

RAWA
MAZOWIECKA

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA RAWA MAZOWIECKA
NA LATA 2025-2029**

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Autorzy Programu:

Ewa Boryczka

Aleksandra Chabiera

Piotr Rzeńca

we współpracy z przedstawicielami UM Rawa Mazowiecka

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania programu	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	7
4. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
5. Charakterystyka zasobów dziedzictwa Rawy Mazowieckiej	12
6. Ocena ochrony oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego miasta	26
7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami	45
8. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa.....	55
9. Wewnętrzne uwarunkowania gminnego programu opieki nad zabytkami - powiązania z dokumentami na poziomie lokalnym.....	67
10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	71
11. Założenia realizacyjno-organizacyjne gminnego programu opieki nad zabytkami	75
12. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	80
Spis tabel	88
Spis rysunków	88
Spis zdjęć	88
Załączniki	89

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025–2028” (GPOnZ) jest szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe miasta, obejmujące zarówno obiekty nieruchome i ruchome, zespoły urbanistyczne, jak i dziedzictwo niematerialne składające się na lokalną tożsamość. Rawa Mazowiecka, jako jeden z ważniejszych historycznych ośrodków województwa łódzkiego, posiada bogaty i zróżnicowany zasób zabytkowy, którego ochrona stanowi zadanie o znaczeniu nie tylko lokalnym, ale i regionalnym. Szczególne znaczenie miasta zostało podkreślone w „Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024-2027”, gdzie Rawa wskazana została jako miasto historyczne o randze regionalnej, wymagające zintegrowanej i systematycznej opieki nad zasobami dziedzictwa.

Celem niniejszego Programu jest wyznaczenie zasadniczych kierunków działań i zadań administracji samorządowej Rawy Mazowieckiej w zakresie ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i adaptacji zabytków oraz krajobrazu kulturowego miasta, przy podkreśleniu roli rozwijania współpracy z interesariuszami i wzmacniania kapitału kulturowego wśród mieszkańców poprzez ich udział w procesach rozwojowych. Cele te wynikają z przesłanek ustawowych, w szczególności z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (zwaną dalej Ustawą). Program jest dokumentem o charakterze strategicznym, stanowiącym wzmocnienie innych dokumentów programowania Rawy Mazowieckiej, a zarazem praktycznym narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem.

Dziedzictwo Rawy Mazowieckiej – obejmujące m.in. pozostałości średniowiecznego zamku książąt Mazowieckich, układ urbanistyczny o średniowiecznym rodowodzie, obiekty sakralne i mieszczańskie oraz ślady tradycji lokalnych – jest fundamentem tożsamości miasta i jego mieszkańców. Ochrona tego zasobu jest konieczna zarówno ze względu na zachowanie wartości historycznych, patriotycznych i artystycznych, jak i z uwagi na możliwości, jakie dziedzictwo tworzy dla rozwoju społecznego, edukacyjnego, turystycznego i gospodarczego. Rawa Mazowiecka może w istotny sposób budować swoją pozycję w regionie właśnie poprzez eksponowanie i twórcze wykorzystanie walorów kulturowych.

Integralnym elementem realizacji Programu jest włączenie w proces opieki nad zabytkami lokalnej społeczności. Mieszkańcy, współtworzący i pielęgnujący tradycje, są depozytariuszami pamięci o przeszłości Rawy. Przez aktywność społeczną, działalność zawodową i edukacyjną mogą oni realnie wspierać ochronę i promocję dziedzictwa. Program kładzie szczególny nacisk na budowanie świadomości historycznej mieszkańców, dumy z „małej ojczyzny” oraz pogłębiania poczucia identyfikacji ze wspólnotą miejską. Rolą samorządu jest stwarzanie warunków do tej aktywności, a także systematyczne wspieranie właścicieli i użytkowników nieruchomości zabytkowych.

Równorzędnym zadaniem Programu jest powiązanie opieki nad dziedzictwem kulturowym z zasadami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Zasób zabytkowy Rawy Mazowieckiej należy postrzegać w szerokim kontekście krajobrazu kulturowego i przyrodniczego, którego elementy nawzajem się uzupełniają i wymagają spójnych działań ochronnych. Zabytki, w tym układ urbanistyczny, budynki sakralne czy zamek, powinny być eksponowane i udostępniane w sposób harmonijny, sprzyjający walorom przestrzeni miejskiej, zachowaniu równowagi ekologicznej, a także budowaniu atrakcyjności turystycznej miasta.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025–2029 wpisuje się w system dokumentów strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego i lokalnego. Jego realizacja umożliwi nie tylko poprawę stanu substancji zabytkowej, ale także pełniejsze wykorzystanie dziedzictwa w procesach rewitalizacji, integracji społecznej i promocji gospodarczej. Dokument ten ma charakter cykliczny i będzie podlegał okresowej ewaluacji, aby dostosowywać kierunki działań do zmieniających się warunków prawnych, instytucjonalnych, ekonomicznych i społecznych.

2. Podstawa prawna opracowania programu

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka (GPOnZ) stanowią zapisy art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (zwanej dalej Ustawą) (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Ponadto, zgodnie z art. 22 ust. 4 Ustawy, Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka prowadzi gminną ewidencję zabytków (GEZ) dla Miasta Rawa Mazowiecka. Jest ona podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (zgodnie z art. 21 Ustawy). Gminna ewidencja zabytków dla Miasta Rawa Mazowiecka została przyjęta Zarządzeniem nr 146/2019 Burmistrza Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 23 grudnia 2019 r. (zob. aneks do niniejszego dokumentu).

Według art. 87 Ustawy burmistrz (wójt lub prezydent) sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Ma on na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program jest publikowany w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji burmistrz (wójt lub prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie miasta. W celu ujęcia w/w zagadnień, Gminny Program Opieki nad Zabytkami składa się z następujących elementów:

- Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami;
- Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce;
- Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Uwarunkowania wewnętrzne;
- Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy;
- Założenia programowe (priorytety, kierunki, zadania);
- Instrumentarium realizacji programu;
- Zasady oceny realizacji programu;
- Źródła finansowania (w tym realizacja i finansowanie zadań przez gminę);
- Część graficzna.

Dodatkowo, według Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (art. 7 ust. 1 pkt 9) do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Prawo polskie

Podstawy systemu ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce nakreśla Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (art. 5, art. 6 ust 1 i art. 86 Konstytucji RP) i ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (zwana dalej: Ustawą). Ochrona zabytków według Ustawy (art. 4), jako zadanie administracji publicznej, w tym samorządu polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu;
- przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania (art. 6):

- zabytki nieruchome – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do których należą:

- wpis do rejestru zabytków prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa - a drodze decyzji wydawanej przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku.
- uznanie za pomnik historii przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego;
- utworzenie parku kulturowego przez Radę Gminy na podstawie uchwały;
- ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W kontekście zadań samorządu wskazanych przez Ustawę, „wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków (GEZ) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu miasta” (art. 22). Służy ona uwzględnieniu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska, oraz jako lista zasobów lokalnych dziedzictwa materialnego jest podstawą do opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Reasumując, zadania samorządu dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami, to prowadzenie GEZ, opracowywanie i monitoring GPOnZ, ustalenie ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym. Samorządy mają również możliwość podejmowania ochrony zabytków poprzez utworzenie parku kulturowego na mocy uchwały rady gminy.

3.2. Prawo międzynarodowe

Polska jest sygnatariuszem konwencji i umów międzynarodowych, które mają wpływ na kierunki i priorytety polityki krajowej, regionalnej oraz lokalnej.

Konwencje UNESCO:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga 1954, Dz. U. z 1957 r. poz. 212) oraz Drugi Protokół (Haga 1999) do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Dz.U. z 2012 r., poz. 248).

- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (Paryż 1970, Dz.U. z 1974 r., poz. 106).
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (Paryż 1972 r., Dz. U. z 1976 r., poz. 190).
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2003, Dz. U. z 2011 r., poz. 1018).
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona (Paryż 2005 r., Dz.U. z 2007 r. poz. 1585).
- Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2001 r., Dz. U. z 2021 r., poz. 1302).

Ratyfikowane przez Polskę Konwencje Rady Europy:

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Londyn 1969 r.), ETS 066, Dz.U. 1996 nr 120 poz. 563.
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego, tzw. „Konwencja maltańska”, la Valletta, 1992 r., ETS 143, Dz.U. 1996 nr 120 poz. 563.
- Konwencja w sprawie ochrony dziedzictwa architektonicznego Europy, tzw. „Konwencja z Grenady” (Grenada, 1985 r.), ETS 121, Dz.U. 2012 poz. 297.
- Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa („Konwencja z Faro”), Faro, 2005 r., ETS 199, Dz.U. 2022 poz. 1288.

Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami na szczeblu lokalnym nakreślają też krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe, oraz konwencje międzynarodowe, których sygnatariuszem jest Rzeczpospolita Polska.

4. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategicznym dokumentem powiązany z realizacją zadań zarządczych wobec dziedzictwa jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami, uchwalany co 4 lata przez Radę Ministrów. Aktualnie obowiązującym Programem jest uchwalony 8 grudnia 2023 r. nr 242, obowiązujący w latach 2023–2026 (M.P. z 2023 r. poz. 1470). Program ten jest strategicznym dokumentem państwa, który wyznacza kierunki, cele i instrumenty polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ma charakter nadrzędny wobec lokalnych planów i stanowi podstawę dla działań wszystkich szczebli administracji publicznej oraz podległych im instytucji.

Celem głównym Programu obowiązującego w latach 2023 - 2026 jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. W ramach celów szczegółowych Programu znajdują się odniesienia do działań związanych z samorządami – takich, które są lub będą realizowane przez jednostki wskazane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kartach zadań oraz takich, do których samorządy są zachęcane (lub podkreślane są ich zadania własne odnoszące się do dziedzictwa).

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości.

W stosunku do formy ochrony, jaką jest ustanowienie parku kulturowego (w kompetencji samorządów gminnych), zaplanowano realizację modelowych dokumentacji i aktualizację poradników metodycznych w zakresie planu ochrony parku kulturowego, co z jednej strony ma pozwolić na dostosowanie istniejących instrukcji do aktualnych oczekiwań i zmieniających się przepisów, a jednocześnie wesprzeć samorządy w efektywnej realizacji tego zadania.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Planowane są zachęty do cyfryzacji dokumentacji na poziomie lokalnym oraz do przekazywania danych do ogólnopolskich baz (np. zabytek.pl), oraz do udziału samorządów w krajowych konkursach i projektach promujących modelowe, innowacyjne rozwiązania w zarządzaniu zabytkami.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

Założeniem jest potrzeba zwiększenia liczby form finansowania prac przy zabytkach poprzez wprowadzenie katalogu alternatywnych źródeł i nowych mechanizmów finansowania ochrony zasobu zabytkowego, a zwłaszcza zwiększenie udziału środków prywatnych. Temu celowi służy propozycja wprowadzenia premii kredytowej pozwalającej na pozyskiwanie kredytów na inwestycje przy zabytkach na preferencyjnych warunkach oraz wsparcie dla crowdfundingu, służącego finansowaniu projektów dotyczących materialnego dziedzictwa kulturowego. Wdrożenie tych mechanizmów ma wpłynąć znacząco na stan zachowania i aktywnego użytkowania zasobu zabytkowego w społecznościach lokalnych.

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Ponieważ zrównoważony rozwój jest jednym z celów strategicznych Unii Europejskiej, działania dotyczące klimatu w związku z nasilającymi się zmianami klimatycznymi stanowią obecnie jedno z ważniejszych zadań również w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dlatego Program dostrzega potrzebę stworzenia narzędzi strategicznego i lokalnego wspierania interesariuszy, m.in. w zakresie zrównoważonego podejścia do eksploataowania zabytków, ich roli w środowisku, stabilizowaniu ekosystemów, budowaniu bioróżnorodności i wspierania lokalnych samorządów i społeczności.

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.

Zaplanowano szkolenia dla samorządów z zakresu procesu prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych. Jako istotne wskazano także zadania wzmacniające odporność środowiska kulturowego i przyrodniczego przez upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska materiałów i technik konserwatorskich w pracach konserwatorskich. Są one zaplanowane nie tylko dla rzemieślników czy służb konserwatorskich, ale też samorządów – planowane jest przygotowanie materiałów instruktażowych dla różnych grup zabytków i przeznaczonych dla różnych grup właścicieli czy zarządców zabytków.

Planowane są także działania wspierające tworzenie efektywnych gminnych programów ochrony zabytków.

Inne dokumenty strategiczne na poziomie krajowym, uwzględniające dziedzictwo:

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 w wielu punktach odnosi się do roli dziedzictwa jako zasobu wzmacniającego tożsamość, kapitał społeczny i postawy obywatelskie. W obszarze 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie wskazuje się na potrzebę pełniejszego wykorzystania zasobów kultury i dziedzictwa narodowego na rozwijanie kapitału społecznego. Potencjał dziedzictwa jawi się tutaj jako narzędzie do formowania pożądanych postaw. Dodatkowo wskazana jest potrzeba intensyfikacji działań ochronnych wobec zabytków i utrwalenia ich wartości oraz poprawa estetyki przestrzeni publicznej.. Jako jedno z działań rozwojowych uznano tworzenie szlaków kulturowych i rozwój turystyki kulturowej. Jednym z celów szczegółowych Strategii jest Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury. Jako istotne wyzwanie wskazano też digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie zdigitalizowanych dóbr kultury.

Krajowa Polityka Miejska 2030: w ramach punktu 7.1. Wyzwanie I: Dbłość o ład przestrzenny i estetyczny, jednym z proponowanych rozwiązań jest wzmocnienie ochrony krajobrazu, walorów kulturowych i estetycznych. Postulowane jest partycypacyjne wypracowanie zintegrowanych odpowiednich narzędzi obejmujących wsparcie dla ochrony integralności i autentyczności dziedzictwa miejskiego (np. walory widokowe, układy urbanistyczne, zieleń miejska, wartościowe obiekty architektoniczne).

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) ujmując w swoich zapisach działania wzmacniające wykorzystanie potencjału dziedzictwa do budowy kapitału społecznego i budowania wspólnoty, a inwestowanie w ochronę dziedzictwa rozumie jako jeden z elementów kształtujących kompetencje kulturowe, co przyczynia się do rozwijania kultury i innowacyjności. Zidentyfikowana jest także potrzeba „zwiększenia partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne, rozwój dialogu społecznego i obywatelskiego”.¹

Dodatkowo, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2030 wskazuje „pełniejsze wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego”² jako ważny obszar w zakresie zwiększania zasobów rynku pracy i rozwoju kapitału społecznego, a także dostrzega potencjał rozwoju obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały gospodarcze, w tym „wykorzystanie walorów przyrodniczych i promocja dziedzictwa kulturowego”.³

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 - jej celem jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju przestrzennego Polski m.in. poprzez ochronę środowiska przyrodniczego, krajobrazu kulturowego i dziedzictwa historycznego. Dokument wyznacza konieczność ograniczania presji inwestycyjnej na obszary o wysokich walorach kulturowych i przyrodniczych, uwzględniania ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym oraz poprawy stanu ich zachowania. Realizacja KPZK 2030 ma prowadzić do zachowania i wyeksponowania dziedzictwa kulturowego, integrując cele ochronne z procesami rozwoju społeczno-gospodarczego Polski.

¹ Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), s. 56

² Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2030 roku, s. 68

³ *ibidem*, s. 91

Cele polityki przestrzennej związane z zabytkami:

- zidentyfikowanie i minimalizowanie utraconych korzyści właścicieli na obszarach podlegających ochronie konserwatorskiej poprzez wdrażanie mechanizmów rekompensacyjnych lub wsparcia,
- wspieranie rewitalizacji historycznych obszarów miast i wsi, aby przywracać im funkcje społeczne, gospodarcze i kulturowe z poszanowaniem wartości dziedzictwa,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji przyrodniczej i kulturowej, aby równoważyć negatywne skutki inwestycji na terenach cennych przyrodniczo i kulturowo, w tym zabytkowych,
- uwzględnianie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w procesach strategicznego planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania.

5. Charakterystyka zasobów dziedzictwa Rawy Mazowieckiej

5.1. Rys historyczny

Obecność człowieka na terenach Rawy Mazowieckiej rozpoczęła się w epoce kamienia łupanego, a ślady pierwszej osady datowane są na przełom epoki brązu i żelaza. Pierwsze źródła pisane wymieniające Rawę pochodzą z 1160 r. Natomiast trudno ocenić, kiedy dokładnie powstał gród – nie zachował się pierwotny akt lokacyjny. Wiadomo, że położony był na południe od Rawy, a ok 1,5 km od niego, najpewniej na terenie Anielskiej Góry istniała osada (znana z XIV-wiecznych dokumentów), do czasów współczesnych obecna w legendach lokalnych, jednak miasto rozwinęło się w jakimś oddaleniu od niej. Wiadomo za to, że lokacja Rawy na prawie chełmińskim nastąpiła przed 1321 r., kiedy to odbył się w niej zjazd arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława z biskupem poznańskim Domaratem. [...] Dokument spisany z tej okazji określa miejsce jego wystawienia słowami „Raua opido Masouie gneznensis dyocesis”, co oznacza że w tym czasie Rawa jest prawnie miastem. To stwierdzenie stawia Rawę w rzędzie najstarszych miast mazowieckich obok Płocka, Pułtuska, Łowicza, Warszawy, Mogielnicy i Warki. Zaczęła też pełnić ważną rolę administracyjną i handlową w regionie.

W tym czasie wzniesiono Zamek Książąt Mazowieckich, zbudowany na polecenie Siemowita III, a dokończony przez Siemowita IV, pełnił funkcję obronną i administracyjną. W 1462 roku, po śmierci ostatniego księcia mazowieckiego, ziemie Mazowsza, w tym Rawa, zostały włączone do Królestwa Polskiego. W 1496 r. wyznaczono Rawę na miejsce zjazdów sejmików ziemskich. W 1562 r. sejm w Piotrkowie ustalił w Rawie siedzibę Komisji Skarbowej dla Kwarcianego Wojska (tzw. Skarb Kwarciany). W 1613 r. bp. Paweł Wołucki sprowadził do Rawy Jezuitów i wraz z braćmi ufundował im kościół, klasztor i kolegium. W XVII w., miasto doświadczyło poważnych zniszczeń podczas wojen polsko-szwedzkich. Po zakończeniu wojny, król Jan Sobieski zainicjował odbudowę zamku jako ważnego punktu obronnego. Pod koniec XVIII w., po II rozbiórce Polski w 1793 r., Rawa Mazowiecka znalazła się pod panowaniem Prus. W 1807 r., po utworzeniu Księstwa Warszawskiego, miasto stało się jego częścią. W tym okresie znaczenie Rawy Mazowieckiej jako ośrodka handlowego i administracyjnego wzrosło, co zaowocowało budową nowych obiektów architektonicznych, takich jak klasycystyczny Ratusz z XVIII w., który do dziś jest siedzibą władz miejskich. Powstała fabryka sukna i osada fabryczna, co przyciągało nowych mieszkańców i przyczyniło się do rozwoju demograficznego i ekonomicznego Rawy, zahamowanego przez wybuch powstania listopadowego.

Mimo prób późniejszego właściciela produkcja przemysłowa na dużą skalę nie odrodziła się w Rawie i z czasem miasto przestało być znaczącym ośrodkiem produkcji włókienniczej. Dodatkowo pożar, który zniszczył dzielnicę żydowską, pogłębił ten stan mimo, że pod koniec XIX w. Rawa była jedynym miastem powiatu, a więc jego głównym ośrodkiem administracyjnym. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaczął się proces planowej odbudowy miasta. Rozwój miała zapewnić kolej wąskotorowa z Warszawy do Tomaszowa Mazowieckiego, jednak zmodernizowano jedynie linię Rogów - Rawa – Biała Rawska, co mimo wszystko zapewniło miastu połączenie z siecią kolei normalnotorowej, aktualnie używanej jako atrakcja turystyczna pod opieką Fundacji Polskich Kolei Wąskotorowych.

Podczas II wojny światowej miasto ponownie znalazło się pod okupacją niemiecką. W 1941 r. Niemcy założyli getto, w którym przetrzymywano Żydów z całego regionu. Po wojnie, w 1945 r., miasto zaczęło odbudowywać się ze zniszczeń wojennych. W tym okresie rozwijały się również instytucje kulturalne, takie jak muzea i biblioteki, które przyczyniły się do ożywienia kulturalnego miasta.

5.2. Charakterystyka przestrzenna Rawy Mazowieckiej i jej symbole

Rawa Mazowiecka zachowała swoje historyczne założenia: gród z podgrodzem, Stare Miasto i Zamek Książąt Mazowieckich z epoki przedlokacyjnej Rawy (oraz w okresie, kiedy Rawa była lokowana), a także polokacyjne, jak Nowe Miasto i późniejsze (XIX w.), powiązane z rozwojem przemysłowym Rawy wokół fabryki sukna i niezachowanej osady fabrycznej. Po 1918 r. zaplanowany proces rozbudowy kolei wąskotorowej, oraz po 1945 r. – odbudowa powojenna miasta - nie spowodowały zaniku pierwotnego układu urbanistycznego.

Herb Rawy Mazowieckiej obrazuje mur forteczny blankowany srebrny z bramą otwartą i trzema blankowanymi wieżami z pojedynczymi oknami każda, nakryte potrójnymi niebieskimi daszkami na czerwonym tle.

Rysunek 1. Herb oraz logo Miasta Rawa Mazowiecka

Herb Miasta Raw Mazowiecka

Logo Miasta Rawa Mazowiecka

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka

5.3. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków i w ewidencji zabytków

W zasobach zabytkowych Rawy Mazowieckiej znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych (księga A), ruchomych (księga B) i archeologicznych (księga C).

Zabytki nieruchome: 37 obiektów zabytkowych, typu: układ urbanistyczny, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki i przemysłu, cmentarze oraz miejsce zaprojektowanej zieleni (źródło: Dane Publiczne na dzień 23 maja 2025 r.).

Zabytki archeologiczne: 2 obiekty (osada i grodzisko) o średniowiecznym pochodzeniu (źródło: Dane Publiczne na dzień 23 maja 2025 r.).

Zabytki rawskie wpisane do rejestru zabytków znajdują się w Aneksie do niniejszego dokumentu.

Zabytki wpisane do GEZ (na podstawie danych z Zarządzenia Nr 146/2019 Burmistrza Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 23 grudnia 2019 r. o przyjęciu Gminnej ewidencji zabytków oraz ewidencyjne zabytki archeologiczne znajdują się w Aneksie do niniejszego dokumentu.

5.4. Muzealia i zbiory

Muzeum Ziemi Rawskiej dysponuje 5758 muzealiami w pozycjach inwentarzowych (6145 muzealiów liczonych w sztukach).⁴ Zbiory Muzeum pokazywane są w ramach:

- działu archeologii: ponad 900 pozycji inwentarzowych pochodzących z odkryć przypadkowych oraz z badań ratowniczo – wykopaliskowych, między innymi fragmenty średniowiecznych i nowożytnych naczyń i kafli; wyroby metalowe: podkowy, ostrogi, kłódki cylindryczne, gwoździe; fragmenty okuć drzwi, sprzączki, krzesiwa, groty strzał do kusz oraz fragmenty tkanin, wyrobów skórzaných i drewnianych.
- działu etnografii: ponad 2200 pozycji inwentarzowych, reprezentujących przekrój elementów sztuki i twórczości ludowej regionu rawskiego, m.in. rzeźba, ceramika, ozdoby z papieru, wycinanka, pisanka.
- działu historii: ok 500 zabytków, głównie regionalnych, takich jak pisma urzędowe władz administracyjnych z I poł. XIX w., okresu międzywojennego i czasów II wojny światowej, dokumenty (dzienniki, archiwa) dotyczące ruchu oporu na terenie byłego powiatu rawskiego oraz kolekcja zabytków cechowych (m.in. dyplomy czeladnicze i mistrzowskie cechów, tłoki pieczętnicze i legitymacje z początku XX w.).
- działu numizmatyki: ok 2000 monet, banknotów, papierów wartościowych, odznaczeń i medali okolicznościowych. Warto podkreślić cztery skarby cennych monet odkrytych w Rawie i okolicach, m.in. skarb 61 bitych jednostronnie srebrnych monet z XIV w. (rzadkie brakteaty wybite prawdopodobnie przez książąt mazowieckich Siemowita III i Siemowita IV oraz brakteaty Zakonu Krzyżackiego) odkryty na terenie rawskich ogródków działkowych w 1983 r.
- działu sztuki: ponad 300 pozycji i obejmuje głównie malarstwo i grafikę współczesną oraz kolekcję mebli salonowych czy elementy wyposażenia wnętrz. Warto wskazać na kolekcję akwareli światowej sławy artysty, malarza i grafika, Tadeusza Łapińskiego, urodzonego w Rawie Mazowieckiej, a od lat 60. XX w. mieszkającego w USA (zm. 2016), specjalizującego się w technice litografii.

Poza zbiorami Muzeum, warto wymienić kolekcję prywatną starych zdjęć miasta, posiadaną przez członka Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Rawskiej p. Marcina Strutyńskiego. W 2016 r. wspólnie z Biblioteką Miejską wydany został album "Rawa Mazowiecka w fotografii

⁴ dane za 2024 r., źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

i pocztówce", będący efektem poszukiwań historycznych zdjęć Rawy, także przekazywanych na ten cel przez mieszkańców miasta.

Zdjęcie 1. Muzeum Ziemi Rawskiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

5.5. Pomniki przyrody i zieleń zabytkowa

Dziedzictwo naturalne Rawy Mazowieckiej współlistnieje z dziedzictwem kultury, stanowiąc dużą wartość historyczną i krajobrazową. Są to:

- zabytkowy, XIX-wieczny park miejski w stylu angielskim. Wojny światowe, huragan z 1958 r. dokonały wielu zniszczeń, ale za każdym razem naprawiano szkody, a w latach 2017-2018 zrealizowano kompleksowe prace rewaloryzacyjne parku, co przywróciło temu miejscu ducha modernizmu międzywojennego. Odtworzony został również arabeskowy, naśladujący naturę układ alejek. Na terenie parku rośnie kilkadziesiąt ponad stuletnich drzew. Rawski park łączy zieleń urządzoną z zielenią dziką, chronioną w ramach rezerwatu, z bogatą bioróżnorodnością.
- Zalew Tatar zasilany silnie meandrującą rzeką Rawką. Jest to wyróżniający się element krajobrazu, decydujący o walorach przyrodniczych Rawy Mazowieckiej. Jego zachodnia część objęta jest ochroną - stanowi rezerwat przyrody Rawka, którego przedmiotem ochrony jest rzeka Rawka, w całości objęta ochroną rezerwatową wraz z jej dolnym krajobrazem obejmując koryto rzeki od źródeł po ujście Bzury (z wyjątkiem wschodniej części zbiornika, która wykorzystywana jest rekreacyjnie, z urządzoną plażą oraz szlakami pieszymi i rowerowymi).

Zdjęcie 2. XIX-wieczny park miejski w stylu angielskim w Rawie Mazowieckiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

- drzewa pomnikowe - są to typowe nasadzenia miejskie, w wieku ok. 100 lat (pięć pojedynczych drzew: 2 dęby szypułkowe i 3 wiąz szypułkowy; o obwodach od 230 do 355 cm/> i wysokości od 16 do 22 m/>). Drzewa te znajdują się w trzech punktach miasta: na Placu Piłsudskiego, przy ul. Reymonta, przy ul. Mickiewicza:
 - gatunek - dąb szypułkowy o obwodzie pnia 285 cm/> o wysokości 18 m/> co do wieku brak danych w Karcie Pomnika Przyrody Ożywionej. Pomnik zlokalizowany jest w mieście Rawa Mazowiecka przy Placu Piłsudskiego – skwer miejski, objęty ochroną prawną Decyzją Dyrektora Wydziału OŚiGW w 1982 r.
 - gatunek – dąb szypułkowy o obwodzie pnia 300 cm/> o wysokości 16 m/> co do wieku brak danych w Karcie Pomnika Przyrody Ożywionej. Pomnik zlokalizowany jest w mieście Rawa Mazowiecka przy Placu Piłsudskiego – skwer miejski, objęty ochroną prawną Decyzją Dyrektora Wydziału OŚiGW w 1982 r.
 - gatunek – wiąz szypułkowy o obwodzie pnia 355 cm/> o wysokości 17 m/> co do wieku brak danych w Karcie Pomnika Przyrody Ożywionej. Pomnik zlokalizowany jest w mieście Rawa Mazowiecka przy ul. Reymonta 2 – objęty ochroną prawną Decyzją Dyrektora Wydziału OŚiGW w 1994 r.
 - gatunek – wiąz szypułkowy o obwodzie pnia 295 cm/> o wysokości 22 m/> co do wieku brak danych w Karcie Pomnika Przyrody Ożywionej. Pomnik zlokalizowany jest w mieście Rawa Mazowiecka – przy ul. Mickiewicza – objęty ochroną prawną Rozporządzeniem Wojewody Skierniewickiego Nr 2 z dnia 18 stycznia 1994 r.
 - gatunek – wiąz szypułkowy o obwodzie pnia 230 cm/> o wysokości 20 m/> co do wieku brak danych w Karcie Pomnika Przyrody Ożywionej. Pomnik zlokalizowany przy ul. Mickiewicza – objęty ochroną prawną Rozporządzeniem Wojewody Skierniewickiego Nr 2 z dnia 18 stycznia 1994 r.

5.6. Dziedzictwo niematerialne

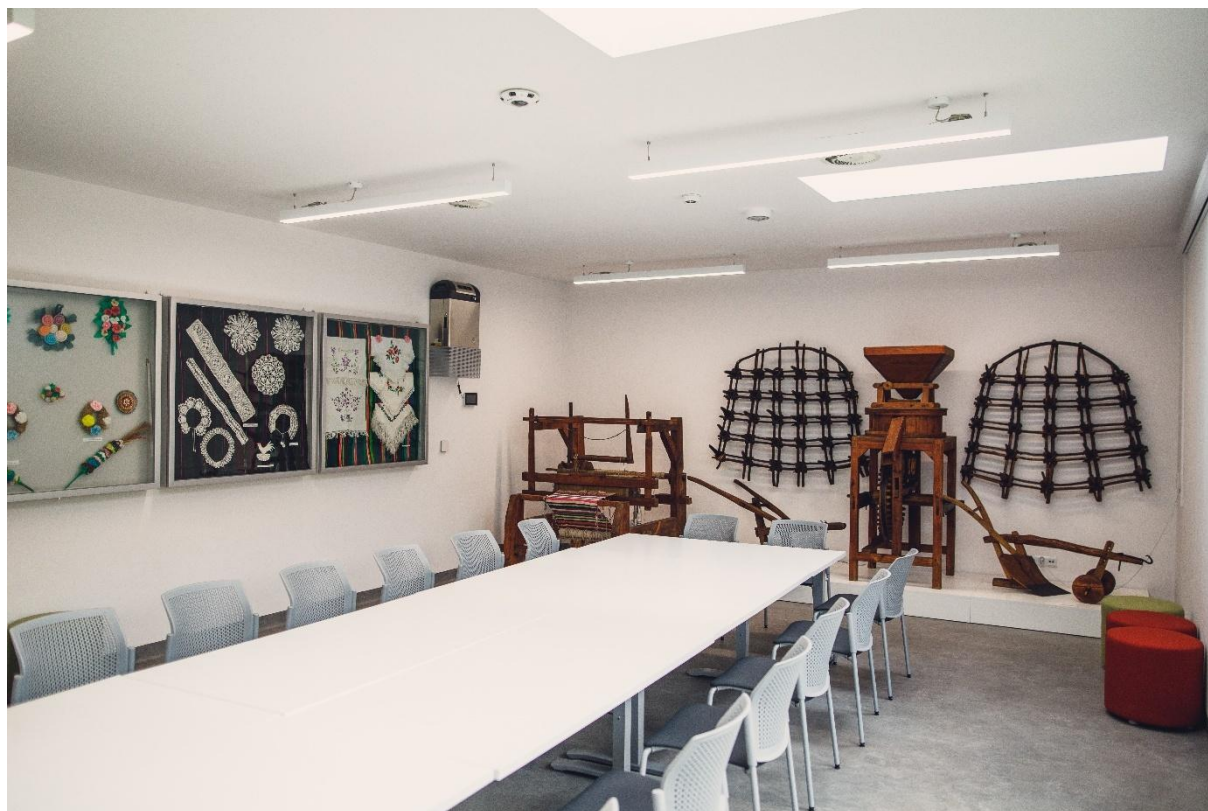
W wyniku uwarunkowań historycznych kasztelania rawska powstała w 1313 r., co szybko zwiększyło znaczenie polityczne Rawy w regionie. Uzyskanie miana Księstwa Rawskiego, rządzonego przez książąt mazowieckich skutkowało wzniesieniem zamku obronnego i otoczeniem miasta murem obronnym. Rangę Rawy podniosło dodatkowo utworzenie tu tzw. Skarbu kwarcianego, do którego wpływał podatek na utrzymanie wojska Rzeczypospolitej. Skarb kwarciany może stanowić istotny element dziedzictwa historycznego miasta, zwłaszcza, że łączy się z legendą o skarbie rawskim.

Rawski podregion kulturowy

Subregion rawski należał do tzw. Mazowsza polnego. Tutejsze budownictwo ludowe nie wyróżniało się od innych regionów Mazowsza, północnej Małopolski, czy Ziemi Sieradzkiej. Wnętrza chat zdobiono jednobarwnymi wycinankami - kolistymi, kwadratowymi bądź w kształcie tzw. różgi, charakterystycznej dla tego obszaru. Od początku XX w. izby dekorowano papierowymi koronkami, firankami, girlandami, kwiatami, pająkami, popularne były też tkaniny dekoracyjne - tradycja tkactwa przetrwała do czasów współczesnych w Królowej Woli, gdzie z tkanin wytwarza się kapy, kilimy i dywaniki. Obszar charakteryzuje także wielkanocna tradycja robienia pisanek zwanych kraszankami, kolorowanych na czarno z nanoszeniem wosku w motywy różg, słoneczek, kogutków i lalek. Strój ludowy ukształtował się pod wpływem łowickiego i opoczyńskiego. Tradycyjne elementy to pasiasty wełniak, zapaska - fartuch oraz zapaska naramienna. Cechą charakterystyczną jest odmienny dla różnych wsi regionu układ prążków na zapaskach. Obecnie strój ludowy nie jest używany, jednak tradycja jego noszenia przetrwała w okresie świąt w okolicach miasta. Elementy lokalnej sztuki ludowej są dostępne w Muzeum Ziemi rawskiej, jednak do rozpoznania pozostają takie elementy tradycji, jak pisanie kraszerek wielkanocnych.

Do rozpoznania pozostaje zagadnienie tradycji kulinarnych Rawy Mazowieckiej w powiązaniu z regionalną produkcją rolną, zwłaszcza w kontekście istnienia w mieście jatek rzeźnych i piekarniczych oraz tradycji produkcji miodu (mających swoje odbicie w rawskim święcie miodu). W sąsiedztwie miasta znajduje się Pomidorowa Wioska Sierzchowy – potencjał wsi tematycznych i wiedza regionalna ziemi rawskiej dotycząca kulinariów warta jest rozpoznania.

Zdjęcie 3. Wystawa rawskiego rękodzielnictwa i tradycji rawskich w Jatkach Miejskich

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Ojcowie Pasjoniści i dywany kwietne

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, którego budowę zakończono w 1793 r. to świątynia późnobarokowa, jednonawowa, z nieco węższym wielobocznie zamkniętym prezbiterium i kwadratowym ryzalitem. W ołtarzu głównym z poł. XVIII w. umieszczono siedemnastowieczny obraz Matki Bożej Pocieszenia, ukryty za zastoną, na której znajduje się obraz św. Grzegorza, papieża z przełomu XVIII/XIX w. Kościół był pod opieką ojców augustianów do 1864 r., kiedy to car Aleksander II, ukazem zniósł istniejące w Królestwie Polskim klasztory. Wtedy do domu zakonnego wkroczyło wojsko, pozostawiono tylko jednego zakonnika, przeora ojca Teodora Załuskiego jako administratora kościoła. Po jego śmierci rawskim kościołem zarządzali księża diecezjalni. Od 1938 r. aż do czasów obecnych w posiadaniu kościoła oraz budynku klasztornego są OO. Pasjoniści. W budynku kościoła od ok 80 lat kultywowany jest zwyczaj układania dywanu z płatków kwiatowych w oktawę Bożego Ciała. Projekt dywanu zawsze nawiązuje do aktualnych wydarzeń kościelnych i narodowych. Nad wykonaniem tego unikalnego kobierca pracuje kilkadziesiąt osób, a płatki kwiatów, z których jest utkany, zbierane są z ogródków w całym mieście.

Legandy

Elementem tradycji niematerialnej, o potencjalnie dużych możliwościach oddziaływania edukacyjnego i promocyjnego, są legandy.

W Rawie Mazowieckiej jest ich kilka, w tym jedna szczególnie ciekawa:

- o niesłusznie posądzonej o zdrady żonie księcia Siemowita III (która to legenda stała się dla Szekspira źródłem „Opowieści zimowej”),
- o duchach straszących na rawskim zamku, Anielskiej Górze oraz na średniowiecznym cmentarzu,
- o czarcim skarbie na Anielskiej Górze,
- o pustelniku, który przegnał Kusego z Diabelskiej Góry i przemianował ją na Anielską,
- o zapomnianym rycerzu pochowanym w podziemiach rawskiego kościoła - podziemnym przejściu łączącym zamek, kościół i Anielską Górę.

5.7. Postacie historyczne związane z Rawą Mazowiecką

Król Jan II Kazimierz Waza (ur. 22 marca 1609 r. w Krakowie, zm. 16 grudnia 1672 r. w Nevers) – król Polski i wielki książę litewski w latach 1648–1668, tytularny król Szwecji do 1660 r. z dynastii Wazów, kardynał w latach 1646–1648. Syn króla Polski i Szwecji Zygmunta III Wazy i Konstancji Habsburżanki, arcyksiężniczki austriackiej. Abdykował w 1668 r., przerywając ciągłość dynastyczną. Był ostatnim członkiem rodu Wazów, po kądzieli spokrewnionym z Jagiellonami. Jan Kazimierz dwukrotnie przebywał w kolegium w Rawie Mazowieckiej wraz z małżonką Ludwiką Marią i dworem.

Jan Chryzostom Pasek - ur. ok. 1636 r. w okolicach Rawy Mazowieckiej, w rodzinie drobnoszlacheckiej. Jest najwybitniejszym pamiętnikarzem doby baroku. Reprezentuje w polskiej literaturze tzw. nurt sarmacki. Uczył się w kolegium jezuickim w Rawie Mazowieckiej.

Św. Stanisław Papczyński – Jan Papczyński urodził się w rodzinie wielodzietnej. Po ukończeniu trzyletniej parafialnej szkoły elementarnej i dwóch klas gramatyki w Podegrodziu i Nowym Sączu, udał się w 1646 r. do Jarosławia w celu ukończenia trzeciej klasy w kolegium jezuitów. Po paru miesiącach nauki opuścił Jarosław udając się do Lwowa, celem kontynuacji nauki. Tu latem 1648 r. zapadł na ciężką chorobę, w wyniku której przez pewien czas błąkał się po ulicach, żebrząc o jałmużnę. Odnaleziony przez ojca powrócił do domu, gdzie powróciwszy do zdrowia udał się w 1649 r. do kolegium pijarów w Podolińcu, gdzie ukończył trzecią klasę gramatyki. Następnie na skutek grasującej zarazy i zamknięcia szkoły pijarskiej, powrócił do domu, a dalszą naukę podjął u jezuitów we Lwowie, a potem w Rawie Mazowieckiej, gdzie ukończył retorykę i dwuletni kurs filozofii. Założył zgromadzenia księży Marianów.

Bracia Załuscy - pochodzili z senatorskiej, ale niezbyt zamożnej rodziny Aleksandra Józefa Załuskiego, wojewody rawskiego. Są założycielami Biblioteki Narodowej w Warszawie. Józef Andrzej (Jędrzej) Załuski herbu Junosza, (ur. 12 sierpnia 1702 r., zm. 7 stycznia 1774 r.) – duchowny katolicki, biskup kijowski, opat komendatoryjny wąchocki w 1760 r., kaznodzieja, polityk, mecenas nauki i kultury, bibliofil, polihistor, edytor, bibliograf, historyk, poeta, dramatopisarz, tłumacz, organizator życia literackiego, współzałożyciel Biblioteki Załuskich w Warszawie, ablegat Rzeczypospolitej w Państwie Kościelnym w 1734 r. Andrzej Stanisław Kostka Załuski herbu Junosza (ur. 2 grudnia 1695 r., zm. 16 grudnia 1758 r. w Kielcach) – duchowny katolicki, biskup płocki, biskup łucki, biskup chełmiński, biskup krakowski, administrator apostolski diecezji pomezańskiej, w latach 1735-1746 kanclerz wielki koronny, opat komendatoryjny czerwiński i paradyski, dziekan pułtuski, prepozyt płocki.

Książ German Grabowski (pseud. Mikołaj Gruda, ur. 6 grudnia 1836 r. w Dąbiu k. Piotrkowa Trybunalskiego, zm. 23 sierpnia 1911 r. w Rawie Mazowieckiej) – kaznodzieja, pisarz religijny. Po studiach w seminarium duchownym w Warszawie przyjął święcenia kapłańskie (1859). Był zaangażowany w pomoc powstańcom styczniowym, za co spotkały go represje ze strony władz carskich. Był kapelanem bpa H. Platera, proboszczem w Parzęczewie (1878-85), a następnie w Rawie Mazowieckiej. Założył orkiestrę OSP, związany był z ruchem oświaty wiejskiej, współpracował z czasopismami dla ludu, pisząc artykuły o tematyce religijnej i kościelnej.

Jan Antoni Grabowski (ur. 16 marca 1882 r. w Rawie Mazowieckiej, zm. 19 lipca 1950 r. w Warszawie) – pedagog, pisarz, znawca sztuki, autor podręczników geometrii, monografii zabytków, przewodników po Warmii i Mazurach, twórca wielu książek dla dzieci i młodzieży, z których największą popularność zyskały opowiadania o zwierzętach, m.in. „Puc, Bursztyn i goście”.

Halina Konopacka, właśc. imiona: Leonarda Kazimiera Konopacka (ur. 26 lutego 1900 r. w Rawie Mazowieckiej, zm. 28 stycznia 1989 r. w Daytona Beach) – polska lekkoatletka, dyskobolka, pierwsza polska złota medalistka olimpijska. Dama Orderu Orła Białego.

5.8. Zabytki i obszary reprezentatywne

Zdjęcie 4. Zamek Książąt Mazowieckich w Rawie Mazowieckiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Zamek Książąt Mazowieckich

Pierwotny wzniesiony w 1313 r., wybudowany przez księcia mazowieckiego Siemowita III i jego syna Siemowita IV. Poważnie zniszczony w trakcie wojen szwedzkich, odbudowany w 1789 r. Położony jest na sztucznym usypisku w widłach rzeczek Rawki i Ryłki, oddzielony od miasta sztucznym kanałem. Zachowały się resztki czternastowiecznych murów, baszty narożnej i ślady trzech pozostałych baszt, ślady po bramie od strony miasta. Mury obwodowe zachowane szczątkowo, widoczne nieznacznie ponad poziomem gruntu. Od strony północnego skrzydła zachowały się ruiny zawalonych sklepień.

Zespół klasztorny pojezuicki z kolegium i kościołem pw. Niepokalanego Poczęcia NMP

Kolegium i kościół wybudowane w pierwszej poł. XVII w., sto lat później częściowo przebudowano. W XIX w. rozebrano część budynków. Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP to bazylika wczesnobarokowa z fasadą późnobarokową. Murowany, trójnawowy, z wąskimi nawami bocznymi z emporami arkadami filarowymi. Prezbiterium szerokości nawy głównej zamknięte wielobocznie, z prostokątną zakrystią od północy, która połączona jest z klasztorem przez korytarz przy nawie północnej. Sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach umiejscowione są w ołtarzowej części budowli, w nawie głównej i zakrystii, nawy boczne przykrywają sklepienia krzyżowe. Fasada jest dwukondygnacyjowa z gzymsami i pilastrami, zwieńczona szczytem ujętym w wolutowe spływy i obeliski. Kościół zadaszony jest dwuspadowo, a nad nawami bocznymi i zakrystią pulpitowo. We wnętrzu uwagę zwraca drewniany chór muzyczny, wsparty na dwóch słupach z rzeźbami atlantów oraz tuż za nim drewnianą, bogato zdobioną kruchtę. Ołtarz główny z rzeźbami świętych i sześć ołtarzy bocznych z obrazami i rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego. Prostopadle do kościoła przylega poklasztorny, w całości murowany budynek piętrowy z dwuspadowym dachem. Zbudowany został na planie prostokąta z ryzalitem od strony zachodniej (pozostałość nieistniejącego już skrzydła klasztoru). Pomieszczenia wewnętrzne o sklepieniach kolebkowych z lunetami znajdują się wzdłuż korytarza. Frontowa elewacja posiada gzymsy kordonowe, a ogrodową podparto szkarpami. Przy północno-wschodnim narożniku kościoła zbudowano dwukondygnacyjną, murowaną dzwonnice.

Zdjęcie 5. Zespół klasztorny pojezuicki z kolegium i kościołem

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Parafia udostępnia do zwiedzania z przewodnikiem lub indywidualnie muzeum parafialne, odnowiony kościół, kolegium pojezuickie, kryptę parafialną i dzwonnice. W serwisie youtube można obejrzeć film o historii obiektu i o przeprowadzonych pracach remontowych www.youtube.com/watch?v=ZrMqiS3GIJI&t=4s

Rogowska Kolej Dojazdowa - linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rogów - Rawa Mazowiecka - Biała Rawska

Wybudowana podczas pierwszej wojny światowej przez wojska niemieckie zabytkowa Rogowska Kolej Wąskotorowa jest najdłuższą w Polsce trasą kolei wąskotorowej. Powstała w celu usprawnienia zaopatrzenia niemieckich - od stacji kolei normalnotorowej w Rogowie w kierunku wschodnim, ku linii frontu. W Rogowie powstała też drewniana parowozownia. Latem 1915 r., w wyniku ofensywy niemieckiej, linia frontu przesunęła się na wschód poza Warszawę i kolej rawska straciła na znaczeniu militarnym, a wkrótce stała się koleją użytku cywilnego – od 1917 r. z Rogowa do Białej Rawskiej wprowadzono ruch pociągów osobowych. Ruch pasażerski zamknięto w 2001 r. Kolej od 2002 r. opiekuje się Fundacja Polskich Kolei Wąskotorowych, rozwijająca na stacji w Rogowie kolekcję taboru zabytkowego, jednego z najbogatszych w kraju. Wszystkie lokomotywy i wagony jeżdżą w historycznym malowaniu i oznakowaniu (używana jest historyczna nazwa PKP, choć tabor nie jest własnością PKP S.A.).

Jatki Miejskie

Zbudowane w ramach planu regulacji i przebudowy miasta w 1827 r. we wschodniej połaci nowo wytyczonego placu zwanego Nowym Rynkiem (wcześniej Koński Rynek, dzisiaj Plac Wolności). Jest to typowy dla tego rodzaju obiektów parterowy, długi, klasycystyczny budynek drewniany o murowanym froncie, kryty dachówką, ozdobiony attyką i kolumnami.

Zdjęcie 6. Jatki Miejskie w Rawie Mazowieckiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Jatki remontowano wielokrotnie (w latach: 1834, 1840, 1842, 1847 i 1859), co sugeruje, że rozwijające się, ale niezbyt bogate miasto nie było w stanie zapewnić odpowiedniej jakości tej inwestycji. W jatkach znajdowało się 16 kramów rzeźniczych i 15 piekarskich, dzierżawionych

rzemieślnikom rawskim w drodze publicznej licytacji. Zachowała się dokumentacja tych licytacji i kontraktów z dzierżawcami z lat 1849-1955. Wśród wymienionych dzierżawców znajdują się nazwiska polskie, niemieckie i żydowskie. Nie wiadomo, jak długo jatki funkcjonowały ale na planie miasta z 1903 r. nie były zaznaczone, więc albo zostały rozebrane, albo uległy zniszczeniu. Później wzniesiony budynek murowany (1859-1860) był także parterowy, długi, w stylu klasycystycznym, z ryzalitem od strony podwórza. Składał się z trzech części: w środkowej przechowywano sikawki, a w bocznych dłuższych skrzydłach magazynowano beczki z wodą. W drugiej połowie marca 1930 r., na działce, na której znajdowały się kiedyś Jatki Piekarskie i Rzeźnicze rozpoczęto budowę gmachu domu ludowego przeznaczonego na narzędzia straży pożarnej. Przypuszczalnie w tym czasie budynek mógł zostać przekształcony w jatki. Budynek przetrwał II wojnę światową, w II połowie XX w. wielokrotne drobne remonty zmieniały fasadę budynku, układ pomieszczeń i otwory wejściowe. Od podwórza dostawiano przybudówki zaburzające regularność rzutu. Aby zapobiec dalszej niekontrolowanej przebudowie obiekt został wpisany w 1967 r. do rejestru zabytków. W ramach projektu Rewitalizacji został w latach 2018-2020 kompleksowo wyremontowany i zaadaptowany na potrzeby Muzeum Ziemi Rawskiej. W obiekcie znajdują się dwie nowoczesne pracownie warsztatowo-edukacyjne: Muzealna Pracownia Edukacji Regionalnej i Pracownia Etnograficzna oraz Biblioteka Muzeum Ziemi Rawskiej.

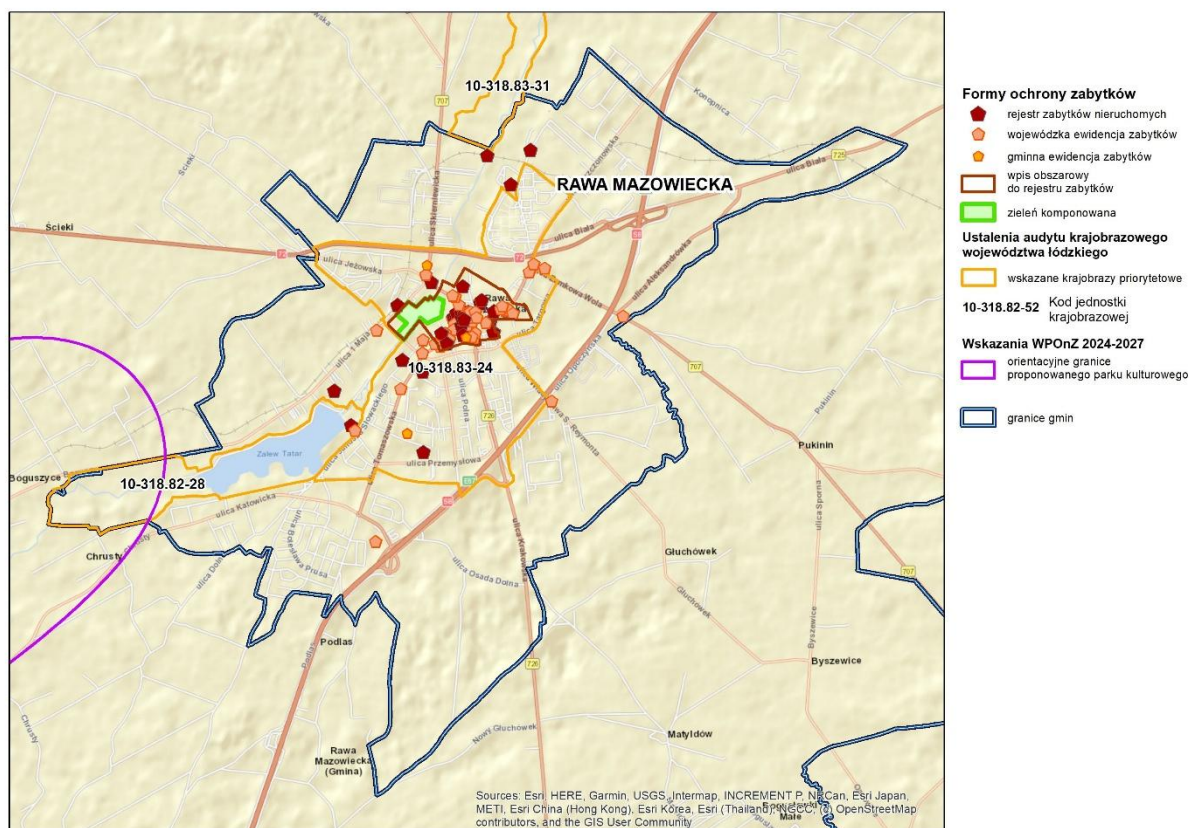
Układ urbanistyczny – historyczne centrum miasta

Charakterystyczną cechą Rawy Mazowieckiej jest historyczny układ urbanistyczny śródmieścia z centralnie usytuowanym rynkiem (placem Marszałka Józefa Piłsudskiego), od którego od chodzą promieniście szlaki trakty komunikacyjne - najstarsze formy zagospodarowania przestrzennego, biegnące często po śladach dróg średniowiecznych i fortecznych, a także układ ulic i placów na terenie śródmieścia. Jest on w całości objęty ścisłą ochroną konserwatorską. Na tym terenie znajduje się część innych obiektów reprezentatywnych miasta.

Rawa Mazowiecka została lokowana na prawie chełmińskim i z nawiązaniem do istniejących szlaków handlowych. Miasto lokacyjne otoczone było murami obronnymi z czterema bramami, jego centrum stanowił prostokątny rynek z drewnianym ratuszem, zamienionym na murowany w XIX w. Mury obronne stopniowo uległy zniszczeniu, gdyż od XVI w. traciły znaczenie. Rozwinęło się wtedy także przedmieście przy trakcie w stronę Piotrkowa Trybunalskiego z trójkątnym Końskim Targiem. Współcześnie, mimo zniszczeń wojennych i przebudów widać w układzie przestrzennym elementy przedlokacyjne i lokacyjne, mimo tego, że wiele z budowli nie zachowało się. Do pierwszych należą gród z podgrodzem, Stare Miasto, Zamek Książąt Mazowieckich, a do drugich Nowe Miasto i XIX-wieczne elementy związane z inwestycją i regulacjami czasów Królestwa Polskiego, a dokładniej utworzeniem fabryki sukna i osady fabrycznej z wytyczonymi działkami (oraz bodową nowego ratusza

w pierzei rynku, zamiast na środku placu). Planowe procesy rozbudowy Rawy po odzyskaniu niepodległości, oraz odbudowa zniszczeń po II wojnie światowej, mimo wprowadzenia nowych elementów do układu urbanistycznego nie spowodowały zatarcia pierwotnego układu przestrzennego.

Rysunek 2. Układ historycznego centrum miasta objętego ochroną konserwatorską

Źródło: opracowanie własne

Ratusz

W ramach akcji przeprowadzanej przez władze Królestwa Polskiego, mającej na celu regulację i rozbudowę miast, rezygnowano z zabudowy drewnianej na rzecz murowanej. Władze Rawy zdecydowały podówczas o likwidacji zrujnowanego ratusza drewnianego (mieszczącego także karczmę i jatki i nieużytkowanego ze względu na zły stan techniczny) na nowoczesny, bardziej reprezentacyjny budynek murowany, zrealizowany zgodnie z wytycznymi ustalonymi przez władze Królestwa Polskiego w procesie regulacji miast. Został usytuowany w pierzei, a nie jak dotychczas w centrum rynku. Zastosowano artykulację elewacji oraz portyk wgłębny, charakterystyczne dla budynków użyteczności publicznej, bazując na często wybieranym wzorcu klasycystycznym. Budynek jednopiętrowy, murowany, z cegły na zaprawie wapiennej i otynkowany, kryty dachem dwuspadowym. Rolę fasady pełni niesymetryczna, dwukondygnacyjna, siedmioosiowa elewacja północna. Jej centralny element stanowi wgłębny portyk wsparty na dwóch tokańskich kolumnach, skrajnie flankowane przez zdwojone pilastry. W środkowej części portyku umieszczony jest główny prostokątny otwór wejściowy, prostokątne są też otwory okienne w płytkich wnękach, na parterze zamkniętych łukami. W ścianie skrajnej zachodniej osi umieszczona jest tablica upamiętniająca ważne daty z historii miasta. Elewacje wschodnia i południowa są pięcioosiowe, a wszystkie wieńczy gzyms koronujący. Wnętrze ratusza są współcześnie przekształcone, choć w części pomieszczeń zachowały się dekoracje sztukatorskie.

Podczas budowy ratusza zdecydowano o przeniesieniu funkcji handlowej w inne miejsce. Nowy ratusz autorstwa Bonifacego Witkowskiego budowano w południowej pierzei rynku od 1822 r. do

1824 r. Dodatkowe inwestycje (osadzenie na wieży zegara, budowa na tyłach posesji budynków gospodarczych) realizowane były do lat 30. XIX w. Niestety budynek ratusz powstał przy użyciu słabej jakości materiałów i wymagał częstych remontów i napraw już od lat 40. XIX w., a w latach 1859-1861 przeprowadzono rozbudowę budynku przy okazji kolejnego remontu Ratusz mieścił wtedy także odwach wojskowy, areszt, kasę miejską i mieszkanie burmistrza. Co ciekawe, w czasie jednego z remontów usunięto wieżę zegarową, ale ponownie ją przywrócono z powodu sprzeciwu mieszkańców. Wieża została zniszczona podczas II wojny światowej i zrekonstruowana w latach 2005-2006 r.

Zdjęcie 7. Ratusz miejski w Rawie Mazowieckiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Zespół willi przy ul. Miłej 4

Willa zbudowana została w 1910 r. na zlecenie dr Edwarda Otto. Autorem projektu był znany w Rawie Mazowieckiej architekt i fotograf Konrad Kłos. Budynek od ulicy dzieliło ogrodzenie z bramą wjazdową na podwórkę. W południowej części działki wzniesiono domek dla ogrodnika (ogród otaczający willę zajmował dużą część terenu). W 1924 r. willa została przebudowana, a po II wojnie światowej przez środek działki wytyczono alejkę prowadzącą do szkoły sąsiadującej z posesją od wschodu. Tym samym teren został podzielony na dwie niezależne części. Nasadzenia w ogrodzie zredukowano do kilku drzew i krzewów. Willę zbudowano na planie prostokąta, w części frontowej

jest dwukondygnacyjna i zwieńczona dachem mansardowym, w części ogrodowej jednokondygnacyjna o dachu trójsпадowym. Zbudowano ją z cegły i obustronnie otynkowano. Posiada drewnianą więźbę dachową, stropy drewniane i sklepienia odcinkowe na belkach stalowych. Zachodnia elewacja frontowa jest pięcioosiowa, zakomponowana symetrycznie. Centralną oś tworzy ganek, na dachu którego umieszczono balkon z kamienną balustradą. Całość wieńczy dekoracyjnie wycięty szczyt z niewielkim półkolistym otworem okiennym poddasza. W centralnej części elewacji ogrodowej umieszczony jest taras z ażurową balustradą oraz schodami ujętymi w dwa kamienne spływy wolutowe, prowadzącymi na teren dawnego ogrodu. Elewacja północna zakomponowana jest niesymetrycznie, jej zachodnią część tworzy partia dwukondygnacyjna skrzydła frontowego, pozostała część jest jednokondygnacyjna.

Dom ogrodnika także powstał na planie prostokąta, jest jednokondygnacyjny, kryty dachem pulpitowym, nieotynkowany, obramienia otworów i narożników wykonane są z piaskowca. Jego elewacja frontowa jest jednoosiowa, niesymetryczna a otwór drzwiowy jest nieco przesunięty. Jedyne otwory okienne umieszczone zostały w elewacji północnej. Ściany na wysokości 2/3 muru zdobi kamienny gzyms.

6. Ocena ochrony oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego miasta

6.1. Formy ochrony

Dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej cechuje się wysoką wartością historyczną i symboliczną, wynikającą z długiej historii miasta, średniowiecznego układu urbanistycznego oraz obecności licznych zabytków sakralnych i świeckich. Wartości te uznane są na poziomie wojewódzkim, co ma odzwierciedlenie w przyznaniu miastu statusu ośrodka historycznego o randze regionalnej (w wojewódzkich programach opieki nad zabytkami⁵). System ochrony dziedzictwa w mieście opiera się na kilku podstawowych formach prawnych przewidzianych w polskim systemie ochrony zabytków.

Podstawową formą ochrony dziedzictwa na terenie Rawy Mazowieckiej jest wpis do rejestru zabytków, prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W granicach administracyjnych miasta znajduje się kilkadziesiąt obiektów objętych tą formą ochrony – zarówno pojedynczych budynków (np. kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, Zamek Księżąt Mazowieckich, Kolegium Jezuickie), jak i całych zespołów (np. historyczny układ urbanistyczny Starego Miasta). Wpis do rejestru zobowiązuje właścicieli do przestrzegania rygorów konserwatorskich i uzyskiwania pozwoleń na wszelkie działania ingerujące w substancję zabytkową.

Równolegle względem rejestru zabytków, część obiektów ujęta została w gminnej ewidencji zabytków (GEZ), prowadzonej przez Burmistrza Rawy Mazowieckiej. Ewidencja ta obejmuje również obiekty o walorach historycznych, które nie zostały formalnie wpisane do rejestru, ale podlegają ochronie przy sporządzaniu decyzji planistycznych i inwestycyjnych. Zespół Gminnej Ewidencji Zabytków w Rawie Mazowieckiej obejmuje kilkadziesiąt obiektów, które nie posiadają statusu zabytków rejestrowych, ale charakteryzują się zachowanymi wartościami historycznymi, architektonicznymi lub

⁵ M.in. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027

krajobrazowymi, istotnymi dla społeczności miasta i jej tożsamości. Są to m.in. budynki mieszkalne z końca XIX w. i początku XX w., dawne obiekty użyteczności publicznej, domy rzemieślnicze, wille, kapliczki oraz relikty zabudowy gospodarczej stanowiące kontekst urbanistyczny dla historycznego układu przestrzennego miasta. Ewidencja jest także ważnym źródłem informacji przy tworzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których obecność obiektów ujętych w GEZ skutkuje koniecznością ich ochrony.

Choć obiekty znajdujące się w GEZ charakteryzują się z reguły niższą rangą zabytkową w porównaniu do wpisanych do rejestru zabytków, to pełnią one ważną funkcję uzupełniającą – są nieodzownym elementem tła historycznego, spajającym przestrzeń miasta i tworzącym architektoniczno-urbanistyczne kontinuum historyczne, zwłaszcza w obrębie Starego Miasta oraz śródmiejskiej zabudowy mieszczańskiej. Ujęcie w Gminnej Ewidencji Zabytków umożliwia też skuteczniejsze monitorowanie stanu zachowania tych obiektów oraz podejmowanie działań zmierzających do ich ochrony lub rewitalizacji. W tym kontekście GEZ stanowi praktyczne i funkcjonalne narzędzie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyczyniając się do utrzymania integralności krajobrazu kulturowego miasta.

Zdjęcie 8. Plac Wolności w Rawie Mazowieckiej – część historycznego układu urbanistycznego miasta

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Kolejną istotną formą ochrony zabytków w mieście jest ochrona wynikająca z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (mpzp). Plany te zawierają zapisy dotyczące zachowania historycznego układu urbanistycznego, ograniczenia wysokości zabudowy, nakaz stosowania odpowiednich materiałów wykończeniowych czy ochrony widoków. Planami miejscowymi wprowadzono ograniczenia, nakazy i zakazy zapewniające wgląd na dominanty architektoniczne.

W ramach systemu ochrony dziedzictwa podejmowane są także działania dokumentacyjne, waloryzacyjne i upowszechniające – takie jak edukacja regionalna, digitalizacja zbiorów, promocja lokalnych tradycji oraz wsparcie dla organizacji społecznych i instytucji kultury, które uczestniczą w kształtowaniu społecznej odpowiedzialności za zabytki. Dużą rolę odgrywa tutaj Muzeum Ziemi

Rawskiej, Miejski Dom Kultury, Biblioteka, Brać Herbowa Ziemi Rawskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rawskiej oraz szkoły uczestniczące w programach edukacyjnych.

Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Miasto Rawa Mazowiecka jest pokryte w 100% miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Miejscowe plany realizują wyznaczone w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rawa Mazowiecka kierunki polityki przestrzennej (obszar ścisłej ochrony konserwatorskiej w kontekście przebiegu działek i przeznaczenia gruntów ukazuje mapa w Aneksie nr 3).

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rawa Mazowiecka zatwierdzonym uchwałą Nr XLIX/405/23 Rady Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 30 marca 2023 r. określono zasady ochrony krajobrazu kulturowego i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zgodnie z ww. Studium, do ważniejszych zasad ochrony krajobrazu kulturowego należą:

- a) koncentracja zabudowy w istniejących, wykształconych kompleksach zabudowy, przy zachowaniu tradycyjnego układu urbanistycznego i krajobrazu centralnej części miasta, zdefiniowanej jako obszar zabudowy śródmiejskiej,
- b) objęcie ochroną konserwatorską obiektów i zespołów kultury materialnej,
- c) harmonijne wkomponowanie w krajobraz naziemnych elementów infrastruktury technicznej,
- d) promowanie działalności gospodarczej związanej z lokalnymi tradycjami i dziedzictwem kulturowym.

Planami miejscowymi wprowadzono ograniczenia, nakazy i zakazy zapewniające wgląd na dominanty architektoniczne:

- a) wszystkie pierzeje Placu Marszałka Józefa Piłsudskiego od strony przeciwległych pierzei,
- b) budynek Straży Pożarnej od strony ul. Kościuszki,
- c) budynek Szkoły Podstawowej, ul. Kościuszki 19 od strony zachodniej,
- d) budynek Dworca kolejki wąskotorowej od strony ul. Kolejowej,
- e) budynek Muzeum od strony ul. Łowickiej,
- f) kościół oo. Pasjonistów p.w. Wniebowzięcia NMP od strony przylegającej ulicy,
- g) kościół Ewangelicko - Augsburski od strony ul. Warszawskiej oraz od strony ul. Jerozolimskiej,
- h) Zamek Księżąt Mazowieckich od strony drogi krajowej Nr 72 i ul. Zamkowej,
- i) Park Miejski od strony ul. Kolejowej, Fawornej i mostu w ul. Łowickiej oraz rz. Rawki,
- j) teren dawnego cmentarza żydowskiego od strony ul. Chrobrego.

Na obszarze miasta ochronie podlegają obiekty zabytkowe:

- a) obiekty zabytkowe z ich bezpośrednim otoczeniem w tym:
 - obszar strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującej najstarszą część miasta,
 - kolejka wąskotorowa,
 - obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków na mocy właściwych decyzji,
 - obiekty i obszary spoza rejestru zabytków a umieszczone w gminnej ewidencji zabytków,
- b) stanowiska archeologiczne.

Generalnymi zasadami ochrony uwzględnionymi w planach miejscowych są:

- a) realizacja zagospodarowania na obiektach jak i w otoczeniu (w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej) pod nadzorem i na warunkach określonych w przepisach szczególnych,
- b) zachowanie historycznie ukształtowanego przebiegu granic własności i linii rozgraniczających ulice, linie zabudowy i gabaryty zabudowy,
- c) zachowanie charakteru wnętrz,
- d) zachowanie zgrupowań starodrzewu,
- e) dostosowanie funkcji użytkowych budynków do funkcji pierwotnych a w sytuacji braku kontynuacji funkcji w czasach obecnych nadanie funkcji zbliżonych,
- f) w sytuacji, gdy stan techniczny budynków, wskazuje na postępującą i nieodwracalną degradację przy zastosowaniu znanych technik, wymagane jest całkowite odtworzenie obiektów w kształcie historycznym lub wyodrębnienie zarysu obiektu w elewacji nowej zabudowy,
- g) w obszarze strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz dla obiektów zabytkowych położonych poza strefą, wprowadzono w zasadach zagospodarowania:
 - pokrycie od strony ulicy elewacji budynków tynkiem szlachetnym,
 - obowiązującą kolorystykę elewacji według katalogu RAL,
 - obowiązującą kolorystykę cokołów według katalogu RAL,
 - dopuszczalne pokrycie dachów dachówką ceramiczną, blachą lub blachą dachówkową,
 - obowiązującą kolorystykę pokryć dachowych według katalogu RAL,
 - graniczne wysunięcie dachów poza lico muru do 70 cm,
 - zakaz stosowania spadków lukarn począwszy od kalenicy dachu,
 - zakaz instalowania na elewacjach budynków od strony przylegającej ulicy wszelkich urządzeń licznikowych infrastruktury technicznej, których powierzchnia frontowa wykracza poza powierzchnię ściany frontowej oraz ślusarki stalowej,
 - zakaz realizacji loggii.

Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych i wokół tych obszarów przyjęto poniższe zasady mające na celu ochronę pozostałości pradziejowych:

- a) w obszarze występowania stanowiska archeologicznego, realizację robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na stanowisku archeologicznym regulują przepisy odrębne,
- b) w strefie ochrony archeologicznej, w przypadku robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na terenie strefy, nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru,
- c) wprowadzenie obszarów ochrony w otoczeniu stanowisk archeologicznych do treści planów miejscowych wymaga uwzględnienia przepisów odrębnych wskazujących na konieczność wprowadzenia nadzoru archeologicznego.
- d) obszar strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej traktuje się jako strefę ochrony stanowisk archeologicznych.

Większość obiektów podlegających ochronie, tj. strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej Starego Miasta, budynki wpisane do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków znajdują się w obrębie 4 miasta Rawa Mazowiecka, dla którego obowiązują ustalenia planu miejscowego zatwierdzonego uchwałą Nr XXII/175/20 Rady Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 24 września 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Rawa Mazowiecka, obręb ewidencyjny Nr 4 (Dz. U. Woj. Łódzkiego z 2020 r. poz. 5554).

6.2. Służby odpowiedzialne za ochronę i zarządzanie dziedzictwem kulturowym Rawy Mazowieckiej

Zakres działań związanych z ochroną, opieką i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym w Rawie Mazowieckiej realizowany jest przez różne szczeble administracji publicznej – od poziomu rządowego, przez wojewódzki, aż po lokalny samorząd. System ten obejmuje działania o charakterze konserwatorskim, kontrolnym, dokumentacyjnym, planistycznym oraz edukacyjnym, wynikające z przepisów Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym organem odpowiedzialnym za ochronę zabytków w regionie jest Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, kierowany przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ŁWKZ), którego delegatura obejmuje swoim zasięgiem powiat rawski. Do zadań WKZ należy m.in. prowadzenie rejestru zabytków, wydawanie decyzji administracyjnych w sprawach objęcia ochroną obiektów, nadzór nad pracami konserwatorskimi i budowlanymi, kontrola stanu zachowania zabytków oraz egzekwowanie obowiązków właścicieli wynikających z przepisów ustawy.

Na poziomie samorządowym odpowiedzialność za lokalne działania w zakresie dziedzictwa kulturowego spoczywa na Burmistrzu Rawy Mazowieckiej. Do jego zadań należy prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków, uwzględnianie ochrony dziedzictwa w polityce przestrzennej, a także inicjowanie i wspieranie działań służących zachowaniu lokalnych wartości historycznych i kulturowych. Na podstawie ustawy o ochronie zabytków, jednostki samorządu terytorialnego mają obowiązek opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami oraz sporządzania cyklicznych sprawozdań z ich realizacji. Działania samorządu obejmują także informowanie właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych o wymogach prawnych dotyczących opieki nad zabytkami chronionymi prawem (takimi jak uzyskiwanie odpowiednich pozwoleń na prace budowlane i remontowe przy zabytku), a wynikających z ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a także edukację i promocję obiektów zabytkowych. W zakresie zadań samorządu jest także przygotowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan taki dla miasta Rawa Mazowiecka został opracowany, ale wymaga aktualizacji. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych zostanie zaktualizowany w oparciu o wyniki trwających zmian w ustawodawstwie dotyczącym ochrony ludności i obrony cywilnej, a także określone ministerialne rozporządzenia, które przygotowuje rząd.

Zadania związane z edukacją, dokumentacją, promocją i upowszechnianiem wiedzy o dziedzictwie kulturowym realizowane są również przez Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejski Dom Kultury, Bibliotekę oraz lokalne szkoły, organizacje społeczne i parafie. Instytucje te odgrywają istotną rolę w animowaniu lokalnego życia kulturalnego, a także w ochronie niematerialnych aspektów dziedzictwa – takich jak tradycje, zwyczaje, opowieści czy kuchnia regionalna.

Współpraca miasta z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków oraz zaangażowanie podmiotów społecznych i instytucji kultury tworzy lokalny system opieki nad dziedzictwem, który – mimo że nie obejmuje samodzielnej służby konserwatorskiej, jak np. w większych miastach – działa w oparciu o przepisy prawa oraz lokalne inicjatywy.

6.3. Finansowanie ochrony zabytków w Rawie Mazowieckiej

System finansowania ochrony zabytków w Rawie Mazowieckiej opiera się na zróżnicowanych źródłach, obejmujących zarówno środki publiczne (budżet państwa, województwa i miasta), jak i fundusze zewnętrzne – przede wszystkim unijne. W Rawie Mazowieckiej od kilku lat sukcesywnie realizowane są inwestycje i działania rewitalizacyjne wpływające bezpośrednio na poprawę stanu technicznego i estetycznego zabytków. Wśród najważniejszych projektów finansowanych z różnych źródeł znajdują się:

- a) kompleksowa rewaloryzacja Muzeum Ziemi Rawskiej,
- b) remont i adaptacja jatek miejskich do nowych funkcji (na potrzeby Muzeum),
- c) prace konserwatorskie i budowlane w kościele pw. Niepokalanego Poczęcia NMP oraz przy Kolegium Jezuickim,
- d) przebudowa placu Piłsudskiego,
- e) rewaloryzacja zabytkowych elewacji kamienic w ramach programu wsparcia dla właścicieli nieruchomości zabytkowych,
- f) wykorzystanie dotacji celowych z budżetu miasta na wsparcie prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w GEZ.

Miasto Rawa Mazowiecka przyznaje dotacje celowe na dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych – zarówno rejestrowych, jak i ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków (po nowelizacji ustawy z 2017 r.). Tego typu wsparcie stanowi ważny instrument aktywizujący właścicieli prywatnych, wspólnoty mieszkaniowe i instytucje religijne do podejmowania prac służących ochronie substancji zabytkowej. Z dotacji miejskich finansowane są m.in.:

- a) remonty dachów, elewacji i stolarki okiennej,
- b) prace konserwatorskie przy detalach architektonicznych,
- c) dokumentacje konserwatorskie i ekspertyzy.

Istotnym źródłem środków na ochronę zabytków były także fundusze zewnętrzne, w tym przede wszystkim:

- a) Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego (RPO WŁ) – w ramach którego dofinansowano m.in. projekty związane z adaptacją budynków zabytkowych do funkcji społecznych i kulturalnych,
- b) programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z których korzystały parafie i instytucje kultury,
- c) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich i środki LGD – przeznaczone m.in. na elementy turystyki kulturowej.

Pomimo licznych inwestycji i pozytywnych trendów, w dokumentach strategicznych miasta zauważa się, że obecne środki finansowe są nadal niewystarczające w stosunku do rzeczywistych potrzeb w zakresie ochrony dziedzictwa. Dotyczy to zwłaszcza:

- a) obiektów o złym stanie technicznym wymagających pilnych prac ratunkowych,
- b) nieruchomości, które nie są użytkowane i nie mają przypisanego trwałego przeznaczenia,
- c) zabytków o charakterze infrastrukturalnym (np. kolej wąskotorowa), gdzie koszt rewitalizacji przekracza możliwości samorządu,
- d) niewystarczającej liczby wniosków składanych przez właścicieli do programów krajowych i unijnych, co wiąże się z barierami proceduralnymi i ograniczonym potencjałem organizacyjnym.

System finansowania ochrony zabytków w Rawie Mazowieckiej opiera się na modelu mieszanym, łączącym środki własne samorządu z dotacjami krajowymi i unijnymi. Wzorem minionych lat i doświadczeń innych miast, niezbędne jest dalsze rozwijanie instrumentów zachęcających właścicieli do aktywnego udziału w procesach ochrony dziedzictwa oraz tworzenie mechanizmów wsparcia doradczego i organizacyjnego w przygotowywaniu wniosków.

6.4. Działania inwestycyjne, badania, promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej

W ostatnich latach dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej staje się przedmiotem aktywnego wykorzystywania w działaniach rewitalizacyjnych, edukacyjnych, promocyjnych oraz integracyjnych. W skali regionalnej i lokalnej doceniana jest rola dziedzictwa jako czynnika tożsamości kulturowej mieszkańców, atrakcyjności turystycznej oraz rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.

Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym Rawy Mazowieckiej w ostatnich latach cechuje się coraz bardziej zintegrowanym i konsekwentnie rozwijanym podejściem inwestycyjnym. Miasto we współpracy z odpowiednimi organami administracji podejmuje szereg inicjatyw ukierunkowanych na zachowanie, restaurację i nowe wykorzystanie zabytków – zarówno indywidualnych obiektów, jak i całych zespołów urbanistycznych. Działania te przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności przestrzeni miejskiej, poprawy warunków użytkowania zabytków oraz wzmacniania lokalnej tożsamości kulturowej.

Najbardziej kompleksowym i przekrojowym przedsięwzięciem ostatnich lat był proces rewitalizacji. W ramach wielu lat działań rewitalizacyjnych zrealizowano szereg zadań mających bezpośredni wpływ na stan dziedzictwa kulturowego miasta, m.in. kompleksową rewaloryzację Parku Miejskiego, remont i adaptację na cele kulturalne historycznych Jatek Miejskich, czy modernizację Muzeum Ziemi Rawskiej. Prace prowadzone były również w przestrzeni Starego Miasta, którego układ urbanistyczny wpisany jest do rejestru zabytków. Zrewitalizowano place, nawierzchnie, oświetlenie i elementy małej architektury, nadając im historyczny, ale funkcjonalny charakter. Dzięki tym inwestycjom poprawiono jakość przestrzeni publicznych, zabezpieczono i wyeksponowano cenne obiekty dziedzictwa kulturowego, a także zwiększono ich dostępność i atrakcyjność. Osiągnięcia te stanowią solidną podstawę do dalszych działań, kontynuacji procesów rewitalizacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem „miękkich działań” – społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, które jeszcze mocniej ożywią te reprezentacyjne przestrzenie, a także zaktywizują lokalną społeczność, pobudzą przedsiębiorczość. W efekcie ulega zmianie profil usług i wykorzystania przez społeczność rawską zrewitalizowanego Starego Miasta. Na rynek wracają obiekty gastronomiczne, które zanikły lub zmieniły lokalizację w okresie transformacji systemu, a także samego miasta, organizowane są wydarzenia kulturalne i planowane dalsze działania aktywizujące mieszkańców i promujące dziedzictwo Rawy, zwłaszcza z wykorzystaniem nowej funkcji zrewitalizowanych Jatek miejskich.

Zdjęcie 9. Plac Piłsudskiego w Rawie Mazowieckiej

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Ważnym uzupełnieniem działań była aktywność inwestycyjna w ramach ochrony zabytków. Wśród wykonanych lub trwających inwestycji i prac konserwatorskich można wymienić m.in.:

- a) remont dachu zabytkowego budynku przy Placu Marszałka J. Piłsudskiego 4,
- b) remont budynku przy Placu Marszałka J. Piłsudskiego 4 – adaptacja pomieszczeń kamienicy do nowej funkcji,
- c) remont budynku przy ul. Warszawskiej 12 - adaptacja pomieszczeń do nowej funkcji,
- d) montaż masztu flagowego na Placu Marszałka J. Piłsudskiego,
- e) ogrodzenie boiska sportowego na stadionie miejskim przy ul. Zamkowej,
- f) remont schodów do SP Nr 1,
- g) remont elewacji budynku przy Placu Marszałka J. Piłsudskiego 7,
- h) modernizacja budynku stacji kolejki wąskotorowej w Rawie Mazowieckiej oraz wymiana uszkodzonych torów w ciągu zabytkowej linii kolejki wąskotorowej Rogów – Rawa Mazowiecka – Biała Rawska (ul. Kolejowa 6A)
- i) remont konserwatorski bramy głównej ogrodzenia cmentarza przykościelnego przy kościele OO. Pasjonistów pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny,
- j) Remont i renowacja Kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Rawie Mazowieckiej przy ul. Ks. Ignacego Skorupki 3,
- k) Remont i renowacja Klasztoru OO. Pasjonistów w Rawie Mazowieckiej przy ul. Ks. I. J. Skorupki 3

Znaczącym wsparciem dla właścicieli zabytków stała się również uchwała Rady Miasta Rawa Mazowiecka z 2023 r. o możliwości udzielania dotacji na prace przy zabytkach wpisanych zarówno do rejestru, jak i ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Stanowi to istotny krok w kierunku rozszerzenia systemowego wsparcia także na obiekty o niższej randze formalnej, ale ważne dla miejskiego krajobrazu kulturowego.

Podsumowując, Rawa Mazowiecka w ostatnich latach wykazuje wyraźny wzrost aktywności inwestycyjnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wzrost nakładów finansowych, skuteczne pozyskiwanie środków zewnętrznych, rozwijanie instrumentów dotacyjnych oraz realizacja działań rewitalizacyjnych stwarzają solidne podstawy dla dalszej ochrony i atrakcyjnego wykorzystania zabytków. Działania te przynoszą również wymierne efekty w postaci poprawy estetyki przestrzeni miejskiej, wzrostu zadowolenia mieszkańców i ich tożsamości lokalnej.

Badania i dokumentacja dziedzictwa

Na przestrzeni ostatnich lat prowadzone były działania dokumentacyjne i konserwatorskie, które przyczyniają się do pogłębienia wiedzy o stanie, historii i wartościach zabytków. Przykładem są kompleksowe opracowania przygotowywane w ramach procesów inwestycyjnych przy rewaloryzacji takich obiektów jak Muzeum Ziemi Rawskiej, jatek miejskich, czy zespołu klasztorного pojezuickiego. Dokumentacje konserwatorskie, historyczne i architektoniczne towarzyszą pracom rewaloryzacyjnym finansowanym ze środków unijnych, rządowych oraz lokalnych. W proces ten zaangażowani są również eksperci zewnętrzni – historycy, architekci, konserwatorzy (warto podkreślić, że w różnych ośrodkach naukowych powstały prace naukowe i opracowania dotyczące dziedzictwa Rawy Mazowieckiej). Dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej staje się coraz częściej przedmiotem badań naukowych, akademickiego procesu dydaktycznego, w tym tematem prac magisterskich i licencjackich realizowanych na różnych uczelniach w regionie.

Edukacja i upowszechnianie wiedzy

Szczególnie istotną rolę w edukacji o dziedzictwie kulturowym pełni Muzeum Ziemi Rawskiej, które opracowuje i prowadzi liczne lekcje muzealne, warsztaty regionalne, wystawy czasowe i stałe. Tematyka dotyczy zarówno lokalnej historii, jak i dziedzictwa materialnego oraz niematerialnego (wycinanek, dywanów kwiatnych). Miasto oraz instytucje kultury realizują działania edukacyjne kierowane do różnych grup wiekowych, w tym:

- a) organizację konkursów wiedzy o Rawie i jej zabytkach dla szkół,
- b) wydarzenia historyczne i rekonstrukcyjne (np. wydarzenia plenerowe wokół Zamku Książąt Mazowieckich),
- c) spotkania autorskie, prelekcje historyczne, spacer edukacyjny.

Edukacja regionalna została także wprowadzona w formie współpracy między szkołami, biblioteką, muzeum i parafiami, m.in. poprzez wspólne projekty i tematyczne programy nauczania.

Promocja dziedzictwa kulturowego

Miasto Rawa Mazowiecka intensyfikuje działania promujące swoje dziedzictwo kulturowe zarówno w formie tradycyjnej, jak i nowoczesnej. Powstały publikacje promocyjne, przewodniki po mieście, tablice informacyjne i oznakowanie zabytków, a także interaktywne szlaki kulturowe, w tym Szlak

Rogowskiej Kolei Wąskotorowej, czy inicjatywa związana z pielgrzymkami i promocją walorów sakralnych miasta.

Ważną częścią promocji jest także wykorzystanie Internetu i mediów społecznościowych – miasto posiada stronę internetową z informacjami o atrakcjach kulturalnych, a także promuje regularne wydarzenia za pośrednictwem Facebooka, portali lokalnych i regionalnych.

Wydarzenia i imprezy kulturalne

Rawa Mazowiecka dysponuje bogatą ofertą kulturalną, która w dużej mierze opiera się na dziedzictwie kulturowym. Szczególnie popularne i cenione są:

- a) Dni Rawy Mazowieckiej z elementami folkloru i promocji lokalnej kuchni,
- b) wydarzenia religijno-kulturalne, jak np. tradycyjne dywany z kwiatów w oktawę Bożego Ciała w kościele Pasjonistów,
- c) Jarmark Wojewódzki w Łodzi, Targi "Na Styku Kultur", w których miasto bierze udział jako promotor swojego dziedzictwa,
- d) festiwale, koncerty, wystawy organizowane przez Miejski Dom Kultury, Muzeum Ziemi Rawskiej oraz szkoły i organizacje pozarządowe.

Współpraca i projekty

Rawa Mazowiecka współpracuje z wieloma partnerami – instytucjami regionalnymi, stowarzyszeniami, parafiami, samorządami oraz podmiotami prywatnymi. Efektem tej współpracy są m.in.:

- a) projekty rewitalizacyjne obejmujące zabytkowe obiekty i przestrzenie,
- b) działania na rzecz ochrony i promocji kolei wąskotorowej we współpracy ze Fundacją Polskich Kolei Wąskotorowych
- c) promowanie dziedzictwa wielokulturowego – poprzez badania, publikacje, oznaczenia przestrzeni.

Wspierane są również inicjatywy społeczne podejmowane oddolnie przez mieszkańców, np. związane z ochroną cmentarzy, zachowaniem lokalnych tradycji i kuchni.

6.5. Ocena zachowania kluczowych zasobów dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej

Najistotniejsze zabytki nieruchome miasta Rawa Mazowiecka charakteryzuje zróżnicowany stan ich zachowania. Obok obiektów w bardzo dobrym stanie występują również obiekty zagrożone utratą walorów historycznych i krajobrazowych cechujące się najczęściej złym lub średnim stanem technicznym. Te ostatnie wymagają pilnych prac zabezpieczających i remontowych. Ocenę stanu zachowania elementów dziedzictwa materialnego wykonano w oparciu o:

- a) analizy i oceny zawarte w dokumentach strategicznych miasta i województwa, poddając je krytycznej ocenie i aktualizacji,
- b) wizyty w terenie, oględziny zabytków i obszarów zabytkowych miasta,
- c) konsultacje z pracownikami UM.

Poniższa tabela (nr 1) przedstawia ocenę stanu zachowania wybranych (kluczowych) obiektów zabytkowych oraz ich układów przestrzennych, a także istotnych elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego miasta wraz ze wskazaniem mogących wpływać na ich stan zachowania

(pozytywnie lub negatywnie) czynników osłabiających lub wzmacniających. Dane porównawcze z lat 2020 i 2023 pozwalają wskazać kierunek zmian w zakresie stanu technicznego, estetycznego i funkcjonalnego tych zasobów. Ocena została przygotowana z wykorzystaniem wyników analizy zawartej w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Łódzkiego oraz uzupełniona o diagnozę czynników osłabiających i wzmacniających stan zachowania zabytków oraz wybranych elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego miasta Rawa Mazowiecka co pozwala na lepsze zrozumienie potencjalnych zagrożeń oraz istniejących i możliwych do wykorzystania szans ochrony.

W kolumnie „czynniki osłabiające stan zachowania zasobu” ujęto zagrożenia i problemy, które wpływają negatywnie na trwałość, funkcjonalność i wartość historyczną elementu dziedzictwa. Są to zarówno czynniki fizyczne (np. erozja, degradacja materiałów), społeczne (np. brak świadomości mieszkańców), jak i instytucjonalne (np. ograniczone finansowanie).

Z kolei kolumna „czynniki wzmacniające stan zachowania zasobu” wskazuje elementy sprzyjające trwałości i dobrej kondycji obiektów, jak np. istniejąca ochrona prawna, użytkowanie zgodne z charakterem zabytku, prowadzone prace konserwatorskie, lokalne zaangażowanie społeczne, a także dostępność środków zewnętrznych.

Tabela 1. Ocena stanu kluczowych zasobów dziedzictwa kulturowego miasta Rawa Mazowiecka

I.p.	Obiekt/element dziedzictwa kulturowego	Chronologia, adres	Stan zachowania na 2020 r./2023 r.	Czynniki osłabiające stan zachowania zasobu	Czynniki wzmacniające stan zachowania zasobu
1.	Układ urbanistyczny	XIV-XIX Stare Miasto	DB / BDB	• Współczesna, niekontrolowana zabudowa, przekształcanie parterów kamienic na przypadkowe funkcje usługowe, • Degradacja zabudowy mieszkaniowej i brak środków na renowację grozi postępującym zanikiem wartości architektonicznej; • Zmiany krajobrazu kulturowego, utrata historycznych osi widokowych (np. przez nowe dominanty lub reklamy),	• Zachowany historyczny układ przestrzenny, mimo upływu wieków układ ulic, rynku i parcelacji jest czytelny i spójny, • Wpis do rejestru zabytków chroni historyczną strukturę urbanistyczną przed niekontrolowanymi inwestycjami, • Wysoka wartość kulturowa i tożsamościowa - układ urbanistyczny jest dziedzictwem miasta jako dawnego ośrodka grodowego i administracyjnego, • Wzmacnia lokalną tożsamość i może stanowić oś dla działań promocyjnych, turystycznych i edukacyjnych, • Atrakcyjna lokalizacja w obrębie miasta zwiększa dostępność dla mieszkańców i odwiedzających, a także stwarza możliwość tworzenia tras spacerowych, punktów informacyjnych, małej architektury historyzującej, • Wykorzystywanie przestrzeni starego miasta w celach kulturalnych zwiększa społeczne zainteresowanie i troskę o dziedzictwo, • Układ urbanistyczny został wymieniony w dokumencie jako element sieci ośrodków historycznych, co wzmacnia jego pozycję w dokumentach strategicznych i ułatwia działania ochronne.
2.	Zamek Książąt Mazowieckich	XIV Zamkowa 3	BDB / BDB	• Ekspozycja na czynniki atmosferyczne (biodegradacja, erozja) wraz z nasilającymi się ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi); • Presja turystyczna i akty wandalizmu, • Niewłaściwe zagospodarowanie	• Obiekt jest objęty formalną ochroną prawną; • Zamek zachował czytelną formę historyczną, pozwala na ekspozycję i adaptację do funkcji publicznych bez całkowitej odbudowy; • Zamek stanowi symbol miasta i jego średniowiecznej tożsamości, co sprzyja budowaniu lokalnej dumy i społecznego zaangażowania; • Społeczna świadomość wartości zabytku;

				otoczenia (m.in. degradacja krajobrazu kulturowego, brak małej architektury sprzyjającej kontroli i porządkowi); Ograniczone środki finansowe na działania konserwatorskie;	- Obiekt może być aktywnym w promocji miasta (m.in. duże zainteresowanie może zachęcać do inwestycji w ochronę); - Możliwość pozyskania środków zewnętrznych.
3.	Zespół willowy (willa, brama wjazdowa, dom ogrodnika)	XX Miła 4	DB / DB	Presja inwestycyjna i możliwość przekształceń funkcjonalnych,	- Czytelna, dobrze zachowana forma architektoniczna - Wysoka wartość artystyczna i architektoniczna - Możliwość wykorzystania tej wartości w działaniach promocyjnych lub edukacyjnych. - Obiekt jest objęty formalną ochroną prawną; - Wzrost zainteresowania zabytkami XX wieku.
4.	Zespół klasztorny jezuitów (kościół, klasztor – obecnie plebania, dzwonnica)	XVII Piłsudskiego J. pl. 9	BDB / BDB	- Zagrożenia wynikające z bieżącej eksploatacji po rewitalizacji - Ryzyko braku środków na utrzymanie efektu rewitalizacji	- Zespół klasztorny jezuitów to jeden z najstarszych i najważniejszych zabytków Rawy Mazowieckiej, co wzmacnia jego rolę jako symbolu miasta i elementu tożsamości historycznej. - Chroniony prawnie, co umożliwia ubieganie się o kolejne dotacje na utrzymanie i promocję. - Obiekt pełni funkcje społeczne (np. religijne, muzeum, centrum społeczne) co zwiększa jego dostępność, - Usytuowanie w centrum miasta wzmacnia walory ekspozycyjne (widoczność, estetyka otoczenia), znaczenie obiektu jako dominanty urbanistycznej i punktu orientacyjnego. - Zwiększony ruch turystyczny i zaangażowanie społeczne to wsparcie dla jego ochrony.
5.	Ratusz	XIX Piłsudskiego J. pl. 5	BDB / BDB	Zagrożenia wynikające z bieżącej eksploatacji	- Wysoka wartość zabytkowa i reprezentacyjna funkcja, - Dobre położenie w przestrzeni publicznej, - Możliwość pełnienia wielofunkcyjnej i reprezentacyjnej roli po remoncie.

6.	Domy (ob. ratusz)	XIX Piłsudskiego pl. 4	SR / SR	Niski potencjał adaptacyjny w obecnym stanie.	- Położenie w sercu historycznego układu urbanistycznego miasta - Możliwość pełnienia wielofunkcyjnej i reprezentacyjnej roli po remoncie. - Obiekt aktywnie użytkowany przez Urząd Miasta, - Trwające i planowane remonty, - Możliwość ekspozycji funkcji publicznej i kulturowej.
7.	Zespół klasztorny poagustiański, ob. pasjonistów (kościół Wniebowzięcia NMP, brama główna, cmentarz)	XIX Ks. Skorupki 3	DB / DB	- Stopniowa utrata autentyczności i elementów oryginalnych, - Kościół zbudowany w XVIII–XIX w. wielokrotnie przebudowywany; pierwotne elementy gotyckie lub barokowe mogły zostać nadpisane przez kolejne renowacje – co osłabia pierwotną autentyczność, - Niewykorzystany potencjał funkcji turystycznej i edukacyjnej.	- Ciągłość funkcji sakralnej i zakonnej, obiekt jest ciągle użytkowany, co zapewnia jego bieżące utrzymanie, - Wysoka wartość historyczna i kulturowa, - Położenie w strukturze historycznego miasta, - Prowadzone i zakończone prace remontowe, - Parafia i klasztor są żywymi ośrodkami wiary – regularnie organizowane są msze, nabożeństwa, adoracje, co wzmacnia społeczne zakorzenienie i trwałość funkcji, - Tradycja tworzenia „dywanu kwietnego” przez mieszkańców na oktawę Bożego Ciała to żywe dziedzictwo o dużym potencjale kulturowym i promocyjnym,
8.	Kościół szpitalny św. Ducha, ob. ewangelicko-augsburski	XVI, XX Warszawska 12	SR / SR	- Kościół należy do parafii która jest liczebnie niewielka i ma ograniczone zasoby, co utrudnia bieżące utrzymanie, konserwację i inwestycje, - Obiekt znajduje się w średniej kondycji technicznej i wymaga prac remontowych i konserwatorskich.	- Wysoka wartość historyczna i symboliczna, - Mimo niewielkich rozmiarów, kościół zachował oryginalny układ przestrzenny, charakterystyczne detale architektoniczne oraz prostotę formy, ma przez to duży potencjał konserwatorski i krajobrazowy. - Choć liczebnie niewielka, parafia ewangelicka aktywnie opiekuje się obiektem i korzysta z niego liturgicznie, co zapewnia ciągłość funkcji i minimalne utrzymanie, wzmacnia związek duchowy i tożsamościowy z miejscem, - Położenie w obrębie historycznego centrum miasta, - Wysoki potencjał do działań ekumenicznych i kulturalnych, a także edukacyjnych.
9.	Młyn gospodarczy	XX Słowackiego 31	ZL / ZL	- Zaawansowana degradacja techniczna, - Brak użytkowania i funkcji,	- Wysoka wartość historyczno-techniczna, - Potencjał adaptacyjny, - Możliwość pozyskania dofinansowania zewnętrznego,

				Budynki przemysłowe w złym stanie technicznym wymagają dużych nakładów finansowych na zabezpieczenie, adaptację i remont, a jednocześnie mogą nie być postrzegane jako cenne kulturowo w oczach właścicieli, co prowadzi do ich degradacji i braku wykorzystania.	- W skali krajowej i europejskiej zauważalny jest trend ochrony i twórczego wykorzystania dawnych młynów, fabryk, stacji i wież ciśnień, co może przełożyć się na lokalną inicjatywę społeczną lub inwestorską. - Wartość dla tożsamości lokalnej.
10.	Układ przestrzenny kolei wąskotorowej	XX Rogów-Rawa Mazowiecka-Biała Rawska	SR / SR	- Brak ciągłości technicznej i użytkowej całej linii - Degradacja obiektów towarzyszących - Brak stałego użytkowania i gospodarza linii - Postępująca presja inwestycyjna i urbanistyczna - Niska świadomość społeczna i kulturowa wartości - Rozpad funkcjonalny trasy (utrata połączeń kolejowych z otoczeniem) - Stan reliktowy jako zagrożenie dla zachowania integralności.	- Pomimo obecnego stanu ciągłość przestrzenna dawnej linii jest częściowo czytelna, - Kolej wąskotorowa była istotnym elementem lokalnej historii gospodarczej i społecznej, - Potencjał turystyczny i edukacyjny, dostrzegany także na poziomie wojewódzkim - Aktywność pasjonatów i organizacji pozarządowych działających na rzecz kolei wąskotorowej, - Możliwość adaptacji trasy do nowych funkcji, - W dokumentach planistycznych i strategiach kulturowych coraz częściej uwzględnia się dziedzictwo kolejnictwa jako zasób lokalny o potencjale rozwojowym. - Rozpoczęcie realizacji działań przez Starostwo Powiatowe w Rawie Mazowieckiej, których celem jest modernizacja budynku stacji kolejki wąskotorowej w Rawie Mazowieckiej oraz wymiana uszkodzonych torów w ciągu zabytkowej linii kolejki wąskotorowej Rogów - Rawa Mazowiecka - Biała Rawska.
11.	Park Miejski	XIX	DB	Z biegiem czasu zatracony może być historyczny układ alejek, osi widokowych, kompozycji zieleni, nasadzenia mogą być przypadkowe lub niezgodne z dawnym charakterem parku (np. wprowadzanie obcych gatunków).	- Zachowany układ przestrzenny i czytelna kompozycja historyczna, - Park pełni funkcję powszechnie dostępnej, aktywnej przestrzeni publicznej, co sprzyja jego codziennemu użytkowaniu, a także buduje społeczną odpowiedzialność za jego stan. - Park może być wykorzystany jako miejsce edukacji przyrodniczej, historycznej i krajobrazowej (np. ścieżki

				• Wiekowe drzewa mogą być osłabione chorobami, owadami i zmianami klimatycznymi, • Brak systematycznej pielęgnacji i nowych nasadzeń zagraża ciągłości kompozycji krajobrazowej i bezpieczeństwu użytkowników. • Bliskość intensywnej zabudowy lub dróg może zaburzać klimat i integralność założenia parkowego. • Skutki zmian klimatu (susze, intensywne opady, silne wiatry) mogą: przyspieszać degradację elementów biologicznych i technicznych.	edukacyjne, tablice informacyjne). • Obecność starodrzewu (np. dębów, lip, kasztanowców) daje wartość estetyczną i ekologiczną, korzystny mikroklimat dla użytkowników i przyrody, • Atrakcyjność krajobrazowa i wypoczynkowa, • W dobie kryzysu klimatycznego parki miejskie stają się priorytetem w planowaniu przestrzennym, istotnym elementem zdrowia publicznego i strategii adaptacji do zmian klimatu,
12.	Ojcowie Pasjoniści i dywan kwietny		Zwyczaj ten jest ważny społecznie i podtrzymywany przez mieszkańców miasta	• Zagrożeniem są zmiany klimatu, które potencjalnie by doprowadziły do problemów z utrzymaniem kwietnych ogrodów prywatnych w mieście. • Zanik tradycji międzypokoleniowej - utracenie znaczenia rytuału jako wspólnego doświadczenia społeczności, • Malejąca liczba zakonników i uczestników świeckich mogłoby osłabić instytucjonalne zakorzenienie i organizację wydarzenia, • Brak formalnego wpisu na listy dziedzictwa niematerialnego, • Wysokie koszty materiałowe i organizacyjne,	• Zwyczaj jest rozpoznawalny i ważny dla mieszkańców, buduje więź społeczną i tożsamość miejsca. • Uczestnictwo wielu pokoleń i rodzin sprzyja międzypokoleniowemu przekazowi tradycji. • Obecność i zaangażowanie duchowieństwa w organizację i podtrzymywanie zwyczaju stabilizuje rytuał, • Kolorowy, rozbudowany „dywan kwietny” przyciąga uwagę i może pełnić funkcję atrakcji kulturalnej i turystycznej, • Układanie dywanu angażuje mieszkańców do wspólnego działania – wzmacnia relacje sąsiedzkie, poczucie wspólnoty i dumy lokalnej, • Tradycja jest cykliczna i stabilna w kalendarzu liturgicznym (Boże Ciało), co sprzyja jej utrwaleniu, • Możliwość formalnego ujęcia w dokumentach ochrony dziedzictwa – wpis na listę krajowego niematerialnego dziedzictwa kulturowego, • Potencjał do edukacji i aktywizacji młodzieży,

				• Zwyczaj odbywa się na zewnątrz, więc jest wrażliwy na warunki atmosferyczne.	Aby wzmocnić rangę tego zwyczaju, zaleca się wpisanie go na Listę Niematerialnego Dziedzictwa. Dywany kwietne mogą być też ciekawym wydarzeniem dla turystów, zalecane są działania promocyjne.
13.	Legendy oraz postacie historyczne		Legendy i postacie historyczne istnieją w świadomości mieszkańców, jednak wydaje się, że w wymiarze głównie rocznicowym, brakuje zaawansowanego wykorzystania tych zasobów dziedzictwa do promocji i tworzenia nowoczesnych produktów kultury czy turystyki	• Zagrożeniem jest powierzchowność pamięci, • Ograniczone utrwalenie i brak spójnej narracji - brakuje nowoczesnych form dokumentacji i prezentacji legend i biografii, • Sporadyczne i okazjonalne wykorzystanie, a także niewykorzystany potencjał współczesnych form ekspresji, • Słaba dostępność i rozpoznawalność wśród turystów i nowych mieszkańców, • Ograniczona digitalizacja i obecność w Internecie.	• Legendy i postacie są rozpoznawalne przez mieszkańców, funkcjonują w pamięci zbiorowej – to solidna baza do rozwoju dalszych działań edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych, • Historie bohaterów i lokalnych legend (np. o księciu Siemowicie, zamku, klasztorach, duchach Rawy) mają silny walor tożsamościowy, potencjał do tworzenia spójnej i atrakcyjnej marki miasta, • Możliwość wykorzystania w edukacji lokalnej, • Możliwość adaptacji do nowoczesnych form kultury - można przekształcać w podcasty, komiksy, animacje, escape roomy, questy miejskie, aplikacje AR/VR, czy nawet interpretować w formie nowoczesnych pamiątek turystycznych o jakości merytorycznej i estetycznej, co uczyni je atrakcyjnymi dla młodego pokolenia i turystów. • Integracja z istniejącymi wydarzeniami i przestrzenią miejską, • Możliwość wykorzystania w promocji i turystyce kulturowej. Rekomenduje się nowoczesne podejście do wykorzystania tych zasobów, zwłaszcza w zakresie upowszechniania wśród osób dorosłych i do celów oferty turystycznej. W tym celu ważne będzie ujęcie ich wykorzystania w planowanej strategii rozwoju turystyki.

Źródło: opracowanie własne, z wykorzystaniem WPOnZ woj. łódzkiego, Objaśnienia do skali oceny stanu zachowania: BDB - bardzo dobry, DB - dobry, SR - średni, ZL - zły

W odniesieniu do obiektów materialnych dziedzictwa Rawy Mazowieckiej, które w powyższej tabeli poddane zostały ocenie, wraz ze wskazaniem czynników mogących osłabić lub wzmocnić stan ich zachowania opracowano rekomendacje.

Tabela 2. Główne rekomendacje dla ochrony i zachowania wybranych obiektów zabytkowych Rawy Mazowieckiej

I.p.	Elementy dziedzictwa/ Nazwa obiektu w rejestrze zabytków	Wiek	Stan zachowania	Zalecenia/rekomendacje
1.	Historyczny układ przestrzenny miasta	XIV-XIX	BDB	bieżące prace utrzymaniowe
2.	Zamek Książąt Mazowieckich	XIV	BDB	bieżące prace utrzymaniowe
3.	Zespół willowy (willa, brama wjazdowa, dom ogrodnika)	XX	DB	bieżące prace utrzymaniowe
4.	Zespół klasztorny jezuitów (kościół, klasztor – obecnie plebania, dzwonnica)	XVII	BDB	bieżące prace utrzymaniowe
5.	Ratusz	XIX	BDB	bieżące prace utrzymaniowe
6.	Domy (ob. ratusz)	XIX	SR	kompleksowe prace rewaloryzacyjne i remontowe
7.	Zespół klasztorny poagustiański, ob. pasjonistów (kościół Wniebowzięcia NMP, brama główna, cmentarz)	XIX	DB	bieżące prace utrzymaniowe
8.	Kościół szpitalny św. Ducha, ob. ewangelicko-augsburski	XVI, XX	SR	kompleksowe prace rewaloryzacyjne i remontowe
9.	Szkoła podstawowa	XX	SR	kompleksowe prace rewaloryzacyjne i remontowe
10.	Młyn gospodarczy	XX	ZL	ratunkowe i zabezpieczające prace rewaloryzacyjne i remontowe
11.	Układ przestrzenny kolei wąskotorowej	XX	SR	kompleksowe prace rewaloryzacyjne i remontowe
12.	Park miejski	XIX	dobry	bieżące prace utrzymaniowe

Źródło: opracowanie własne.

Panorama historyczna Rawy Mazowieckiej oceniana jest jako neutralna⁶. Zdiagnozowano niekorzystne dla zachowania walorów widokowo-kompozycyjnych ośrodka historycznego zagrożenia odnoszące się do dziedzictwa kulturowego i fizjonomii krajobrazu. Zagrożenia w stosunku do dziedzictwa kulturowego to głównie efekt zaniku cech architektury regionalnej wraz z unifikacją materiałów i form, natomiast dla ogólnego wizerunku krajobrazu zagrożenie stanowi przypadkowa i nieestetyczna zabudowa i infrastruktura. Odczucia odbiorcy fizjonomii krajobrazu są w dużej mierze subiektywne i wiążą się z wrażeniami estetycznymi oraz warunkowane są różnymi czynnikami. Zaburzenie odbioru może być spowodowane chaosem przestrzennym, stylistycznym, wizualnym itd. Chaos z kolei wywołują pewnego rodzaju

⁶ Ocena neutralna ze względu na niską czytelność samej panoramy lub słabą ekspozycję (źródło: Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027, na podstawie: Diagnoza walorów widokowo-kompozycyjnych oraz zagrożeń dla możliwości ich zachowania w województwie łódzkim; Pracownia Projektowa URBIOŚIS Agnieszka Kowalewska, grudzień 2018).

dysproporcje, dysharmonia, przesycenie ilościowe, kolorystyczne czy funkcjonalne przestrzeni publicznych. Istotnym aspektem kontroli i ochrony panoram historycznych jest m.in. prowadzenie racjonalnej polityki opartej na zasadach określonych w uchwalanych i egzekwowanych kompleksowych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz uchwałach reklamowych.

Rekomendacje odnośnie ochrony krajobrazu zawarte zostały w Audycie Krajobrazowym Województwa Łódzkiego. Są one szczególnie ważne dla zachowania zdelimitowanych w granicach Rawy Mazowieckiej krajobrazów priorytetowych:

- Rawa Mazowiecka - krajobraz miejski (kod krajobrazu: 10-318.83-24),
- Rawa Mazowiecka – zbiorniki na Rawce (kod krajobrazu: 10-318.82-28),
- Dolina Środkowej Rawki (Rawa Mazowiecka - Suliszew) (kod krajobrazu: 10-318.83-31).

W kontekście ochrony panoramy historycznej Rawy Mazowieckiej szczególne znaczenie przypisano niewprowadzaniu inwestycji mogących negatywnie wpływać na walory widokowo-kompozycyjne krajobrazu. Duże znaczenie posiadają wytyczne odnośnie ochrony walorów ekspozycji, w szczególności elementów takich jak przedpola ekspozycji, osie widokowe i punkty widokowe oraz zasad ich ochrony i kształtowania, w tym nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów, tj. niewprowadzanie elementów naruszających walory widokowe, w tym zabudowy dysharmonijnej, ograniczającej lub przesłaniającej otwarcia widokowe, a także podejmowanie działań przeciwdziałających naturalnej sukcesji powodującej zamykanie komponowanych historycznych widoków, panoram i wnętrza krajobrazowych oraz zarastanie obiektów zabytkowych mogące powodować uszczerbek dla ich wartości, w tym ekspozycyjnych.

6.6. Kluczowe zagrożenia dla stanu zachowania dziedzictwa kulturowego miasta

- Niektóre zabytkowe obiekty wciąż użytkowane są w sposób nieadekwatny do ich historycznego charakteru i wartości, co może prowadzić do ich stopniowego zniekształcania i utraty autentyczności.
- Zły stan techniczny części zabytków, mimo podejmowanych działań rewitalizacyjnych, pozostaje istotnym zagrożeniem dla trwałości substancji zabytkowej oraz bezpieczeństwa użytkowników i odwiedzających.
- Trudności w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych na prace konserwatorskie i rewaloryzacyjne, zwłaszcza dla obiektów prywatnych lub wymagających kosztownych inwestycji.
- Niewystarczające środki finansowe dostępne na poziomie lokalnym w stosunku do skali potrzeb w zakresie ochrony, utrzymania i promocji dziedzictwa kulturowego ograniczają możliwość kompleksowego działania.
- Niedostatecznie rozwinięty zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie samorządowym i międzyinstytucjonalnym może skutkować rozproszeniem kompetencji, niespójną polityką ochrony oraz niewykorzystaniem synergii pomiędzy partnerami.

- Nasilająca się presja inwestycyjna i urbanistyczna w historycznym centrum miasta może prowadzić do konfliktów pomiędzy rozwojem przestrzennym a zachowaniem walorów krajobrazu kulturowego.
- Niskie zainteresowanie młodego pokolenia tematyką ochrony dziedzictwa kulturowego i jego potencjału rozwojowego ograniczone mechanizmy angażowania go w działania kulturalne mogą prowadzić do stopniowego zaniku międzypokoleniowego przekazu wartości i tradycji.
- Planowanie działań dotyczących obszarów wrażliwych kulturowo, w których zaangażowanych jest wielu interesariuszy (np. kolej wąskotorowa, Anielska Góra, teren oraz sąsiedztwo cmentarza żydowskiego) wymaga wielostronnego zaangażowania i prowadzenia współpracy między wszystkimi interesariuszami oraz podejmowania inicjatyw edukacyjnych w zakresie ochrony i wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego.
- Zagrożeniem jest również naturalny proces degradacji zabytków (zwłaszcza nieużytkowanych oraz użytkowanych w sposób zagrażający wartościom) który – bez odpowiednich i terminowych interwencji konserwatorskich – może prowadzić do ich nieodwracalnego zniszczenia.

7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025–2029 to dokument o charakterze strategicznym, wyznaczający priorytety, cele oraz działania strategiczne prowadzenia lokalnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego. Poniżej zaprezentowane priorytety, cele i działania strategiczne zostały określone na podstawie szczegółowej analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie miasta, oraz występujących szans i zagrożeń. Uwzględniono także dotychczasowe działania podejmowane w obszarze ochrony zabytków oraz doświadczenia z realizacji wcześniejszego programu. Program ten jest spójny z dokumentami planistycznymi i strategicznymi obowiązującymi na poziomie krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

Zapisy programu oparte zostały na następujących kluczowych podstawach:

- celach określonych w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- kierunkach polityki ochrony dziedzictwa kulturowego określonych w dokumentach krajowych i regionalnych,
- strategiach rozwoju i uchwałach podejmowanych przez Radę Miasta Rawa Mazowiecka,
- wnioskach z przeprowadzonej analizy dotyczącej m.in. zasobów miasta, stanu i ochrony zabytków,
- wniosków z warsztatów z interesariuszami, które przeprowadzone zostały w 2024 i 2025.

Zawarte w programie priorytety, cele i działania strategiczne skonsultowane zostały z pracownikami odpowiednich komórek merytorycznych Urzędu Miasta Rawa Mazowiecka, a także jednostek organizacyjnych. Realizują one nie tylko ustawowe wytyczne, ale są także możliwe do wdrożenia z punktu widzenia możliwości organizacyjnych i finansowych Miasta Rawa Mazowiecka. Lista zaplanowanych działań strategicznych nie jest katalogiem zamkniętym. W ich ramach zadania wpisujące się w charakter działań strategicznych realizowane przez samorząd oraz innych interesariuszy mogą być modyfikowane w odpowiedzi na zmieniające się warunki prawne, społeczne czy finansowe, a także pojawiające się nowe zagrożenia lub potrzeby.

Cel strategiczny: Wzmacnianie roli wartości i walorów kulturowych miasta Rawa Mazowiecka

Dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej stanowi jeden z istotnych zasobów rozwojowych miasta oraz fundament dla budowania lokalnej tożsamości. Jego ochrona, popularyzacja i twórcze wykorzystanie mogą przyczynić się nie tylko do budowy rozpoznawalnej marki miasta i rozwoju turystyki kulturowej, ale również do wzmocnienia więzi mieszkańców z miastem. Rawa Mazowiecka, posiadająca bogatą historię, unikatowe obiekty zabytkowe oraz żywe tradycje niematerialne, staje przed wyzwaniem przekształcenia swojego dziedzictwa w realny kapitał społeczny i gospodarczy.

Wśród najważniejszych wyzwań znajduje się potrzeba identyfikacji i waloryzacji zasobów kulturowych, poprawa stanu technicznego i dostępności obiektów zabytkowych, a także zwiększenie udziału społeczności lokalnej w działaniach na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa. Kluczowe znaczenie ma również budowanie nowoczesnego systemu zarządzania dziedzictwem, opartego na współpracy międzysektorowej i wykorzystaniu narzędzi cyfrowych. Wzmacnianie wartości kulturowych miasta łączy działania inwestycyjne z edukacją, animacją społeczną i promocją, a dziedzictwo Rawy Mazowieckiej staje się integralną częścią życia społecznego, przestrzeni miejskiej oraz atrakcyjnej oferty turystycznej i kulturalnej miasta.

Cel operacyjny 1. Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego

Dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej, obejmujące zarówno dobra materialne – takie jak zabytkowa architektura, układ urbanistyczny czy artefakty historyczne – jak i niematerialne przejawy tradycji, zwyczajów i pamięci lokalnej, stanowi unikalny zasób, który należy nie tylko chronić, ale także efektywnie wykorzystywać i promować. W tym kontekście waloryzacja, rozumiana jako proces identyfikowania, oceniania i nadawania wartości elementom dziedzictwa, jest kluczowym działaniem umożliwiającym świadome i odpowiedzialne zarządzanie zasobami kulturowymi miasta. Dzięki niej możliwe staje się planowanie skutecznych działań, które wzmacniają lokalną tożsamość oraz budują pozytywny wizerunek Rawy Mazowieckiej. Poprzez działania w zakresie waloryzacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, Rawa Mazowiecka może skutecznie wzmocnić swoją pozycję jako miasta o silnych fundamentach kulturowych, atrakcyjnego zarówno dla mieszkańców, jak i gości. To także sposób na budowanie świadomości wspólnej historii,

odpowiedzialności za zachowanie dziedzictwa oraz dumy z lokalnych zasobów, które tworzą niepowtarzalny charakter miasta.

Działania strategiczne to:

I.1. Tworzenie i upowszechnianie mapy wartości kulturowych Rawy Mazowieckiej

Tworzenie i rozpowszechnianie mapy wartości kulturowych to działanie, które ma na celu zebranie i udostępnienie w przystępnej formie wiedzy o najważniejszych elementach dziedzictwa miasta – zarówno tych znanych i dobrze rozpoznanych, jak i mniej oczywistych, ale równie istotnych dla budowania poczucia lokalnej tożsamości. Mapa taka będzie nie tylko narzędziem informacyjnym, ale również edukacyjnym i promocyjnym – przydatnym dla mieszkańców, uczniów, turystów, inwestorów, a także instytucji kultury i administracji publicznej, w celu planowania strategii i działań rozwijających ofertę kulturalną i turystyczną.

I.2. Prowadzenie badań i analiz na rzecz identyfikacji i wartościowania dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej

Istotnym elementem waloryzacji dziedzictwa jest prowadzenie systematycznych badań naukowych i analiz, które pozwolą lepiej poznać, opisać i zinterpretować lokalne zasoby kulturowe. Wiedza uzyskana dzięki takim działaniom powinna stać się fundamentem dalszych prac konserwatorskich, działań edukacyjnych oraz decyzji planistycznych. Dzięki współpracy z uczelniami wyższymi, instytucjami naukowymi oraz lokalnymi pasjonatami historii możliwe będzie pogłębienie wiedzy o przeszłości miasta i jej znaczeniu dla współczesnej społeczności.

I.3. Opracowanie naukowych i popularno-naukowych materiałów o dziedzictwie Rawy Mazowieckiej

Istotnym aspektem działań jest opracowanie i szerokie udostępnienie materiałów edukacyjnych oraz popularyzatorskich. Materiały te mogą przybierać różne formy – od publikacji naukowych, przez broszury i przewodniki, aż po cyfrowe treści popularno-naukowe dostępne online. Pozwolą one nie tylko poszerzyć wiedzę o historii i dziedzictwie Rawy Mazowieckiej, ale również uczynić ją atrakcyjną i zrozumiałą dla różnych grup odbiorców – w tym dzieci i młodzieży, seniorów czy osób odwiedzających miasto.

Cel operacyjny 2. Rewaloryzacja, renowacja i remonty zabytkowych obiektów i obszarów, z uwzględnieniem walorów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego

Zabytki Rawy Mazowieckiej są nie tylko świadectwem bogatej historii miasta, ale również kluczowymi elementami jego tożsamości, estetyki przestrzeni i potencjału rozwojowego. Ich stan techniczny, funkcjonalność i dostępność wpływają bezpośrednio na jakość życia mieszkańców oraz atrakcyjność miasta dla odwiedzających. Dlatego jednym z najważniejszych zadań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest rewaloryzacja, renowacja i modernizacja zabytkowych obiektów i ich otoczenia – z poszanowaniem zarówno wartości historycznych, jak i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, w którym są osadzone. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego to nie tylko działania techniczne – to także inwestycja w tożsamość, wizerunek i przyszłość Rawy Mazowieckiej jako miasta

świadomego swojej przeszłości i potrafiącego ją twórczo wykorzystywać w budowaniu nowoczesnej, atrakcyjnej przestrzeni miejskiej.

Działania strategiczne to:

II.1. Remonty i renowacje obiektów zabytkowych;

Istotnym kierunkiem działań jest przeprowadzanie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, aby zatrzymać procesy degradacji, a także przywrócić im dawny blask, wprowadzić nowe rozwiązania oraz funkcje. Działania te powinny być prowadzone w sposób kompleksowy i zrównoważony – z uwzględnieniem wymogów ochrony konserwatorskiej oraz współczesnych potrzeb użytkowników.

II.2. Poprawa dostępności zabytków ruchomych i nieruchomych;

Istotną potrzebą jest zwiększenie dostępności do zabytków – zarówno nieruchomych, jak i ruchomych – na przykład poprzez likwidowanie barier architektonicznych, tworzenie przystępnych tras zwiedzania czy cyfrowej prezentacji zbiorów. Takie działania otwierają dziedzictwo na szersze grupy odbiorców, w tym osoby z niepełnosprawnościami, rodziny z dziećmi czy seniorów. Szczególną uwagę należy zwrócić na otoczenie zamku rawskiego – jednego z najbardziej rozpoznawalnych symboli miasta.

II.3. Poprawa jakości i dostępności przestrzeni w otoczeniu obiektów zabytkowych, w tym szczególnie zamku;

Poprawa jakości i dostępności przestrzeni w otoczeniu obiektów zabytkowych, a zwłaszcza wokół zamku w Rawie Mazowieckiej, stanowi istotny element procesu rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego miasta. Przestrzeń publiczna wokół zabytków to nie tylko ich naturalne tło, ale również miejsce interakcji mieszkańców i turystów z historią oraz codziennym życiem miasta. Dlatego działania zmierzające do jej uporządkowania, estetyzacji i udostępnienia mają kluczowe znaczenie zarówno dla ochrony wartości kulturowych, jak i dla poprawy funkcjonalności i atrakcyjności miasta.

II.4. Stworzenie systemu wsparcia dla właścicieli zabytków z GEZ;

Istotnym elementem wsparcia systemowego dla zachowania dziedzictwa kulturowego będzie stworzenie mechanizmów pomocy dla właścicieli obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ). Taki system może obejmować doradztwo techniczne, pomoc w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, a także działania edukacyjne i promujące odpowiedzialne podejście do zarządzania własnym zasobem dziedzictwa.

II.5. Opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa – wytyczne dla właścicieli, projektantów, mieszkańców na rzecz ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego;

Dla zapewnienia spójności i wysokiej jakości działań w zakresie ochrony dziedzictwa niezbędne jest opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego. Dokument ten powinien zawierać praktyczne wytyczne dla właścicieli nieruchomości, projektantów i mieszkańców dotyczące właściwego prowadzenia prac modernizacyjnych, utrzymania estetyki przestrzeni oraz ochrony charakterystycznych cech lokalnego krajobrazu. Dzięki temu możliwe będzie pogodzenie współczesnych potrzeb

rozwojowych z zachowaniem autentyczności i historycznej wartości przestrzeni miejskiej. Dokument będzie też wskazywał na obowiązki właściciela i zarządcy zabytku względem uzyskiwania odpowiednich pozwoleń na prace przy zabytku.

Cel operacyjny 3. Wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej

Poczucie tożsamości lokalnej to jeden z ważnych fundamentów silnej, zaangażowanej wspólnoty. W przypadku miasta Rawa Mazowiecka oznacza to nie tylko dumę z bogatej historii miasta i jego dziedzictwa kulturowego, ale także aktywne uczestnictwo mieszkańców w pielęgnowaniu tradycji, przekazywaniu wiedzy o przeszłości oraz współtworzeniu nowoczesnej kultury miejskiej. Wzmacnianie tożsamości lokalnej ma wymiar zarówno społeczny, jak i edukacyjny – buduje wspólnotę, zwiększa spójność społeczną i zachęca mieszkańców do troski o swoje otoczenie. Budowanie i pielęgnowanie tożsamości lokalnej to proces ciągły, wymagający długofalowego zaangażowania. W przypadku Rawy Mazowieckiej, której dziedzictwo jest bogate i wielowątkowe, daje to duże możliwości kształtowania wspólnoty miejskiej, która zna swoją przeszłość i czerpie z niej siłę do wspólnego budowania przyszłości.

Zdjęcie 10. Jatki Miejskie – centrum wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych

Źródło: Urząd Miasta Rawa Mazowiecka. Fot. Foto Milejka

Działania strategiczne to:

III.1. Rozwijanie edukacji obywatelskiej, regionalnej obejmującej materialne i niematerialne elementy dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej;

Podstawą działań jest rozwijanie edukacji obywatelskiej i regionalnej, która obejmuje zarówno aspekty materialne (zabytki, obiekty historyczne, układ urbanistyczny), jak i niematerialne dziedzictwa (tradycje, opowieści mieszkańców). Edukacja ta powinna być realizowana w różnorodnych formach – w szkołach, w przestrzeni miejskiej, zwłaszcza na zrewitalizowanych terenach i w obiektach, jak np. Jatki Miejskie i podczas wydarzeń kulturalnych – oraz dostosowana do odbiorców w różnym wieku. W ten sposób młodsze pokolenia uczą się szacunku do lokalnej historii i budują emocjonalny związek z miejscem zamieszkania, a starsi mieszkańcy mają szansę na podzielenie się swoją wiedzą i doświadczeniem.

III.2. Organizacja konkursów związanych z materialnym i niematerialnym dziedzictwem Rawy Mazowieckiej;

Organizacja konkursów tematycznych, obejmujących elementy dziedzictwa materialnego (np. zabytki, artefakty), jak i niematerialnego (np. tradycje, opowieści rodzinne) Rawy Mazowieckiej, pełnią ważną rolę aktywizującą i integrującą społeczność lokalną. Umożliwiają mieszkańcom twórcze zaangażowanie się w działania promujące lokalne dziedzictwo, a jednocześnie pozwalają wyłaniać i doceniać inicjatywy oddolne. To także sposób na odkrywanie zapomnianych historii i postaci, które tworzyły to miasto.

III.3. Rozwijanie miejskiego archiwum wspomnień;

Wzmacnianiu pamięci zbiorowej służyć może rozwijanie miejskiego archiwum wspomnień – projektu dokumentującego życie codzienne mieszkańców Rawy, ich doświadczenia, wspomnienia i opowieści. Zbierane w formie nagrań audio, wideo, fotografii czy zapisków, wspomnienia stanowią unikalne źródło wiedzy o przeszłości i kulturze lokalnej, tworząc równocześnie przestrzeń do dialogu międzypokoleniowego i budowania poczucia wspólnoty.

III.4. Organizacja cyklicznych wydarzeń związanych z dziedzictwem Rawy Mazowieckiej opartych na elementach dziedzictwa kulturowego z udziałem lokalnych partnerów;

Ważnym narzędziem kształtowania i utrwalania lokalnej tożsamości są cykliczne wydarzenia kulturalne odwołujące się do historii i dziedzictwa Rawy Mazowieckiej. Festyny historyczne, rekonstrukcje, warsztaty tradycyjnego rzemiosła, koncerty i spacer tematyczne mogą w atrakcyjny sposób przekazywać wiedzę o dziedzictwie i tradycji miasta. Kluczowe jest, aby w ich organizację angażować lokalnych partnerów – szkoły, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne i mieszkańców – co pozwala nie tylko zintegrować społeczność, ale także wzmocnić jej sprawczość i identyfikację z miastem.

Cel operacyjny 4. Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym w mieście

Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego wymaga nie tylko działań konserwatorskich czy edukacyjnych, ale przede wszystkim sprawnie funkcjonującego, zintegrowanego systemu zarządzania. W Rawie Mazowieckiej konieczne jest stworzenie ram organizacyjnych, narzędzi

i wzmocnienie kompetencji, które umożliwią długofalowe i strategiczne podejście do dziedzictwa jako zasobu rozwojowego – społecznego i gospodarczego. Wzmacnianie systemowego zarządzania dziedzictwem oznacza przejście od działań doraźnych do skoordynowanej, partnerskiej i nowoczesnej polityki na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego miasta. Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym to inwestycja w jakość, trwałość i skuteczność działań na rzecz ochrony i promocji zasobów kulturowych. Dzięki temu Rawa Mazowiecka może nie tylko skuteczniej chronić swoje dziedzictwo, ale także uczynić je motorem rozwoju społecznego, edukacyjnego i gospodarczego.

Działania strategiczne to:

IV.1. Rozwój narzędzi cyfrowych popularyzacji dziedzictwa kulturowego;

Istotnym działaniem wzmacniania systemu zarządzania jest rozwój narzędzi cyfrowych, które umożliwią skuteczniejsze dokumentowanie, prezentowanie i upowszechnianie lokalnych zasobów kulturowych. Narzędzia te pozwolą nie tylko zwiększyć dostęp do wiedzy o dziedzictwie miasta, ale także zaangażować mieszkańców i turystów w jego odkrywanie. Cyfryzacja dziedzictwa ma też wymiar praktyczny – ułatwia ewidencjonowanie, planowanie działań konserwatorskich oraz monitoring stanu zasobów.

IV.2. Rozwijanie współpracy międzysektorowej i międzyinstytucjonalnej na rzecz zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego, pogłębienie współpracy i koordynacja działań miejskich instytucji publicznych oraz organizacji pozarządowych

Kluczowym elementem systemowego podejścia jest rozwijanie współpracy międzysektorowej i międzyinstytucjonalnej. Zachowanie i twórcze wykorzystanie dziedzictwa nie jest zadaniem jednej instytucji – wymaga zaangażowania wielu partnerów: samorządu, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, szkół, wspólnot wyznaniowych, lokalnych liderów i mieszkańców. Ważne jest inicjowanie, wspieranie i koordynowanie przez Miasto Rawa Mazowiecka działań rozwojowych opartych na dziedzictwie, m.in. edukacyjnych, jak Europejskie Dni Dziedzictwa, ale też innych działań miękkich i rozwijających lokalną przedsiębiorczość. Dlatego konieczne jest pogłębianie współpracy między tymi podmiotami oraz koordynacji działań. Spójne, skoordynowane działania zwiększają efektywność inwestycji i umożliwiają lepsze wykorzystanie dostępnych środków finansowych.

IV.3. Wzmacnianie nowoczesnych umiejętności i kompetencji kadry administracyjnej i samorządowej;

Ważnym elementem działania całego systemu jest wzmocnienie kompetencji kadry administracyjnej i samorządowej w zakresie nowoczesnego zarządzania dziedzictwem. Szkolenia, warsztaty, wymiana doświadczeń z innymi miastami czy dostęp do ekspertów pozwolą urzędnikom i pracownikom instytucji kultury lepiej reagować na wyzwania i potrzeby mieszkańców. Szczególną rolę odgrywa tu zdolność do pracy projektowej, skutecznego aplikowania o fundusze zewnętrzne, a także umiejętność prowadzenia dialogu z różnymi grupami interesariuszy oraz instytucjami lokalnymi, regionalnymi i krajowymi.

IV.4. Rozwijanie systemu identyfikacji wizualnej dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej

Integralnym elementem profesjonalnego zarządzania dziedzictwem jest rozwój spójnego systemu identyfikacji wizualnej. Wypracowanie jednolitych, estetycznych i funkcjonalnych standardów oznakowania obiektów dziedzictwa, materiałów promocyjnych, szlaków turystycznych i wydarzeń związanych z kulturą lokalną, pozwoli budować rozpoznawalność Rawy Mazowieckiej jako miasta o silnej tożsamości kulturowej, zwiększy czytelność komunikacji z mieszkańcami i turystami, wzmocni rangę i atrakcyjność oferty kulturalnej miasta.

Cel operacyjny 5. Rozwój i promocja oferty turystyki kulturowej w oparciu o dziedzictwo i krajobraz kulturowy Rawy Mazowieckiej

Dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej posiada znaczący potencjał nie tylko w zakresie kształtowania lokalnej tożsamości, ale również jako impuls rozwoju turystyki kulturowej – zrównoważonej, świadomej, opartej na wartościach i unikalnych zasobach miasta. Odpowiednio zaprojektowana oferta turystyki kulturowej może stać się ważnym elementem strategii promocyjnej Rawy, wspierając lokalną gospodarkę, wzmacniając rozpoznawalność miasta oraz budując pozytywny wizerunek jako miejsca autentycznego i ciekawego, a także gościnnego. Rozwój turystyki kulturowej w Rawie Mazowieckiej powinien być zintegrowany z innymi działaniami na rzecz dziedzictwa, co zapewni spójność, trwałość i równowagę pomiędzy ochroną a wykorzystaniem zasobów kulturowych.

Działania strategiczne to:

V.1. Waloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki

Istotnym elementem jest waloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego z myślą o ich wykorzystaniu w celach turystycznych, co oznacza identyfikację, ocenę i wybór najbardziej atrakcyjnych obiektów, miejsc, tradycji czy narracji lokalnych, które mogą tworzyć podstawę oferty turystycznej – zarówno w formie szlaków tematycznych, wydarzeń, produktów lokalnych, jak i narracji towarzyszącej promocji miasta. Ważne jest przy tym, aby rozwój turystyki opierał się na autentyczności i poszanowaniu dziedzictwa.

V.2. Wpisanie tradycji lokalnych na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego;

Rawa Mazowiecka posiada cenne zasoby niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Istotnym działaniem w zakresie ochrony i promocji niematerialnych zasobów kultury jest wpisanie lokalnych tradycji na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Taki wpis nie tylko służy ochronie unikatowych zjawisk kulturowych – jak lokalne obrzędy, rzemiosło, muzyka, kuchnia czy opowieści – ale również staje się narzędziem promocji miasta na poziomie regionalnym i krajowym. Może także otworzyć drogę do nowych źródeł finansowania oraz partnerstw międzynarodowych, np. w ramach UNESCO.

V.3. Organizacja rawskiego punktu informacji turystycznej;

Kluczowym narzędziem wspierającym rozwój turystyki kulturowej będzie stworzenie rawskiego punktu informacji turystycznej, pełniącego rolę centrum wiedzy o ofercie miasta. Taki punkt powinien być dostępny i prowadzony w sposób partnerski, we współpracy

z lokalnymi instytucjami kultury, organizacjami społecznymi i branżą turystyczną. Oprócz klasycznej funkcji informacyjnej, może on również pełnić rolę edukacyjną i promocyjną.

Spodziewane rezultaty realizacji GPOnZ

Realizacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami przyniesie szereg pozytywnych efektów dla rozwoju Rawy Mazowieckiej, uruchamiając mechanizmy synergiczne i mnożnikowe w strukturze przestrzennej, kulturowej i społeczno-gospodarczej miasta. Długofalowa i konsekwentnie realizowana polityka opieki nad zabytkami w oparciu o program przyczyni się do budowania nowej jakości kapitału kulturowego i terytorialnego, wzmacniając tożsamość lokalną oraz konkurencyjność Rawy Mazowieckiej w regionie łódzkim. Dzięki konsekwentnemu wdrażaniu działań ochronnych i promocyjnych wobec dziedzictwa kulturowego, nastąpi wzmocnienie kapitału społecznego i relacyjnego, co w efekcie przełoży się na wzrost poczucia dumy mieszkańców oraz poprawę jakości życia w mieście.

Tabela 3. Spodziewane rezultaty wdrożenia GPOnZ Rawy Mazowieckiej

Cel operacyjny GPOnZ	Spodziewane rezultaty
1. Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego	• Stworzenie i udostępnienie mapy wartości kulturowych miasta • Zwiększenie wiedzy mieszkańców o dziedzictwie Rawy Mazowieckiej • Wzrost liczby odbiorców materiałów edukacyjnych i popularnonaukowych
2. Rewaloryzacja, renowacja i remonty zabytkowych obiektów i obszarów, z uwzględnieniem walorów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego	• Poprawa stanu technicznego i estetyki obiektów zabytkowych • Poprawa dostępności zabytków dla mieszkańców i turystów • Poprawa jakości przestrzeni wokół zamku i innych zabytków • Wdrożenie lokalnego systemu wsparcia właścicieli zabytków
3. Wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej	• Wzrost liczby działań edukacyjnych i integracyjnych związanych z lokalną historią i dziedzictwem • Wzrost zaangażowania mieszkańców w działania związane z lokalnym dziedzictwem
4. Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym w mieście	• Wdrożenie narzędzi cyfrowych do dokumentowania i popularyzacji dziedzictwa miasta • Zwiększenie liczby partnerstw między instytucjami publicznymi, NGO i społecznością lokalną • Wzrost kompetencji pracowników urzędu i instytucji kultury w zakresie zarządzania dziedzictwem
5. Rozwój i promocja oferty turystyki kulturowej w oparciu o dziedzictwo i krajobraz kulturowy Rawy	• Wzrost liczby odwiedzających Rawę Mazowiecką jako cel podróży kulturowych • Budowanie zintegrowanej oferty turystyki kulturowej • Złożenie wniosku i/lub wpisanie lokalnych tradycji na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego • Utworzenie i funkcjonowanie rawskiego punktu informacji turystycznej

Źródło: opracowanie własne

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka realizuje ustawowe cele gminnych programów opieki nad zabytkami, w szczególności:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego oraz przyrody. Program zakłada opracowanie mapy wartości kulturowych miasta, identyfikację i analizę stanu dziedzictwa kulturowego Rawy Mazowieckiej, w tym również terenów i przestrzeni krajobrazu historycznego – zwłaszcza wokół takich obiektów jak Zamek Książąt Mazowieckich. Przewiduje się również opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk, który ma stanowić wskazówkę dla właścicieli, projektantów i mieszkańców w zakresie zachowania krajobrazu kulturowego.
2. Zatrzymanie procesów degradacji zabytków i poprawa ich stanu technicznego. Jednym z głównych celów programu jest rewaloryzacja, renowacja i remonty obiektów zabytkowych, w tym zarówno należących do gminy, jak i prywatnych. Miasto planuje kontynuację wsparcia właścicieli zabytków poprzez uruchomienie systemu dotacyjnego (np. pomoc w pozyskiwaniu dotacji, wsparcie techniczne.), a także monitoring i dokumentowanie remontów.
3. Wyeksponowanie wartościowych obiektów i krajobrazu kulturowego miasta. Planowane są działania związane z poprawą dostępności i ekspozycji zabytków – m.in. wykonanie infrastruktury wokół zamku, oznakowanie zabytków, rozwój systemu informacji wizualnej i cyfrowej (strona muzeum, wirtualne spacerzy). Ekspozowanie dziedzictwa kulturowego miasta odbywać się będzie również poprzez tworzenie mapy wartości kulturowych, a także organizację wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych w otoczeniu zabytków. Celem jest uczynienie dziedzictwa bardziej widocznym i obecnym w przestrzeni publicznej.
4. Zwiększenie dostępności i atrakcyjności zabytków dla celów społecznych, edukacyjnych i turystycznych. Program przewiduje szereg działań edukacyjnych i kulturalnych – od spacerów tematycznych i konkursów, przez warsztaty, lekcje muzealne i projekty szkół, po festiwale i wydarzenia kulturalne (m.in. Rawskie Paskalia, Noc Muzeum, Europejskie Dni Dziedzictwa), zwłaszcza na terenach zrewitalizowanych. Planowany jest również rozwój turystyki kulturowej oraz utworzenie rawskiego punktu informacji turystycznej, a także wpisanie tradycji lokalnych na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego oraz wykorzystanie narzędzi cyfrowych i partnerstw w celu pozyskania zewnętrznych środków finansowych.
5. Wspieranie inicjatyw zwiększających finansowanie ochrony zabytków. Miejski samorząd planuje kontynuację systemowego wsparcia właścicieli zabytków z Gminnej Ewidencji Zabytków, m.in. w formie dotacji oraz konsultacji w zakresie prawidłowego użytkowania i remontów. Planowane jest również wykorzystanie narzędzi i partnerstw w celu pozyskania zewnętrznych środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Ustalenie zasad współpracy z właścicielami zabytków. Poprzez dokumenty takie jak Kodeks Dobrych Praktyk, działania edukacyjne oraz doradztwo techniczne i prawne, Rawa Mazowiecka chce stworzyć warunki do partnerskiej współpracy z właścicielami i użytkownikami zabytkowych obiektów. Przygotowanie Kodeksu Dobrych Praktyk pozwoli ujednolicić standardy i ograniczyć potencjalne konflikty w zakresie modernizacji i użytkowania obiektów zabytkowych.

7. Tworzenie warunków do powstawania miejsc pracy związanych z opieką nad dziedzictwem kulturowym. Realizacja programu wiąże się z angażowaniem lokalnych specjalistów, instytucji kultury, edukacji i organizacji pozarządowych, co może przyczynić się do tworzenia nowych miejsc pracy, zwłaszcza w obszarach: turystyki, edukacji regionalnej, konserwacji i animacji kultury. Program przewiduje działania aktywizujące lokalne środowisko zawodowe poprzez:

- a) zlecanie prac konserwatorskich i remontowych,
- b) rozwój turystyki kulturowej jako gałęzi gospodarki lokalnej,
- c) włączenie NGO i lokalnych firm w organizację wydarzeń i usług,
- d) rozwijanie kompetencji kadry samorządowej i sektora kultury w zakresie zarządzania dziedzictwem.

8. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa

8.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

W Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego wskazane zostały trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

- Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka,
- Obywatelskie społeczeństwo równych szans,
- Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

Cele strategiczne polityki rozwoju województwa łódzkiego uwzględniają współzależność procesów rozwojowych zachodzących w ramach tych trzech sfer. Dodatkowo wskazano cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzane województwo. W ramach tego celu działania koncentrowane są na poprawie funkcjonowania administracji publicznej oraz rozwoju współpracy na różnych poziomach zarządzania, szczególnie współpracy samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych. Istotą celu jest m.in. wzmacnianie potencjału endogenicznego miast i obszarów wiejskich, podniesienie ich atrakcyjności osadniczej, niwelowanie barier rozwojowych, zapobieganie peryferyzacji. Kluczowe znaczenie ma poszanowanie zasad ochrony środowiska, w tym najwartościowszych elementów środowiska przyrodniczego, ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Istotny wpływ na rozwijanie kapitału społecznego ma działalność kulturalna. Unowocześnienie i rozszerzenie działań podejmowanych przez instytucje kultury (muzea, domy kultury, biblioteki) oraz organizacje pozarządowe zwiększa uczestnictwo mieszkańców w inicjatywach kulturalnych. Organizacja wydarzeń kulturalnych tworzy przestrzeń do poszukiwań i inspiracji, miejsc spotkań różnych grup wiekowych i zawodowych, scalania lokalnych społeczności. W tym kontekście ważne jest rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami, które prowadzą działalność kulturalną w terenie. Wykorzystanie technologii cyfrowych pozwala na upowszechnienie kultury w sieci, zwiększenie kompetencji kadr kultury oraz promowanie oferty kulturalnej.

Poznanie własnego dziedzictwa kulturowego, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o historii (zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży), skutkować ma

silniejszą więzią z regionem oraz lokalną społecznością, przekładając się na wzrost poczucia współodpowiedzialności za wspólne zasoby i dobra publiczne. Istotne zagadnienie stanowi także ochrona wartości dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza przemysłowego, wielokulturowego i filmowego, oraz walorów przyrodniczych, przy jednoczesnym zachowaniu harmonii w krajobrazie. Antropogeniczne zmiany środowiska, w tym presja urbanizacyjna, są zagrożeniem dla krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Istotą skutecznej ochrony i właściwego kształtowania przestrzeni jest zachowanie powiązań pomiędzy walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi oraz kulturowymi. Utrzymanie wartości krajobrazu kulturowego wymaga działań ochronnych, zwłaszcza ukierunkowanych na zachowanie kompletności i integralności zasobu. W odniesieniu do zdegradowanych zasobów dziedzictwa kulturowego kluczowe znaczenie ma realizacja procesów rewitalizacji, zmierzających do przywracania funkcji użytkowych, w tym m.in. kulturalnych, turystycznych i rekreacyjnych.

Zapisy Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2028 spójne są z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego w zakresie wybranych działań Celu strategicznego 2.: Obywatelskie społeczeństwo równych szans oraz Celu strategicznego 3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

Tabela 4. Relacje GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030	Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2029
Działania	Działania strategiczne
Cel strategiczny 2.: Obywatelskie społeczeństwo równych szans Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego	
2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury, m.in. poprzez: - wzmacnianie potencjału regionalnych i lokalnych instytucji kultury oraz innych podmiotów działających w tym obszarze, m.in. poprzez inwestycje w poprawę jakości istniejącej oraz budowę nowej infrastruktury kultury, a także ich doposażenie m.in. w celu wdrażania i rozwijania e-kultury, - wsparcie rozwoju kadr instytucji kultury, - zwiększenie atrakcyjności oferty kulturalnej dostosowanej do zmieniających się potrzeb odbiorców i wszystkich grup wiekowych, w tym m.in. poprzez wykorzystanie technologii cyfrowych, - rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami prowadzącymi działalność kulturalną w terenie, - animowanie potencjału kulturowego w społecznościach lokalnych, m.in. poprzez inicjatywy społeczne sprzyjające międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych, - rozwijanie programów edukacji kulturalnej, podnoszących kompetencje kulturowe oraz artystyczne mieszkańców.	I.1., II.2., III.1., III.2., III.3., III.4., IV.1., IV.2.

2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej, m.in. poprzez: - kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez wspieranie organizacji wystaw, imprez i konkursów, - wspieranie tradycyjnych produktów regionalnych oraz rozwoju twórczości ludowej, w tym m.in. wykorzystanie form tradycji w sektorze przemysłów kreatywnych, budowa infrastruktury regionalnych ośrodków promocji tradycyjnych produktów i twórczości ludowej, - upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji regionu na wszystkich poziomach edukacji.	I.1., III.2., III.3., III.4., V.1.
Cel strategiczny 3.: Atrakcyjna i dostępna przestrzeń Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu:	
3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez: - zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków reprezentatywnych (ujętych w WPOnZ na lata 2024-2027), historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. związanego z komunikacją i transportem, sakralnego, rezydencjalnego, filmowego, - wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych, - zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe, - inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury (zgodnej z tradycją lokalną) wpisanej w kontekst krajobrazowy.	I.3., II.1., II.3., II.4., II.5., IV.1., IV.4., V.1.
3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m.in. poprzez wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej.	IV.4., V.1.

Źródło: opracowanie własne.

8.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa łódzkiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa łódzkiego opracowany z perspektywą do lat 2030+ przyjęty został dnia 28 sierpnia 2018 r. W celu ochrony tożsamości regionalnej, elementów dziedzictwa kulturowego, w tym lokalnej kultury materialnej i niematerialnej, w Planie ujęto m.in. zapisy dotyczące kształtowania ładu przestrzennego, urbanistyki i architektury, ochrony środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury oraz kształtowania regionu o krajobrazie wysokiej jakości. Zadania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-

2028 wpisują się zasadniczo w dwa Cele szczegółowe PZPWŁ tj.: V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym oraz VII. Region o krajobrazie wysokiej jakości.

Tabela 5. Relacje GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+		Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2028
Kierunki działań		Działania strategiczne
Cel szczegółowy V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym		
V.1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym m.in.:		
V.1.1. identyfikacja i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu (m.in. opracowanie i aktualizacja gminnych ewidencji zabytków)		I.2.
V.1.2. monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu (np.: sporządzanie i aktualizacja gminnych programów opieki nad zabytkami oraz planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego, sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych)		I.3., IV.1.
V.1.3. zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu (np.: podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków; kontynuacja procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomości; stanowienie ochrony zabytków w mpzp z uwzględnieniem zasad zapewniających zachowanie autentyczności i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, wykorzystanie zabytków z poszanowaniem i eksponowaniem ich wartości, utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości, ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, zachowanie otwarc oraz osi widokowych na zabytki i zabytków)		II.3.
V.1.6. poprawa stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym: rewitalizacja historycznych założeń przestrzennych miejskich (...) z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym; konserwacja, restauracja i rewitalizacja zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie); zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne		II.1., II.3., IV.4.
V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez:		
V.2.1. wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych (np. rawskiego), w tym identyfikacja i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, szczególnie wspieranie i promocja lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.), wspieranie		III.1., III.2., III.4., IV.4., V.2.

działalności, promocja istniejących i tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych, a także promocja unikatowych i specyficznych form tradycji, wytworów rzemiosła i sztuki ludowej, tradycyjnych produktów regionalnych	
V.2.3. kreowanie sieci ośrodków historycznych, w tym m.in.: wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych (tj. Rawa Mazowiecka), poprawa dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami	III.4., IV.2., IV.3.
VII.2. Ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu kulturowego, m.in.:	
VII.2.1. poprawa jakości przestrzeni publicznych, szczególnie w otoczeniu obiektów zabytkowych (np.: wprowadzanie i poprawa stanu małej architektury i obiektów budowlanych, z wykorzystaniem materiałów wysokiej jakości, wprowadzanie udogodnień dla osób ograniczonych ruchowo, zwiększanie udziału zieleni oraz zachowanie i odtwarzanie zabytkowych kompozycji zieleni w ośrodkach historycznych	II.2., II.3.
VII.2.2. kreowanie nowej zabudowy w sposób jednorodny, zwłaszcza w ośrodkach historycznych i na terenach wiejskich (w tym m.in.: nawiązanie do lokalnych form architektonicznych, zachowanie i właściwe kształtowanie gabarytów, proporcji, stylu i estetyki, zachowanie i odtworzenie historycznych kompozycji zieleni, w tym m.in. założeń dworsko-parkowych i pałacowo-parkowych	II.5.
VII.3. Kształtowanie ładu przestrzennego w krajobrazie, w tym:	
VII.3.1. ochrona przestrzeni o znacznej ekspozycji widokowej (w tym m.in.: zachowanie i właściwe kształtowanie przedpoli ekspozycji panoram, punktów i otwarć widokowych oraz osi widokowych i kompozycyjnych; wprowadzanie zieleni o funkcji przesłaniającej i izolującej dla funkcji uciążliwych dla środowiska oraz obiektów dysharmonijnych i deformujących krajobraz.	II.3.

Źródło: opracowanie własne

8.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024-2027

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, pojmowane jako dążenie do zachowania kompletności, integralności i autentyzmu zasobu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) realizowana w regionie przez jednostki administracji publicznej na różnych szczeblach zarządzania, we współpracy z instytucjami sektora kultury i nauki oraz podmiotami indywidualnymi, są zadaniem ciągłym, opartym na wielopłaszczyznowych powiązaniach i uwarunkowaniach: kulturowych, prawnych, społecznych i gospodarczych. Podstawą skuteczności podejmowanych działań jest zachowanie ciągłości prowadzonej polityki i stopień jej zintegrowania na poszczególnych poziomach. Z tego względu wizja rozwoju przedstawiająca województwo łódzkie w przyszłości jako: *Region wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa*, nie została zmieniona względem wcześniejszych edycji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim (na lata: 2016-2019 oraz 2020-2023). Tak nakreślonej wizji podporządkowana została formuła celu strategicznego: *Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej*.

W dłuższej perspektywie czasowej wizja definiuje oczekiwany w przyszłości stan województwa pod względem zachowania i właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego. Osiągnięciu takiego stanu ma sprzyjać realizacja założonych celów operacyjnych, tj.:

1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy;
2. Tożsamość wielokulturowa regionu;
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym.

Z uwagi na specyfikę zasobu regionalnego dziedzictwa kulturowego (na który składają się m.in. tradycje wielokulturowe, zabytki przemysłowe, historyczne ośrodki, budownictwo drewniane, folklor), jego niezadawalający wciąż stan zachowania oraz zidentyfikowane deficyty w sferze badań i dokumentacji, a także dostępne narzędzia sprawowania ochrony i opieki szczególny nacisk położono na:

- uzupełnienie katalogu działań i zadań,
- krajobrazowy kontekst ochrony zabytków,
- badania i dokumentację dziedzictwa kulturowego,
- wzmacnianie instytucji działających na rzecz opieki nad dziedzictwem kulturowym (w tym instytucji i organizacji sektora kultury),
- kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym (w tym m.in. aktywizację lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększanie atrakcyjności zabytków).

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2028 zbieżne są z działaniami i zadaniami zawartymi w WPOnZ w województwie łódzkim na lata 2024-2027 (najistotniejsze obszary wspólne umieszczono w tab. 6).

Tabela 6. Powiązania GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z zapisami Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027

1. ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY	
1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych
1.2. Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków	1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie oraz zabezpieczenie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich z uwzględnieniem adaptacji do zmian klimatycznych

2. TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU	
2.1. Kreowanie marki <i>Łódzkie</i> poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym	2.1.1. Identyfikacja, wsparcie i promocja unikatowych i specyficznych form tradycji 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków 2.1.3. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych
2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	2.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego 2.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego
3. SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	
3.1. Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów	3.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków 3.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej o zabytkach 3.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach
3.2. Wzmacnianie potencjału organizacyjnego instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	3.2.1. Wspieranie współpracy instytucji, organizacji oraz jednostek administracji w zakresie ochrony dziedzictwa 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa

Źródło: opracowanie własne

W WPOnZ na lata 2024-2027 wskazano 66 ośrodków historycznych tworzących sieć ośrodków historycznych o zróżnicowanej randze, posiadających cenne układy przestrzenne i zabytkowe zespoły zabudowy. Rawa Mazowiecka stanowi w tej sieci ośrodek rangi regionalnej. Szczegółowe analizy przestrzenne i studia historyczne pozwoliły na delimitację obszaru priorytetowego, w którym występuje koncentracja zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych i zamieszczonych w ewidencji, oraz w którym znajduje się wiele obiektów reprezentatywnych, a przede wszystkim zidentyfikowane zostały potrzeby działań rewitalizacyjnych i rewaloryzacyjnych, istotne dla zachowania wartości dziedzictwa kulturowego. Rawie Mazowieckiej, a w szczególności wyznaczonemu w jej obrębie obszarowi priorytetowemu rekomendowany został zbiór działań i zadań do realizacji istotnych z punktu widzenia prowadzenia ochrony i opieki nad zabytkami. Wskazane dla Rawy Mazowieckiej zadania stanowią zbiór rekomendacji, nie narzucających bezwzględnego obowiązku ich realizowania przez samorząd lokalny. Stanowią one jedynie otwarty katalog propozycji działań ważnych dla poprawy jakości dziedzictwa kulturowego, w tym jakości przestrzeni w układach rozplanowania. Generalnie charakter zindywidualizowanych działań i zadań przewidzianych dla danego ośrodka historycznego wynika z horyzontalnego układu celów operacyjnych wskazanych do realizacji w WPOnZ na lata 2024-2027. Realizacja celów GPOnZ jest zbieżna z większością zadań przypisanych w programie wojewódzkim (w tab. 7. podkreślono zadania, których realizacji podejmowano się latach 2020-2023).

Tabela 7. Rekomendacje Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 na tle celów operacyjnych Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2029

Działania i zadania rekomendowane samorządowi Rawy Mazowieckiej wg WPOnZ na lata 2024-2027	Cele operacyjne GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2029 (CO)
Cel operacyjny 1: ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY	CO 1. Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego
Działanie 1.1.: Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych, np.: • stanowienie uchwały reklamowej, • <u>cykliczna aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami,</u> • stanowienie ochrony obszarowej dla terenu zawierającego ważne treści archeologiczne, • opracowanie i cykliczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, • <u>opracowanie gminnego programu rewitalizacji</u>	
Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych, np.: przyznawanie dotacji na poziomie gminy na prace przy zabytkach.	
Działanie 1.2.: Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków	
Zadanie 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego, np.: • opracowanie studium historyczno-konserwatorskiego układu urbanistycznego, • opracowanie katalogu projektów architektonicznych domów nawiązujących do lokalnej tradycji i dziedzictwa kulturowego.	CO 2. Rewaloryzacja, renowacja i remonty zabytkowych obiektów i obszarów, z uwzględnieniem walorów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego
• Zadanie 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie oraz zabezpieczenie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych, np.: • <u>prowadzenie działań konserwatorskich w obiektach z listy zabytków reprezentatywnych,</u> • <u>bieżące prace utrzymaniowe układu urbanistycznego,</u> • bieżące prace utrzymaniowe zamku książąt mazowieckich, • lokalne działania konserwatorsko-remontowe zespołu willi (ul. Miła 4), • <u>bieżące prace utrzymaniowe zespołu klasztoru jezuitów,</u> • <u>bieżące prace utrzymaniowe ratusza,</u> • kontynuacja rewaloryzacji układu przestrzennego kolei wąskotorowej, • <u>kontynuacja rewaloryzacji zakomponowanej zieleni,</u> • montaż lub modernizacje instalacji systemów sygnalizacji alarmowej pożaru, włamania i napadu oraz monitoringu wizyjnego w obiektach muzealnych i sakralnych, zwłaszcza drewnianych i innych obiektach z dużym nagromadzeniem cennych zabytków ruchomych, • <u>kontynuacja prac remontowych i modernizacyjnych obiektów Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej z uwzględnieniem dostępu dla osób z niepełnosprawnościami.</u>	
Zadanie 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich z uwzględnieniem adaptacji do zmian klimatycznych, np.: • uzupełnianie struktury budowlanej układu przestrzennego z uwzględnieniem specyfiki	

miejsca, poprzez nawiązanie do lokalnych form architektonicznych, • <u>poprawa jakości przestrzeni publicznych w aspekcie estetycznym i użytkowym.</u>	
Cel operacyjny 2: TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym	CO 1. Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego CO 3. Wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej
Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, wsparcie i promocja unikatowych i specyficznych form tradycji, np.: • zachowanie i promocja relikwów wielokulturowości (dziedzictwo mniejszości, Trakt Wielu Kultur), • włączenie się w ideę tworzenia Listy Produktów Tradycyjnych, poprzez zgłaszanie rekomendacji, • włączenie się w ideę tworzenia Krajowej Listy Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, poprzez zgłaszanie rekomendacji specyficznych przejawów tradycji dla podregionu rawskiego (np. tradycji układania dywanów kwiatowych).	
Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków, np.: • aktywizacja twórców ludowych oraz objęcie ich merytorycznym wsparciem przez instytucje kultury. • organizacja punktów dystrybucji pamiątek regionalnych. • wspieranie sieciowania współpracy na rzecz rozwijania wizerunkowych produktów turystycznych, w tym potencjalnych produktów turystycznych związanych ze Szlakiem Filmowym.	
Zadanie 2.1.3. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych, np.: • Plenerów filmowych w Rawie Mazowieckiej na Szlaku Filmowym, • Szlaku Zamków, • Szlaku Książąt Mazowieckich, • Promocja szlaku turystycznego Front Wschodni 1914-1918.	
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	
Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego, np.: udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa i/lub Nocy Muzeów (JST, instytucje kultury).	
Zadanie 2.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego, np.: • <u>prowadzenie strony internetowej promującej dziedzictwo kulturowe (JST, instytucje kultury),</u> • prowadzenie tematycznych profili na portalach społecznościowych (JST, instytucje kultury).	
Cel operacyjny 3: SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	CO 4. Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym w mieście CO 5. Rozwój i promocja oferty turystyki kulturowej w oparciu o dziedzictwo i
Działanie 3.1.: Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów	
Zadanie 3.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków, np.: bieżąca aktualizacja i digitalizacja zasobu gminnej ewidencji zabytków.	
Zadanie 3.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej o zabytkach, np.: <u>prowadzenie i bieżące zasilanie SIP w zakresie danych o zasobach dziedzictwa kulturowego</u>	
Zadanie 3.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach, np.: • digitalizacja zabytków ruchomych w Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej, • wprowadzenie w Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej multimedialnych środków przekazu, z uwzględnieniem potrzeb m.in. osób obcojęzycznych i z	

niepełnosprawnościami, • wdrażanie rozwiązań umożliwiających wirtualne zwiedzanie muzeum z uwzględnieniem potrzeb m.in. osób obcojęzycznych i z niepełnosprawnościami.	krajobraz kulturowy Rawy
Działanie 3.2. Wzmacnianie potencjału organizacyjnego instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa, np.: podejmowanie współpracy z innymi instytucjami kultury w podregionie (zwłaszcza niepublicznymi).	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023. Stadium 2021-2022; Sprawozdanie z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023. Stadium 2022-2023; dane UM Rawa Mazowiecka.

8.4. Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego

Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego uchwalony 15 kwietnia 2025 r. (Uchwała nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 kwietnia 2025 r. w sprawie uchwalenia Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego) wszedł w życie z dniem 1 lipca 2025 r. Dokument przedstawia zidentyfikowane krajobrazy województwa łódzkiego, ich klasyfikację, charakterystyki i oceny wartości, na podstawie których wyznaczone zostały szczególnie cenne w skali regionu tzw. krajobrazy priorytetowe (przyrodnicze, przyrodniczo-kulturowe i kulturowe). Wartość wynika z cech przyrodniczych, kulturowych i estetyczno-widokowych. Audyt krajobrazowy zawiera m.in. rekomendacje i wnioski dotyczące ochrony zabytków, w tym obszarów wytypowanych do objęcia formami ochrony zabytków (np. propozycje wpisu do rejestru zabytków, uznania za pomnik historii czy utworzenia parku kulturowego), zarówno w krajobrazach priorytetowych jak i poza nimi. W audycie krajobrazowym wskazano także obszary cenne kulturowo, w których w przyszłości powinny zostać przeprowadzone badania służące uzupełnieniu stanu wiedzy w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej w ramach form ochrony wskazanych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Krajobrazom priorytetowym przypisane zostały zindywidualizowane rekomendacje i wnioski dotyczące kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów w kontekście konieczności np. zachowania dziedzictwa kulturowego czy zapewnienie krajobrazu wysokiej jakości. Rekomendacje i wnioski będą musiały być uwzględniane w planach ogólnych i planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego.

W granicach miasta Rawa Mazowiecka znalazły się obszary trzech krajobrazów priorytetowych. W przypadku krajobrazu priorytetowego: Rawa Mazowiecka – zbiorniki na Rawce (10-318.82-28), w rekomendacjach dotyczących powoływania nowych form ochrony zabytków wskazano przeprowadzenie analiz w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej obszaru o treściach archeologicznych „W Rawie Mazowieckiej” oraz Rejonu Boguszyce – Stare Byliny. Zapis ten nie obliuguje samorządu lokalnego do powołania formy ochrony zabytków (tj. park kulturowy).

Tabela 8. Krajobrazy priorytetowe w granicach miasta Rawa Mazowiecka

Kod jednostki krajobrazowej	10-318.83-24	10-318.82-28	10-318.83-31
Nazwa jednostki krajobrazowej	Rawa Mazowiecka - krajobraz miejski	Rawa Mazowiecka – zbiorniki na Rawce	Dolina Środkowej Rawki (Rawa Mazowiecka - Suliszew)
Typ krajobrazu	9. miejskie	6. wiejskie	2. bagienno-łukowe – głównie bezleśne
Podtyp krajobrazu	9a. Miejscowości z zachowanym układem historycznym	6a. Sztuczne zbiorniki wodne	2a. Z udziałem ekstensywnie użytkowanych łąk
Lokalne formy architektoniczne zabudowy	tak	brak	brak
Rekomendacje i wnioski dotyczące form ochrony zabytków	brak	analiza w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej w ramach form ochrony wskazanych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: 1) Obszar o treściach archeologicznych „W Rawie Mazowieckiej”, 2) Rejon Boguszyce – Stare Byliny)	brak
Strefy funkcjonalno-przestrzenne	tak (strefa A – historyczne centrum miasta; strefa B – pozostałe tereny krajobrazu)	brak	brak

Źródło: opracowanie własne

Zapisy Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2028 są częściowo zbieżne z rekomendacjami i wnioskami dotyczącymi kierunków i zasad kształtowania zabudowy, zagospodarowania i użytkowania terenów w granicach miasta Rawa Mazowiecka wskazanymi w kontekście zachowania cennych krajobrazów kulturowych i przejawów dziedzictwa kulturowego.

Tabela 9. Powiązania GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z polityką przestrzenną województwa łódzkiego

Zadania polityki Przestrzennej Województwa	Zasady zagospodarowania przestrzennego realizujące zadania polityki przestrzennej województwa
POZIOM REGIONALNY	
Kształtowanie spójnego i zrównoważonego systemu osadniczego	Poprawa jakości przestrzeni publicznych z uwzględnieniem zasad kompozycji eksponującej walory krajobrazowe - 10-318.83-24, 10-318.82-28; 10-318.83-31
Zachowanie dziedzictwa kulturowego	Ochrona dziedzictwa kulturowego, jako szczególnie cennego komponentu krajobrazu, poprzez wsparcie procesu stanowienia form ochrony obszarowej (m.in. parków kulturowych, pomników historii i wpisów obszarowych do rejestru zabytków nieruchomych) - 10-318.83-24; 10-318.82-28; 10-318.83-31 Kształtowanie struktur zabytkowych z poszanowaniem autentyzmu i integralności, w tym rewaloryzacja historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, konserwacja, restauracja i rewaloryzacja zabytków - 10-318.83-24; 10-318.82-28 Zachowanie historycznych zespołów zakomponowanej zieleni, w tym m.in. założeń dworsko- i pałacowo-parkowych wraz z wielkoobszarowymi systemami pól i/lub stawów - 10-318.83-24; 10-318.83-31
Zapewnienie krajobrazu wysokiej jakości	Ochrona przedpoli ekspozycji panoram, sylwet i dominant, punktów i otwarć widokowych, osi widokowych i kompozycyjnych cennych krajobrazów przyrodniczych i kulturowych - 10-318.83-24; 10-318.82-28 Kreowanie nowej zabudowy w sposób jednorodny, zwłaszcza w ośrodkach historycznych i na terenach wiejskich z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych, właściwych gabarytów, proporcji, stylu i estetyki, z wykorzystaniem tradycyjnych lokalnych materiałów budowlanych - 10-318.83-24; 10-318.82-28; 10-318.83-31 Ograniczanie lokalizacji i eliminacja przestrzennych elementów dysharmonijnych (m.in. reklam, obiektów niedostosowanych skalą i formą), zwłaszcza stanowiących przesłonięcia z punktów i otwarć widokowych - 10-318.83-24; 10-318.82-28; 10-318.83-31
POZIOM LOKALNY	
Wytyczne odnośnie kierunków zmian w strukturze przestrzennej oraz w przeznaczeniu terenów lub zasad ich zagospodarowania określających dopuszczalny zakres i ograniczenia tych zmian, w tym wytycznych odnośnie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów	Zachowanie charakterystycznych cech rozplanowania historycznego układu przestrzennego, w tym sieci ulic, podziałów własnościowych oraz historycznej zabudowy z obszarami zieleni zakomponowanej urządzonej. Zapewnienie jak najlepszego stanu zachowania zabytków, w tym stanowisk archeologicznych - 10-318.83-24; 10-318.83-31 Zachowanie charakterystycznych parametrów i cech architektonicznych istniejącej zabudowy historycznej (LFA) z uwzględnieniem możliwości modernizacji i adaptacji budynków do współczesnych standardów funkcjonalno-użytkowych z poszanowaniem lokalnej tradycji (strefa A) - 10-318.83-24 Realizacja inwestycji, zwłaszcza w zakresie infrastruktury technicznej, w sposób zapewniający maksymalną ochronę

	walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych poprzez planowanie infrastruktury we wspólnych korytarzach podziemnych - 10-318.83-24 Poprawa estetyki przestrzeni, odpowiednio poprzez uporządkowanie, usunięcie, przesłonięcie z zastosowaniem zieleni lub odpowiednie opracowanie elewacji zewnętrznych (materiał, kolor), w odniesieniu do obszarów i obiektów negatywnie wpływających na odbiór wizualny krajobrazu m.in: budynki usługowo-handlowe, elementy małej architektury, ogrodzenia, tablice informacyjne i reklamowe - 10-318.83-24 W sposobie kształtowania systemu identyfikacji wizualnej obszaru rekomenduje się wykorzystanie wzorców nawiązujących do lokalnej tradycji i genius loci - 10-318.83-24 Niewprowadzanie inwestycji mogących negatywnie wpływać na walory widokowo-kompozycyjne krajobrazu - 10-318.82-28; 10-318.83-31
Zasady kompozycji przestrzennej nowej zabudowy i harmonizowania planowanej zabudowy z zabudową istniejącą, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy	Nawiązanie gabarytami, a w szczególności wysokością elewacji i wysokością dachów budynków frontowych, do gabarytów historycznej zabudowy istniejącej w bezpośrednim sąsiedztwie (strefa A) - 10-318.83-24
Zasady kształtowania form budynków, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy	Niewprowadzanie obiektów mogących negatywnie wpływać na walory widokowo-kompozycyjne krajobrazu, ze względu na skalę lub formę (strefa A) - 10-318.83-24
Wytyczne odnośnie określenia walorów ekspozycji, w szczególności elementów takich jak przedpola ekspozycji, osie widokowe i punkty widokowe oraz zasad ich ochrony i kształtowania, w tym nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów	Niewprowadzanie elementów naruszających walory widokowe, w tym zabudowy dysharmonijnej, ograniczającej lub przesłaniającej otwarcia widokowe - 10-318.82-28 Zaleca się podejmowanie działań przeciwdziałających naturalnej sukcesji powodującej zamykanie komponowanych historycznych widoków, panoram i wnętrz krajobrazowych oraz zarastanie obiektów zabytkowych mogące powodować uszczerbek dla ich wartości, w tym ekspozycyjnych - 10-318.83-31

Źródło: opracowanie własne

9. Wewnętrzne uwarunkowania gminnego programu opieki nad zabytkami - powiązania z dokumentami na poziomie lokalnym

Najważniejszym dokumentem strategicznym Rawy Mazowieckiej, wyznaczającym kierunki rozwoju miasta w różnych dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i przestrzennego, jest Strategia Rozwoju Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2023-2030. Znaczenie dziedzictwa kulturowego – zarówno potrzeba jego ochrony, jak i traktowanie go jako cennego zasobu rozwojowego – zostało w tym dokumencie zauważone i wyraźnie podkreślone. Odpowiednie

wykorzystanie potencjału dziedzictwa może przynieść mieszkańcom oraz całemu miastu realne i długofalowe korzyści.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka jest dokumentem programowym, który wspiera realizację celów rozwojowych miasta w obszarze szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego – jego ochrony, racjonalnego zarządzania oraz wykorzystania jako zasobu wspierającego zrównoważony rozwój społeczny, przestrzenny i gospodarczy Rawy Mazowieckiej. Zapisy GPOnZ wpisują się w cele i kierunki rozwoju miasta we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, infrastrukturalnej oraz środowiskowo-przestrzennej:

Tabela 10. Powiązania celów GPOnZ z celami Strategii Rozwoju Miasta Rawa Mazowiecka 2030

Sfera	Społeczna				Gospodarcza			Infrastrukturalna				Środowiskowo-przestrzenna		
CELE STRATEGICZNE	I: RAWA MAZOWIECKA MIASTO ZAANGAŻOWANYCH MIESZKAŃCÓW I NOWOCZESNYCH USŁUG PUBLICZNYCH				II: RAWA MAZOWIECKA MIASTO DYNAMICZNEJ I INNOWACYJNEJ GOSPODARKI			III: RAWA MAZOWIECKA MIASTO NOWOCZESNEJ INFRASTRUKTURY				IV: RAWA MAZOWIECKA MIASTO WYSOKIEJ JAKOŚCI ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I ATRAKCYJNYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH		
CELE OPERACYJNE	I.1.	I.2.	I.3.	I.4.	II.1.	II.2.	II.3.	III.1.	III.2.	III.3.	III.4.	IV.1.	IV.2.	IV.3.
Cele Operacyjne GPOnZ	Powiązania kierunków działań strategii z celami operacyjnymi GPOnZ													
I: Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego	X		X	X										
II: Rewaloryzacja, renowacja i remonty zabytkowych obiektów i obszarów, z uwzględnieniem walorów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego	X							X				X		
III: Wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej	X	X	X	X										
IV: Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym w mieście				X										
V. Rozwój i promocja oferty turystyki kulturowej w oparciu o dziedzictwo i krajobraz kulturowy Rawy Mazowieckiej						X						X		

Źródło: opracowanie własne

Opracowany GPOnZ dla miasta Rawa Mazowiecka wpisuje się również w realizowaną dotychczas politykę przestrzenną miasta zapisaną w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rawa Mazowiecka zatwierdzonym uchwałą Nr XLIX/405/23 Rady Miasta Rawa Mazowiecka z dnia 30 marca 2023 r. W dokumencie tym określono zasady ochrony krajobrazu kulturowego i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Opracowany GPOnZ dla miasta Rawa Mazowiecka wpisuje się również w realizowaną dotychczas politykę przestrzenną miasta zapisaną w planach zagospodarowania przestrzennego, które pokrywają 100% powierzchni miasta. Planami miejscowymi wprowadzono ograniczenia, nakazy i zakazy zapewniające wgląd na dominanty architektoniczne, takie jak: wszystkie pierzeje Placu Marszałka Józefa Piłsudskiego od strony przeciwległych pierzei, budynek Straży Pożarnej od strony ul. Kościuszki, budynek Szkoły Podstawowej (ul. Kościuszki 19), budynek Dworca kolejki wąskotorowej, budynek Muzeum od strony ul. Łowickiej, kościół oo. Pasjonistów p.w. Wniebowzięcia NMP, kościół Ewangelicko – Augsburski, Zamek Książąt Mazowieckich, Park Miejski od strony ul. Kolejowej, Fawornej i mostu w ul. Łowickiej oraz rz. Rawki, teren dawnego cmentarza żydowskiego od strony ul. Chrobrego. Na obszarze miasta ochronie podlegają obiekty zabytkowe z ich bezpośrednim otoczeniem oraz stanowiska archeologiczne. Generalnymi zasadami ochrony uwzględnionymi w planach miejscowych są:

- a) realizacja zagospodarowania na obiektach jak i w otoczeniu (w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej) pod nadzorem i na warunkach określonych w przepisach szczególnych,
- b) zachowanie historycznie ukształtowanego przebiegu granic własności i linii rozgraniczających ulice, linie zabudowy i gabaryty zabudowy,
- c) zachowanie charakteru wnętrza,
- d) zachowanie zgrupowań starodrzewu,
- e) dostosowanie funkcji użytkowych budynków do funkcji pierwotnych a w sytuacji braku kontynuacji funkcji w czasach obecnych nadanie funkcji zbliżonych,
- f) w sytuacji, gdy stan techniczny budynków, wskazuje na postępującą i nieodwracalną degradację przy zastosowaniu znanych technik, wymagane jest całkowite odtworzenie obiektów w kształcie historycznym lub wyodrębnienie zarysu obiektu w elewacji nowej zabudowy,
- g) w obszarze strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz dla obiektów zabytkowych położonych poza strefą wprowadzono zasady zagospodarowania.

Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych i wokół tych obszarów przyjęto ponadto zasady mające na celu ochronę pozostałości pradziejowych.

W związku z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Miasto Rawa Mazowiecka wprowadza istotne zmiany w obszarze planowania przestrzeni miejskiej. Ważnym krokiem będą prace nad wprowadzeniem planu ogólnego gminy — aktu prawa miejscowego, który zastąpi obowiązujące dotychczas studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. W odróżnieniu od studium, plan ogólny będzie aktem prawa miejscowego. W planie ogólnym gminy uwzględnia się zgodnie z art. 13b pkt 3 lit. j. „zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej

ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej. Dzięki temu dziedzictwo kulturowe Rawy Mazowieckiej może być chronione nie tylko w wymiarze konserwatorskim, ale i przestrzennym, stanowiąc trwały fundament rozwoju miasta.

10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Realizacja założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka będzie możliwa dzięki zastosowaniu szerokiego zestawu instrumentów – prawnych, finansowych, społecznych, planistycznych, koordynacyjnych i kontrolnych. Ich zakres i zastosowanie uzależnione są od charakteru podejmowanych zadań oraz rodzaju własności obiektów objętych opieką konserwatorską. Narzędzia te wynikają zarówno z obowiązujących przepisów prawa, jak i z realiów funkcjonowania jednostki samorządu terytorialnego, w tym mechanizmów finansów publicznych.

Tabela 11. Rodzaje instrumentów realizacji GPOnZ

Rodzaje instrumentów	Opis
1. Instrumenty prawne	Narzędzia wynikające z obowiązujących przepisów prawa, regulujące ochronę dziedzictwa kulturowego. Obejmują m.in. decyzje konserwatorskie, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz obowiązki właścicieli zabytków.
2. Instrumenty finansowe	Środki i mechanizmy wspierające finansowo ochronę zabytków. Należą do nich dotacje z budżetu gminy, fundusze unijne, ulgi podatkowe, programy pomocowe oraz partnerstwa publiczno-prywatne.
3. Instrumenty społeczne	Działania aktywizujące mieszkańców i organizacje społeczne. Obejmują edukację kulturową, współpracę z właścicielami zabytków, kampanie informacyjne oraz wspieranie inicjatyw oddolnych.
4. Instrumenty koordynacji	Narzędzia planistyczne, zarządcze i organizacyjne, które integrują ochronę dziedzictwa z innymi politykami miasta. Dotyczą m.in. strategii rozwoju, programów rewitalizacji, współpracy z konserwatorem i innymi samorządami.
5. Instrumenty kontrolne	Narzędzia związane ze sprawozdawczością oraz kontrolą realizacji, w tym systemy monitoringu i oceny realizacji programu. Obejmują m.in. aktualizację gminnej ewidencji zabytków, sprawozdawczość, nadzór nad zadaniami oraz analizę zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego.

Źródło: opracowanie własne

10.1. Instrumenty prawne

Wynikające z aktualnych przepisów prawa, w szczególności z ustaw o ochronie zabytków, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o podatkach lokalnych.

Wynikające z Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- a) uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i uwzględnianie w nich obiektów i terenów objętych ochroną konserwatorską oraz uwzględnienie ich w planie ogólnym gminy,

- b) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków lub o skreślenie z rejestru zabytków,
- c) aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków: dokonanie przeglądu w terenie z częstotliwością raz na cztery lata obiektów figurujących w GEZ w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu obiektu; wykonanie dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego; uzupełnienie kart adresowych GEZ o wymagane (a wcześniej nieuwzględnione) lub uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną. Przy tych działaniach wskazane jest uczestnictwo eksperta ochrony dziedzictwa kulturowego,
- d) wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- e) uchwalanie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach,
- f) uwzględnianie zapisów niniejszego programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego (tam, gdzie jest to zasadne).

Wynikające z innych ustaw w zakresie odnoszącym się do ochrony dziedzictwa, a będące kompetencjami samorządów:

- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawa Prawo budowlane,
- Ustawa Prawo ochrony środowiska,
- Ustawa o ochronie przyrody,
- Ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

10.2. Instrumenty finansowe

Instrumenty finansowe umożliwiają wspieranie ochrony zabytków. Obejmują między innymi:

- a) Ujęcie w budżecie miasta finansowania prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych lub ujętych w GEZ i będących własnością miasta lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych,
- b) Aktywne poszukiwanie źródeł finansowania zadań inwestycyjnych - remontowych, restauracyjnych i badawczych w postaci programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich, ministerialnych i wojewódzkich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania,
- c) Aktywne poszukiwanie finansowania i wnioskowanie o dofinansowanie dla działań miękkich dotyczących rewaloryzacji, dokumentacji, edukacji i promocji dziedzictwa.

Względem zasobów dziedzictwa niebędących własnością miasta ani w jego trwałym zarządzie:

- a) Udzielanie dotacji na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w GEZ (nie stanowiących własności miasta),
- b) Wspieranie innych właścicieli w pozyskiwaniu środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich przy innych niż gminne obiektach zabytkowych,
- c) konkursy i zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
- d) Finansowanie i dofinansowanie działań miękkich: kulturalnych i edukacyjnych, związanych z dziedzictwem, a realizowanych we współpracy z innymi podmiotami, takimi jak stowarzyszenia i organizacje pozarządowe.

10.3. Instrumenty społeczne

Realizacja Programu wymaga zaangażowania mieszkańców oraz lokalnych organizacji społecznych. Instrumenty społeczne obejmują:

- a) w zakresie prac samorządu: doksztalcanie kadr urzędu, interdyscyplinarny model pracy w zarządzaniu dziedzictwem, współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- b) w zakresie sieciowania działań i współpracy samorządu ze społeczeństwem: działania zmierzające do wzmocnienia poparcia społecznego na rzecz ochrony i zrównoważonego zarządzania dziedzictwem Miasta Rawa Mazowiecka poprzez konsultacje i dyskusje publiczne, wspieranie i realizację działań edukacyjnych i promocyjnych, ciągłe rozwijanie współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi interesariuszami (m.in. kościołami i związkami wyznaniowymi, właścicielami obiektów zabytkowych, czy ośrodkami naukowymi), działania wspierające tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem.

10.4. Instrumenty koordynacji

Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna być zintegrowana z polityką rozwoju miasta, co oznacza uwzględnianie zagadnień ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w:

- a) realizacji miejskich programów i projektów, które pośrednio lub bezpośrednio dotyczą dziedzictwa kulturowego, w tym: strategiach rozwoju miasta, planach rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, programach ochrony środowiska przyrodniczego, programach współpracy z organizacjami pozarządowymi, programach prac konserwatorskich oraz opracowaniach planistyczno-analitycznych, itp.
- b) integrowaniu działań z innymi dokumentami i politykami rozwoju miasta
- c) we współpracy z sąsiednimi gminami, powiatem, instytucjami samorządu wojewódzkiego,
- d) we współpracy z ośrodkami naukowymi, uczelniami wyższymi,
- e) we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz związkami wyznaniowymi,
- f) we współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami oraz inwestorami zewnętrznymi,

- g) procesach partycypacyjnych w planowaniu rozwoju miasta, w tym w planowaniu przestrzennym,
- h) stała współpraca wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- i) stałej współpracy z miejskimi instytucjami kultury, organizacjami społecznymi i właścicielami zabytków.

Instrumentami koordynacji mogą być również:

- a) wewnętrzny zespół koordynacyjny GPOnZ (zespół składający się z podmiotów zaangażowanych w realizację GPOnZ),
- b) grupa robocza ds. dziedzictwa kulturowego jako ciało doradcze (grupa składająca się z przedstawicieli interesariuszy dziedzictwa Rawy Mazowieckiej),
- c) partnerstwa projektowe z innymi samorządami lub instytucjami ochrony dziedzictwa.

10.5. Instrumenty koordynacji

Dla skutecznego zarządzania dziedzictwem niezbędne są narzędzia monitorowania i oceny stanu zachowania zasobów. Obejmują one:

- a) monitoring stanu zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- b) sporządzanie okresowych sprawozdań z realizacji GPOnZ, zawierających ocenę wykonania zaplanowanych działań, identyfikację barier i stopnia zaangażowania partnerów społecznych, gospodarczych,
- c) monitoring zagrożeń dla zasobów dziedzictwa kulturowego, obserwacja procesów społecznych, przestrzennych i środowiskowych mogących wpływać na środowisko kulturowe miasta,
- d) kontrolę zmian w krajobrazie kulturowym, w tym w strukturze urbanistycznej i terenach zielonych,
- e) nadzór administracyjny i finansowy nad realizacją zadań zleczanych.

Zakres stosowanych instrumentów jest zróżnicowany i dostosowany do charakteru podejmowanych zadań. Ich dobór uzależniony jest przede wszystkim od formy własności zabytków oraz rodzaju kompetencji, jakie posiada samorząd miejski.

Zadania wobec zabytków będących mieniem komunalnym

W przypadku zabytków pozostających w zasobach komunalnych Miasta Rawa Mazowiecka, samorząd realizuje działania wynikające z przepisów prawa oraz obowiązków właścicielskich.

W tym zakresie wykorzystywane są głównie:

- a) instrumenty prawne – wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- b) instrumenty finansowe – środki budżetowe, dotacje, współfinansowanie prac konserwatorskich,
- c) instrumenty zarządcze i inwestycyjne – planowanie i realizacja remontów, rewaloryzacji oraz bieżące utrzymanie obiektów zabytkowych w dobrym stanie technicznym.

Zadania wobec zabytków nienależących do gminy

W przypadku obiektów zabytkowych będących własnością prywatną, kościelną lub skarbu państwa, rola samorządu miasta polega przede wszystkim na:

- a) inicjowaniu działań służących ochronie dziedzictwa,
- b) wspieraniu właścicieli w podejmowaniu prac konserwatorskich (np. przez dotacje, doradztwo),
- c) współdziałaniu i partnerstwie z organizacjami społecznymi, instytucjami i mieszkańcami,
- d) nadzorowaniu przestrzegania przepisów prawa dotyczących ochrony zabytków,
- e) interweniowaniu w sytuacjach zagrożenia substancji zabytkowej.

11. Założenia realizacyjno-organizacyjne gminnego programu opieki nad zabytkami

Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka wykraczają poza klasyczne rozumienie opieki nad zabytkami, wynikające z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program ten uwzględnia szerszy kontekst ochrony przestrzeni kulturowej miasta oraz dziedzictwa kulturowego – zarówno materialnego, jak i niematerialnego.

W dokumencie zostały określone cele, priorytety i strategiczne działania, które wymagają zaangażowania wielu różnych podmiotów – zarówno publicznych, jak i społecznych. Skuteczna realizacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka zależy od zaangażowania i partnerskiej współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za realizację zadań określonych w Programie. Szczególną rolę odgrywa w tym procesie samorząd miasta, który pełni funkcję koordynatora i inicjatora działań, przy aktywnym udziale:

- właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych,
- instytucji kultury,
- środowisk edukacyjnych i naukowych,
- organizacji społecznych i pozarządowych,
- mieszkańców.

Za realizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka odpowiada Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka, który pełni rolę koordynatora, inicjatora i nadzorcy działań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego. Burmistrz realizuje zadania programu we współpracy z podmiotami reprezentującymi sektor publiczny, społeczny i prywatny. Jako organ wykonawczy gminy, Burmistrz odpowiada za planowanie, zarządzanie, koordynację i integrowanie lokalnych zasobów, a także za raportowanie wdrażania programu. Do zadań w tym zakresie należy m.in. monitorowanie postępów we wdrażaniu programu, a także podejmowanie inicjatyw mających na celu aktywizację innych podmiotów. Działania te są realizowane przy wsparciu Urzędu Miasta Rawa Mazowiecka oraz miejskich jednostek organizacyjnych, takich jak Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury. Rada Miasta Rawa Mazowiecka pełni funkcję organu stanowiącego,

podejmującego najważniejsze decyzje strategiczne w zakresie wdrażania programu i kształtowania polityki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Rolą władz samorządowych miasta i ich jednostek organizacyjnych jest prowadzenie spójnej, długofalowej polityki w zakresie ochrony i wykorzystania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Polityka ta powinna opierać się na współpracy ze służbami konserwatorskimi, samorządem wojewódzkim, instytucjami naukowymi oraz szerokim gronem lokalnych i regionalnych interesariuszy. Taki model współpracy pozwala na zintegrowane i odpowiedzialne zarządzanie dziedzictwem kulturowym, z jednoczesnym uwzględnieniem potrzeb społecznych, potencjału gospodarczego oraz uwarunkowań przestrzennych i środowiskowych. W poniższej tabeli znajdują się podmioty, instytucje, organizacje włączone w proces realizacji GPOnZ. W tabeli każdemu z działań strategicznych przypisano co najmniej jeden podmiot odpowiedzialny za realizację działań oraz podmioty uczestniczące w ich realizacji.

Tabela 12. Założenia realizacyjno-organizacyjne dla poszczególnych celów i działań strategicznych GPOnZ

CELE I DZIAŁANIA GPOnZ		Podmiot odpowiedzialny za realizację	Podmioty uczestniczące w realizacji
CEL OPERACYJNY I: Waloryzacja i popularyzacja cennych wartości dziedzictwa kulturowego			
DZIAŁANIA STRATEGICZNE	I.1. Tworzenie i upowszechnianie mapy wartości kulturowych Rawy Mazowieckiej	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Edukacji i Spraw Społecznych
	I.2. Prowadzenie badań i analiz na rzecz identyfikacji i wartościowania dziedzictwa kulturowego Rawy	Muzeum Ziemi Rawskiej	
	I.3. Opracowanie naukowych i popularno-naukowych materiałów o dziedzictwie Rawy Mazowieckiej	Muzeum Ziemi Rawskiej	Miejska Biblioteka Publiczna, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rawskiej, Miejski Dom Kultury
CEL OPERACYJNY II. Rewaloryzacja, renowacja i remonty zabytkowych obiektów i obszarów, z uwzględnieniem walorów krajobrazu przyrodniczo-kulturowego			
DZIAŁANIA STRATEGICZNE	II.1. Remonty i renowacje obiektów zabytkowych	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Rozwoju i Inwestycji, Wydział Gospodarki Terenami	
	II.2. Poprawa dostępności zabytków ruchomych i nieruchomych	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami	
	II.3. Poprawa jakości i dostępności przestrzeni w otoczeniu obiektów	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Rozwoju i Inwestycji	

	zabytkowych, w tym szczególnie zamku		
	II.4. Stworzenie systemu wsparcia dla właścicieli zabytków z GEZ	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami	
	II.5. Opracowanie Kodeksu Dobrych Praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa – wytyczne dla właścicieli, projektantów, mieszkańców na rzecz ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami	
CEL OPERACYJNY III: Wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej			
DZIAŁANIA STRATEGICZNE	III.1. Rozwijanie edukacji obywatelskiej, regionalnej obejmującą materialne i niematerialne elementy dziedzictwa kulturowego Rawy	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna,	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Edukacji i Spraw Społecznych, Miejski Dom Kultury, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rawskiej, Parafia p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rawie Mazowieckiej
	III.2. Organizacja konkursów związanych z materialnym i niematerialnym dziedzictwem Rawy	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury	
	III.3. Rozwijanie miejskiego archiwum wspomnień	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rawskiej
	III.4. Organizacja cyklicznych wydarzeń związanych z dziedzictwem Rawy Mazowieckiej opartych na elementach dziedzictwa kulturowego z udziałem lokalnych partnerów	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury	Brać Herbowa Ziemi Rawskiej
CEL OPERACYJNY IV: Wzmocnienie systemowego zarządzania dziedzictwem kulturowym w mieście			
DZIAŁANIA STRATEGICZNE	IV. 1. Rozwój narzędzi cyfrowych popularyzacji dziedzictwa kulturowego	Muzeum Ziemi Rawskiej, Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami,	

		Biuro Promocji i Komunikacji Społecznej, Miejska Biblioteka Publiczna	
	IV. 2. Rozwijanie współpracy międzysektorowej i międzyinstytucjonalnej na rzecz zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego, pogłębienie współpracy i koordynacja działań miejskich instytucji publicznych oraz organizacji pozarządowych	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Edukacji i Spraw Społecznych
	IV.3. Wzmacnianie nowoczesnych umiejętności i kompetencji kadry administracyjnej i samorządowej	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury
	IV.4. Rozwijanie systemu identyfikacji wizualnej dziedzictwa kulturowego Rawy	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka	Muzeum Ziemi Rawskiej
CEL OPERACYJNY V. Rozwój i promocja oferty turystyki kulturowej w oparciu o dziedzictwo i krajobraz kulturowy Rawy			
DZIAŁANIA STRATEGICZNE	V.1. Waloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Edukacji i Spraw Społecznych	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna
	V.2. Wpisanie tradycji lokalnych na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego	Muzeum Ziemi Rawskiej	
	V.3. Organizacja punktu informacji turystycznej	Miejska Biblioteka Publiczna	Urząd Miasta - Biuro Promocji i Komunikacji Społecznej

Źródło: opracowanie własne

Burmistrz będzie realizował założenia programu przy wsparciu Urzędu Miasta Rawa Mazowiecka, we współpracy z Radą Miasta, jednostkami organizacyjnymi, a także partnerami społecznymi, instytucjami kultury, właścicielami zabytków, organizacjami pozarządowymi i lokalnym środowiskiem gospodarczym.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka zobowiązany jest do sporządzania i przedstawiania Radzie Miasta sprawozdań z realizacji Programu. Sprawozdania te mają charakter analityczno-kontrolny i powinny służyć ocenie podejmowanych działań, zgodności kierunków z celami ustawowymi oraz zasadności ewentualnych korekt w polityce ochrony dziedzictwa kulturowego.

W celu zapewnienia rzetelnego raportowania Programu, przewiduje się opracowanie sprawozdań końcowych z jego realizacji za cały okres obowiązywania – tj. lata 2025–2029. Sprawozdanie końcowe powinno zostać przygotowane do dnia 30 czerwca 2030 r., na podstawie danych zebranych i przeanalizowanych do 30 kwietnia 2030 r.

Systematyczne gromadzenie danych oraz analiza wskaźników i danych przewidzianych do monitorowania stopnia realizacji GPOnZ stanowić będzie fundament oceny postępów oraz skuteczności przyjętych rozwiązań. Zaproponowane w poniższej tabeli wskaźniki stanowić będą bazę dla opracowania raportów z realizacji GPOnZ, a także mogą zostać włączone w zbiór wskaźników i danych wykorzystywanych w raportach o stanie miasta, co pozwoli na ciągłe i systematyczne gromadzenie i przetwarzanie danych dotyczących różnych aspektów rozwoju miasta Rawa Mazowiecka.

Tabela 13. Wskaźniki raportowania GPOnZ miasta Rawa Mazowiecka

Wskaźnik	Jednostka	Źródło danych
Liczba opracowanych i udostępnionych map wartości kulturowych	szt.	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna
Liczba publikacji (drukowanych i cyfrowych) dot. dziedzictwa lokalnego	szt.	Muzeum Ziemi Rawskiej
Liczba odbiorców działań edukacyjno-promocyjnych dotyczących dziedzictwa	os.	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury
Liczba zrealizowanych remontów obiektów zabytkowych	szt.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami, Wydział Rozwoju i Inwestycji
Liczba prywatnych właścicieli zabytków, którzy uzyskali wsparcie (doradcze, finansowe)	os. / szt.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami
Powierzchnia zmodernizowanych przestrzeni wokół zabytków	ha	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Rozwoju i Inwestycji
Liczba konkursów i wydarzeń promujących lokalne dziedzictwo	szt.	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury
Liczba zebranych relacji/materiałów w Miejskim Archiwum Wspomnień	szt.	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna
Liczba uczniów objętych edukacją regionalną	os.	Muzeum Ziemi Rawskiej
Liczba osób wykorzystujących udostępnione narzędzia cyfrowe w zakresie dziedzictwa (liczba odwiedzin, pobrań)	os.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami, Muzeum Ziemi Rawskiej
Liczba pracowników przeszkolonych w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym	os.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami
Liczba interesariuszy współpracujących w ramach partnerstw GPOnZ	szt.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami
Liczba obiektów oznakowanych zgodnie z systemem identyfikacji wizualnej	szt.	Urząd Miasta Rawa Mazowiecka – Wydział Gospodarki Terenami
Liczba osób odwiedzających wydarzenia turystyki kulturowej	os.	Muzeum Ziemi Rawskiej, Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Dom Kultury
Liczba złożonych wniosków o wpisanie lokalnych tradycji na krajową listę dziedzictwa niematerialnego	szt.	Muzeum Ziemi Rawskiej
Liczba osób korzystających z rawskiego punktu informacji turystycznej	os.	Miejska Biblioteka Publiczna

Źródło: opracowanie własne.

12. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zagadnienia ogólne finansowania prac przy zabytkach określone zostały w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568, z późn. zm.⁷⁾) w rozdziale 7: Zasady finansowania opieki nad zabytkami.

Podstawowe regulacje określono w art. 71:

* pkt. 1) w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku,

* pkt. 2) Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

W art. 72 ustawy podkreślono, że prace przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków przyznawanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki. Z kolei zgodnie z art. 73 ustawy, właściciele lub posiadacze obiektów wpisanych do rejestru albo posiadający zabytek w trwałym zarządzie, mogą starać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Możliwe źródła realizacji zadań w ramach GPOnZ przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 14. Samorządowe źródła finansowania

Źródło finansowania	OPIS/ CHARAKTERYSTYKA
Poziom regionalny	
URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO	
Dotacje celowe⁸	Dotacje celowe z budżetu województwa przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego (zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) w zakresie nakładów koniecznych na: • prace projektowe i badawcze przed rozpoczęciem prac, • faktyczne czynności konserwatorskie, restauratorskie, budowlane (modernizacyjne, zabezpieczające, instalacyjne etc.), • nakłady materiałowe i związane z nimi nakłady montażowe. Realizowane są zadania mające na celu poprawę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim i promowanie jego walorów wśród mieszkańców oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja przyznawana jest w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%. Dotacje udzielane są zazwyczaj

⁷ Tekst jednolity opracowany na podstawie: t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, 1907.

⁸ Uchwała NR 249/25 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 25 lutego 2025 r. w sprawie ogłoszenia konkursu „Łódzkie dla zabytków” na udzielenie dotacji na wykonanie w 2025 roku prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego oraz powołania Komisji opiniującej złożone w konkursie wnioski.

	w ramach corocznych konkursów.
Konkursy ofert	Realizacja zadań publicznych województwa łódzkiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz turystyki i krajoznawstwa.
Budżet Obywatelski Województwa łódzkiego	Finansowanie inicjatyw mieszkańców województwa łódzkiego z zakresu kultury oraz turystyki i krajoznawstwa wybranych w drodze głosowania na projekty na poziomie województwa i podregionów.
POZIOM LOKALNY – GMINA	
Dotacje celowe	Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.) opieka nad zabytkiem oraz finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub prace rewitalizacyjno-renowacyjne znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podejmowana przez radę gminy. Dotacje na prace przy zabytkach udzielane są na podstawie regulamin, przyjętego w drodze uchwały np. w formie zarządzenia.
Budżet gminy	Promocja walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, promocja turystyczna.

Źródło: opracowanie własne

Tabela 15. Krajowe źródła finansowania

Źródło finansowania	Opis/ charakterystyka
MINISTERSTWO KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO⁹ Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej, m.in.:	
Ochrona zabytków	Celem programu jest: - ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; - konserwacja i rewitalizacja zabytków; - udostępnienie zabytków na cele publiczne. Rodzaje kwalifikujących się zadań do dofinansowania to: - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych, - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych, - prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).
Krajowy Plan Odbudowy (KPO)	KPO nie jest programem dedykowanym stricte zabytkom. Środki z KPO są przeznaczane głównie na inwestycje w gospodarkę, środowisko, cyfryzację, edukację i zdrowie, w tym na transformację cyfrową, zieloną mobilność, odporność gospodarki i zmniejszenie energochłonności. Jednakże, w ramach KPO mogą być realizowane projekty, które pośrednio przyczyniają się do ochrony zabytków, np. termomodernizacja budynków zabytkowych czy inwestycje w odnawialne źródła energii w obiektach zabytkowych.

⁹ <https://www.gov.pl/web/kultura/>

Rządowy Program Odbudowy Zabytków	Celem programu jest wspieranie bezzwrotnymi środkami finansowymi jednostek samorządu terytorialnego w zakresie prac konserwatorskich i restauratorskich oraz robót budowlanych przy należącym do nich (lub do jednostki podległej jst) obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub posiadającym wpis do ewidencji. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez Bank Gospodarstwa Krajowego.
Kultura ludowa i tradycyjna	Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.
Ochrona zabytków archeologicznych	Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Minister kultury udziela dotacji na planowe prace archeologiczne towarzyszące pracom przy zabytku, jeżeli ich koszt przekracza 2% kosztów planowanych działań. Dotacja taka przysługuje także przy niespodziewanym odkryciu zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru i ewidencji WKZ. Zasady prawne określa art. 82a ustawy o ochronie zabytków z 2003 r.
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.
Wspieranie działań muzealnych	Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.
Kultura cyfrowa	Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.
Infrastruktura kultury	Celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.
Infrastruktura domów kultury	Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów oraz ośrodków kultury, a także centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
Kultura Dostępna	Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej.
Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży	Celem programu jest wspieranie wartościowych i w pełni profesjonalnych wydarzeń artystycznych o zasięgu regionalnym, krajowym, jak i międzynarodowym, powstających z myślą o dzieciach i młodzieży do 18 roku życia.
Promesa dla Kultury	Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez MKiDN wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych realizowanych ze środków europejskich. Rodzaje kwalifikujących się do dofinansowania zadań: • ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, • budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,

	• rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury, • międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne, • rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa. Projekty przewidziane do realizacji w ramach programu Promesa dla Kultury muszą zachować niekomercyjny charakter.
Edukacja artystyczna	Celem programu jest podnoszenie poziomu polskiej edukacji artystycznej poprzez wsparcie finansowe dla najciekawszych projektów, skierowanych do uczniów, studentów oraz absolwentów szkół i uczelni artystycznych.
Edukacja kulturalna	Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego.
NARODOWE CENTRUM KULTURY	
Bardzo Młoda Kultura (2023-2025)	Celem głównym programu jest rozwój podmiotowego uczestnictwa w młodzi w kulturze. Celami szczegółowymi są: rozwój umiejętności młodzi w zakresie krytycznego i twórczego uczestnictwa w kulturze, wspieranie podmiotowości i umacnianie tożsamości społeczności lokalnych w perspektywie nasilonego procesu interakcji kultur, wspieranie twórczego i wrażliwego na lokalne konteksty społeczne wykorzystania wartości dziedzictwa kulturowego wspólnot lokalnych. W obszarze zainteresowania Programu znajdują się inicjatywy, które odnoszą się do współczesnych wyzwań cywilizacyjnych i społecznych, w szczególności do: • zmian w sposobach uczestnictwa młodzi w kulturze oraz w zakresie kompetencji kulturowych młodzi, • wzrostu problemów emocjonalnych i społecznych dzieci i młodzi w skutek pandemii, osłabienia więzi społecznych i polaryzacji systemów wartości, • potrzeby zachowania ciągłości w przekazie kodu kulturowego pomiędzy pokoleniami, • nasilenia relacji międzykulturowych w efekcie zwiększonej mobilności jednostek oraz mieszania się grup o odmiennym pochodzeniu kulturowym, • terytorialnego zróżnicowania w dostępie do oferty kulturalnej oraz potrzeby działania na rzecz demokratyzacji i spójności społecznej, • postępującego ucyfrowienia wielu sfer życia społecznego.
BLISKO	Celem realizacji zadań w ramach Kierunku interwencji 4.1. BLISKO – Biblioteka Lokalność Inicjatywy Społeczność Kooperacja Oddolność wzmocnienie roli bibliotek jako „trzeciego miejsca” jednoczącego społeczność lokalną działaniami kulturalnymi, przyczyniającego się do rozwoju aktywnego czytelnictwa i uczestnictwa w kulturze. Kierunek interwencji 4.1. BLISKO służy: • rozwijaniu lokalnych partnerstw, w których wiodącym podmiotem jest biblioteka jako przestrzeń do spotkań, wspólnej pracy, działalności twórczej, promowania aktywności czytelniczej oraz odpoczynku i integracji społeczności; • wzmacnianiu kompetencji pracowników bibliotek, pozwalających na rozpoznanie potrzeb i potencjału kulturowego członków lokalnych społeczności, a w konsekwencji na efektywną z nimi współpracę i inicjowanie działań kulturalnych wokół bibliotek; • wymianie doświadczeń z innymi beneficjentami w skali kraju; • włączeniu nowych środowisk w działalność bibliotek i aktywizacji społeczności lokalnych.
Kultura – Interwencje	Celem programu jest wspieranie różnorodnych przedsięwzięć kulturalnych oraz tworzenie warunków dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Program Kultura – Interwencje skupia się na działaniach kulturalnych wymagających interwencji, np.: jubileusze/rocznice istotnych wydarzeń dla tożsamości polskiej/lokalnej, działania unikatowe na skalę Polski, niwelowanie barier w dostępie do kultury, tworzenie nowej oferty kulturalnej czy podejmowanie w partnerstwie działań kulturalnych na rzecz społeczności lokalnej.

	O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać np.: 1) samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze instytucji kultury, dla których organizatorem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze organizatorów samorządowych); 2) organizacje pozarządowe; 3) koła gospodyń wiejskich (wpisane do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa); 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; 5) podmioty prowadzące działalność gospodarczą wpisane do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej lub do Krajowego Rejestru Sądowego z zastrzeżeniem, że na dzień składania wniosku działalność gospodarcza nie może być zawieszona.
EtnoPolska	Celem programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania lokalnej tożsamości kulturowej oraz uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym i regionalnym. Ważne dla realizacji celów programu są działania na rzecz trwałości tradycji, ich twórcze wykorzystanie oraz badanie i propagowanie współczesnych zjawisk etniczno-kulturowych, szczególnie zachodzących na polskiej wsi. W ramach programu dofinansowuje się przedsięwzięcia popularyzujące dziedzictwo kulturowe, działania z zakresu edukacji regionalnej oraz upowszechniania wiedzy na temat tradycyjnych wartości obecnych w kulturze materialnej i niematerialnej społeczności. Podejmowane inicjatywy mogą bezpośrednio nawiązywać do tradycji kulturowych, inspirować się nimi, jak również ukazywać je we współczesnych kontekstach. W ramach programu realizowane są zadania z zakresu twórczości ludowej i amatorskiej wielu dziedzin, uwzględniające tradycyjne rękodzieło i rzemiosło, a także unikatowe zjawiska folkloru wiejskiego i miejskiego, które w istotny sposób wpływają na wzrost kapitału kulturowego, aktywizację, i podniesienie poziomu integracji społecznej na obszarach o utrudnionym dostępie do dóbr kultury. Za wartościowe uznaje się także działania związane z inwentaryzacją lokalnych zabytków kultury tradycyjnej, a także tworzenie rejestru zjawisk zaliczanych do niematerialnego dziedzictwa kulturowego. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać np.: a. samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze instytucji kultury, dla których organizatorem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze organizatorów samorządowych) Uwaga, link zostanie otwarty w nowym oknie; b. organizacje pozarządowe; c. koła gospodyń wiejskich (wpisane do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa); d. kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; e. podmioty prowadzące działalność gospodarczą wpisane do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej lub do Krajowego Rejestru Sądowego z zastrzeżeniem, że na dzień składania wniosku działalność gospodarcza nie może być zawieszona.
MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI	
Fundusz Kościelny¹⁰ (działający na rzecz kościołów i innych)	Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów

¹⁰ <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

związków wyznaniowych)	i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej. Dysponentem Funduszu Kościelnego jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2025 r. zadań dotyczących konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym m.in. poprzez ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 t.j.), zgodnie z którą użyte w ww. ustawie określenia oznaczają: • zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1), • prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art. 3 pkt 6). Zasady postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza na stronie internetowej Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacje są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).
PAŃSTWOWY FUNDUSZ REHABILITACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH	
Program „Dostępność ponad barierami”	PFRON wspiera dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami poprzez program "Dostępność ponad barierami". Program ten umożliwia dofinansowanie prac budowlanych w obiektach zabytkowych, które od co najmniej 2 lat służą rehabilitacji zawodowej lub społecznej, lub są miejscem publicznym (np. muzeum, teatr, biblioteka) i posiadają bariery architektoniczne. Pieniądze na te cele są przekazywane na początku każdego roku kalendarzowego do powiatów, które wydatkują je za pośrednictwem powiatowych centrów pomocy rodzinie. Dofinansowanie może obejmować m.in. budowę podjazdów, wind, poszerzenie otworów drzwiowych, montaż uchwytów i barierek, czy ułożenie posadzek antypoślizgowych. Ingerencja może być tak duża, jak tylko pozwala ochrona zabytkowych wartości a jej zakres musi być oceniony przez nadzór konserwatorski.
Program "Dostępna przestrzeń publiczna"	Celem Programu jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami dostępu do przestrzeni publicznej, informacji i komunikacji, a także technologii, urządzeń oraz usług powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, na zasadzie równości z innymi osobami. Program realizowany jest w drodze otwartego konkursu na terenie całego kraju w latach 2023-2027 ale nie dłużej jednak niż do wyczerpania budżetu (łącznie 300 mln zł). Program składa się z czterech modułów, w tym m.in.: • Moduł A: likwidacja barier architektonicznych (lub informacyjno-komunikacyjnych) przez jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne (190 mln zł), • Moduł B: likwidacja barier architektonicznych (lub informacyjno-komunikacyjnych) przez kościoły lub inne związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne (45 mln zł). Dofinansowanie w poszczególnych modułach wynosi do 80% kosztów kwalifikowalnych realizowanych zadań.

POZIOM REGIONALNY	
WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW W ŁODZI ¹¹	
Środki finansowe z budżetu państwa¹²	Zgodnie z ustawą z 2003 r. dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela ze środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, w części, której dysponentem jest wojewoda. Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków mogą być udzielone na prace planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art. 76 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (refundacja) (art. 76 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków, bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.
WOJEWÓDZKI FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ	
Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi¹³	Dofinansowanie zadań dotyczących realizacji przedsięwzięć związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska. W 2025 r. realizowany był np. program priorytetowy pn. „Utworzenie w przestrzeni publicznej terenów zieleni wraz z bazami edukacyjnymi – edycja 2025”. Budżet Programu wynosił 5 mln zł. Beneficjentami programu są jednostki samorządu terytorialnego z terenu województwa łódzkiego, formami wsparcia zarówno dotacje (60%) jak i pożyczki (40%), a wielkość wsparcia wynosi do 100% kosztów całkowitych zadania. Koszty kwalifikowane stanowiące dofinansowanie obejmują m.in. zabiegi pielęgnacyjne w drzewostanie lub na krzewach, zabiegi zabezpieczające drzewostan w tym założenie wiązań i podpór, obiekty małej architektury w szczególności zakup ławek parkowych, koszy na śmieci, stojaków na rowery, założenie monitoringu, np. w obrębie zabytkowej zieleni komponowanej.

Źródło: opracowanie własne

Tabela 16. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej

ŹRÓDŁO FINANSOWANIA	OPIS/ CHARAKTERYSTYKA
PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA ŁÓDZKIEGO 2021-2027 (FEŁ2027)	
Oś priorytetowa VI Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu	Potencjalne źródła finansowania działań związanych z dziedzictwem kulturowym: • działanie FELD.05.01 Kultura i turystyka – ZIT • działanie FELD.05.02 Rewitalizacja obszarów miejskich • działanie FELD.05.03 Rewitalizacja obszarów wiejskich • działanie FELD.06.04 Kultura i turystyka • działanie FELD.06.05 Kultura i turystyka – IF
PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE NA INFRASTRUKTURĘ, KLIMAT, ŚRODOWISKO – FEniKS 2021 - 2027	
VII Priorytet Kultura, Działanie 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej	Wśród sześciu obszarów tematycznych znajduje się kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego – Priorytet VII: Kultura, na realizację którego przewidziano alokację środków w wysokości 600 mln EUR. W zakresie działań zawiera się ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury. Realizowane będą inwestycje mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne w dwóch obszarach: Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury obejmujący tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu

¹¹ <http://www.wuoz-lodz.pl/>

¹² <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ogloszenie-o-dotacji-na-budowe-pomnika>

¹³ <http://www.wfosigw.lodz.pl/>

	uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym; Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego, którego celem jest podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty. Wśród działań są m.in.: prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, budowa nowych obiektów infrastruktury kultury, budowa nowych obiektów służących obsłudze ruchu turystycznego, prace w ich otoczeniu, zakup sprzętu lub wyposażenia, konserwacja i digitalizacja zabytków ruchomych, księgozbiorów i muzealiów oraz udostępnienie on-line. Beneficjenci to: państwowe instytucje kultury, instytucje kultury współprowadzone przez administrację rządową, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, podmioty zarządzające obiektami wpisanymi np. na listę Pomników Historii. Beneficjentami mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego na rzecz samorządowych instytucji kultury, samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Projekty, które uzyskają wsparcie, powinny stosować zasady Nowego Europejskiego Bauhausu, wspierać transformację cyfrową, realizację Europejskiego Filaru Spraw Socjalnych oraz zapobiegać wszelkim formom dyskryminacji, a w przypadku infrastruktury zabytkowej stosować „Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe”.
--	--

Źródło: opracowanie własne

Tabela 17. Programy wspólnotowe

PROGRAMY WSPÓLNOTOWE	
KREATYWNA EUROPA 2021-2027¹⁴ Program Komisji Europejskiej Kreatywna Europa 2021–2027 wspiera europejskie sektory kultury, filmu i kreatywne poprzez unijne granty dla sektorów kultury, kreatywnych i audiowizualnego. Zgodnie z założeniami Strategii Europa 2030, program Kreatywna Europa służyć ma inwestowaniu w sektory kreatywne i kulturę, aby wzmocnić ich konkurencyjność i znacząco przyczynić się do wzrostu gospodarczego, zatrudnienia, innowacji i spójności społecznej.	
Podprogram Kultura	W Podprogramie Kultura prowadzony jest m.in. program: <i>Cultural heritage in action</i> – konkurs, którego idea jest chęć dzielenia się najlepszymi praktykami w całej Europie i poza nią. Jest on skierowany do przedstawicieli administracji miasta, regionu lub obszaru wiejskiego w Unii Europejskiej, dając szansę na promowanie lokalnych działań w dziedzinie dziedzictwa kulturowego. Dopuszczalne jest dofinansowywanie sztuk widowiskowych i wizualnych, dziedzictwa i innych dziedzin.

Źródło: opracowanie własne

¹⁴ <https://kreatywna-europa.eu/>

SPIS TABEL

Tabela 1. Ocena stanu kluczowych zasobów dziedzictwa kulturowego miasta Rawa Mazowieckiej.....	37
Tabela 2. Główne rekomendacje dla ochrony i zachowania wybranych obiektów zabytkowych Rawy	43
Tabela 3. Spodziewane rezultaty wdrożenia GPOnZ Rawy Mazowieckiej	53
Tabela 4. Relacje GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka ze Strategią Rozwoju Województwa łódzkiego	56
Tabela 5. Relacje GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa łódzkiego 2030+	588
Tabela 6. Powiązania GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z zapisami Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027	60
Tabela 7. Rekomendacje Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 na tle celów operacyjnych Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka na lata 2025-2029 ..	62
Tabela 8. Krajobrazy priorytetowe w granicach miasta Rawa Mazowiecka	65
Tabela 9. Powiązania GPOnZ Miasta Rawa Mazowiecka z polityką przestrzenną województwa łódzkiego.....	66
Tabela 10. Powiązania celów GPOnZ z celami Strategii Rozwoju Miasta Rawa Mazowiecka 2030	69
Tabela 11. Rodzaje instrumentów realizacji GPOnZ	71
Tabela 12. Założenia realizacyjno-organizacyjne dla poszczególnych celów i działań strategicznych GPOnZ	76
Tabela 13. Wskaźniki raportowania GPOnZ miasta Rawa Mazowiecka	79
Tabela 14. Samorządowe źródła finansowania	80
Tabela 15. Krajowe źródła finansowania	81
Tabela 16. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej	86
Tabela 17. Programy wspólnotowe	87

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Herb oraz logo Miasta Rawa Mazowiecka	13
Rysunek 2. Układ historycznego centrum miasta objętego ochroną konserwatorską	24

SPIS ZDJĘĆ

Zdjęcie 1. Muzeum Ziemi Rawskiej	15
Zdjęcie 2. XIX-wieczny park miejski w stylu angielskim w Rawie Mazowieckiej.....	16
Zdjęcie 3. Wystawa rawskiego rękodzielnictwa i tradycji rawskich w Jatkach Miejskich.....	18
Zdjęcie 4. Zamek Książąt Mazowieckich w Rawie Mazowieckiej	20

Zdjęcie 5. Zespół klasztorny pojezuicki z kolegium i kościołem	21
Zdjęcie 6. Jatki Miejskie w Rawie Mazowieckiej	22
Zdjęcie 7. Ratusz miejski w Rawie Mazowieckiej	25
Zdjęcie 8. Plac Piłsudskiego w Rawie Mazowieckiej – część historycznego układu urbanistycznego miasta.....	27
Zdjęcie 9. Stare Miasto w Rawie Mazowieckiej	33
Zdjęcie 10. Jatki Miejskie – centrum wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych.....	49

ZAŁĄCZNIKI

1. Rejestr zabytków miasta Rawa Mazowiecka
2. Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Rawa Mazowiecka
3. Ścisła ochrona konserwatorska – mapa na tle działek i przeznaczenia terenów w mpzp

Załącznik nr 1 - Rejestr zabytków miasta Rawa Mazowiecka

Zabytki Miasta Rawa Mazowiecka wpisane do rejestru zabytków

Księga A: zabytki nieruchome

Lp.	NAZWA	CHRONOLOGIA	FUNKCJA	WYKAZ DOKUMENTÓW	ADRES	ADRES_CD
1	Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej Starego Miasta	XIII w.		800 z 1991-10-04	Plac Marszałka Piłsudskiego	
2	zespół willowy	1. ćw. XX w.	zespół - willa	913A z 1992-12-04	Miła	4
3	dom ogrodnika	1. ćw. XX w.	budynek mieszkalny	913A z 1992-12-04	Miła	2A
4	willa	1. ćw. XX w.	willa	913A z 1992-12-04	Miła	4
5	brama wjazdowa	1. ćw. XX w.	brama	913A z 1992-12-04	Miła	4
6	historyczny układ przestrzenny miasta	XIV - XX	miasto	800A z 1991-10-04		
7	dom	koniec XIX w.	budynek mieszkalny	789 z 1989-02-07	1 Maja	55A
8	dom	pocz. XIX w.	kamienica	600-XI-37 z 1953-06-29, 272 z 1967-12-27	Armii Krajowej	1
9	dworzec kolejki wąskotorowej	1922 r.	dworzec	1000/A z 1996-12-31, A/256 z 2015-07-16	Kolejowa	6A
10	szkoła podstawowa	1922 - 1937	szkoła	916A z 1992-12-22	Kościuszki	19
11	kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	1790 - 1793	kościół	781 z 1967-12-27	Księdza Skorupki	3
12	klasztór	1. poł. XIX w.	klasztór	782 z 1967-12-27	Księdza Skorupki	3
13	jątki miejskie	poł. XIX w.	hala targowa	602-XI-39 z 1954-06-29, 270 z 1967-12-27, brak numeru z 2010-07-14, brak numeru z 2011-04-19	Mickiewicza	11
14	dom	przełom XVIII/XIX w.	budynek mieszkalny	789 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	10
15	dom	poł. XIX w.	budynek mieszkalny	790 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	11

Lp.	NAZWA	CHRONOLOGIA	FUNKCJA	WYKAZ DOKUMENTÓW	ADRES	ADRES_CD
16	dom	poł. XIX w.	budynek mieszkalny	791 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	12
17	dom	1824 - 1825	budynek mieszkalny	792 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	14
18	dom	poł. XIX w.	budynek mieszkalny	793 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	15
19	dom	poł. XIX w.	budynek mieszkalny	271 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	16
20	dom, ob. Urząd Miasta	1. poł. XIX w.	budynek mieszkalny	786 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	4
21	dom, ob. Urząd Miejski	poł. XIX w.	budynek mieszkalny	788 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	4
22	dom, ob. Urząd Miejski	1. poł. XIX w.	budynek mieszkalny	787 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	4
23	ratusz	1822 r.	ratusz	785 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	5
24	kościół, ob. parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny	1. poł. XVII w.	kościół	777 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	9
25	kolegium, ob. plebania	1. poł. XVII w.	szkoła	780 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	9
26	dom	1. poł. XIX w.	budynek mieszkalny	795 z 1967-12-27	Plac Wolności	6
27	dom	data nieznana	dwór	601-XI-38 z 1954-06-29	Słowackiego	44
28	młyn gospodarczy	1918 - 1919	młyn	886A z 1992-12-04, brak numeru z 2018-03-12, brak numeru z 2018-03-20, brak numeru z 2018-05-25	Słowackiego	
29	kościół szpitalny pw. św. Ducha, ob. ewangelicko-augsburski	XVI w.	kościół	783 z 1967-12-27	Warszawska	12
30	dom	data nieznana	budynek mieszkalny	769 z 1986-08-25	Warszawska	

Lp.	NAZWA	CHRONOLOGIA	FUNKCJA	WYKAZ DOKUMENTÓW	ADRES	ADRES_CD
31	dom	1930 r.	budynek mieszkalny	631 z 1984-09-29	Łowicka	
32	Zamek Książąt Mazowieckich	XIV w.	zamek	784 z 1967-12-27		
33	brama główna	1. poł. XIX w.	brama	A/421 z 2023-05-22	Księża Skorupki	
34	dzwonnica	przełom XVIII/XIX w.	dzwonnica	779 z 1967-12-27	Plac Marszałka Piłsudskiego	
35	cmentarz wielowyznaniowy	1820 r.	cmentarz rzymskokatolicki	806A z 1991-11-20	Tomaszowska	
36	cmentarz żydowski	1. poł. XVIII w.	cmentarz żydowski	872A z 1992-03-20, brak numeru z 2012-01-03, brak numeru z 2015-06-23		
37	most na rzece Rawce	1928 r.	most	1000/A z 1996-12-31, A/256 z 2015-07-16		
38	park miejski	1. poł. XIX w.	park	478 z 1978-09-16		

Księga C: Zabytki archeologiczne

NAZWA	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA	CHRONOLOGIA	FUNKCJA	WYKAZ DOKUMENTÓW
Rawa Mazowiecka, st. 1	67-59	12	średniowiecze	grodzisko	360 z 1966-07-15
Rawa Mazowiecka, st. 1a	67-59	12	średniowiecze	osada	360 z 1966-07-15, 794 z 1991-01-15

Załącznik nr 2 - Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Rawa Mazowiecka

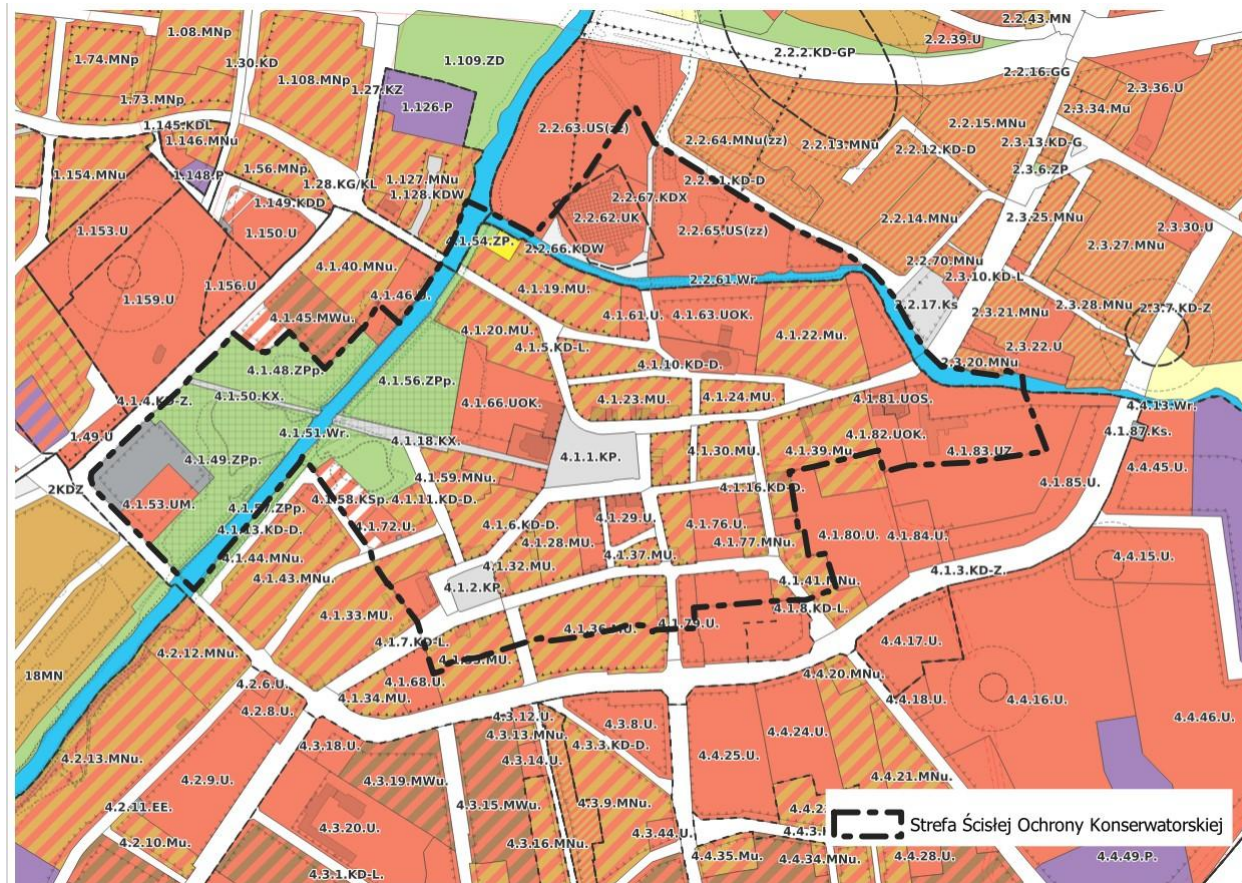
Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Rawa Mazowiecka

- Pl. Piłsudskiego
 - **Cmentarz przykościelny Niepokalanego Poczęcia, nr 9, 1613 r.**
 - **Kamienica, nr 1, mur., 1825-1827 r.**
 - **Kamienica, nr 2, mur., 1825-1827**
 - **Kamienica, nr 3, mur., 1825-1827**
 - **Kamienica, nr 13/13A, mur., 1825-1827 r.**
- Pl. Wolności
 - **Budynek straży pożarnej, nr 4, mur., 1930 r.**
 - **Dom, nr 3, mur., 1827-1829 r.**
 - **Dom, nr 11, mur., I ćw. XX w.**
 - **Starostwo powiatowe**
- Ul. Jerozolimska
 - **Austeria, nr 30, mur., 1833 r.**
- Ul. Katowicka
 - **Kaplica znalezienia św. Krzyża, mur., XIX w.**
- Ul. Kilińskiego
 - **Dom, nr 4, mur., I ćw. XX w.**
- Ul. Kościuszki
 - **Dom, nr 3, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 4, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 14, mur., ok. 1930 r.**
- Ul. Krakowska
 - **Dom, nr 6, mur., XIX/XX w.**
 - **Dom, nr 7, mur., k. XIX w.**
- Ul. Łowicka
 - **Dom, nr 4, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 10, mur., 1888 r.**
 - **Dom, nr 14, mur., 1900 r.**
- Ul. Mazowiecka
 - **Dom, nr 2, mur., I ćw. XX w.**
- Ul. Mickiewicza
 - **Dom, nr 18, mur., 1932 r.**
 - **Dom, nr 24, mur., k. XIX w.**
- Ul. 1 Maja
 - **Kaplica p.w. św. Rocha, nr 5, mur., XIX w.**
- Ul. Reymonta
 - **Kapliczka, nr 11, mur., XIX w.**
- Ul. Skierniewicka
 - **Dom, nr 1, mur., 1891 r.**
 - **Dom, nr 7, drew., I ćw. XX w.**

- Ul. Słowackiego,
 - **Dom, nr 9, mur., I ćw. XX w.**
 - **Dom , nr 74(d. 31), mur., 1911 r.**
- Ul. Skorupki
 - **Cmentarz przykościelny o.o. Pasjonistów, nr 3, mur., poł. XIV w.**
- Ul. Tomaszowska
 - **Dom, nr 4, mur., I ćw. XX w.**
 - **Kaplica Cmentarna p.w. Św. Elżbiety, nr 29, mur., II poł. XIX w.**
- Ul. Warszawska
 - **Cmentarz przykościelny ewangelicko-augsburskim, nr 12, mur., XIV w.**
 - **Dom, nr 3, mur., po 1825 r.**
 - **Dom, nr 10, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 15, mur., k. XIX w.**
 - **Szpital obwodowy, nr 14, mur., 1828-1830 r.**
 - **Zespół kościoła szpitalnego, nr 12, mur., XVI w.**
- Ul. Wyszyńskiego
 - **Dom, nr 1, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 2, mur., k. XIX w.**
 - **Dom, nr 3, mur., k. XIX w.**
- Ul . Zamkowa Wola
 - **Dom, nr 5, mur., 1930 r.**
 - **Kapliczka, mur., pocz. XX w.**

Załącznik nr 3 - Ścisła ochrona konserwatorska – mapa na tle działek i przeznaczenia terenów w mpzp

Mapa strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej miasta Rawa Mazowiecka na tle usytuowania działek i przeznaczenia terenów

Opracowanie: Wydział Gospodarki Terenami Urzędu Miasta Rawa Mazowiecka